

MEGJELENIK:
MINDEN-HÓ-
KÖZEPÉN.
1912. ÁPRILIS.

ULT ES JOVO

ZEIDŐ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

NYOM-RE-KULTUREBIZOTTSÁGA-KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL-SZERKEST

ÉS DR. PATAI-JÓZSEF

TARTALOM

	Oldal		Oldal
Dr. Patai József: Interpelláció a pesti zsidó közösség leendő elnökéhez	143	REMÉNY A MULT ÉS JÖVŐ IFJÓSÁGI MELLEKLETE.	
Kosztolányi Dezso: A zsidók kivételése	146	Dr. Hevesi Simon: Nem-zsidók a zsidóságról	25
Agai Adolf: Sikerder koromból	146	ÚJ HÉBER KÖLTŐKBŐL (Patai József fordítása)	
Somlyó Zoltán: Bolcső és koporsó	146	Gordon: Kinek irók	28
Dr. Schweiger László: A neodarwinizmus	149	Ernst Lessing (New-York): Gordonskyék Amenkában	29
ZSIDÓ MUVÉSZEK.		Dr. Venetianer Lajos: Régi írásokból	30
Patai Edith: Lesser Ury	152	ILLUSZTRACIÓK.	
Csernochovszky: Egymásra néznek	154	Műmelléklet. Lesser Ury: Jeremiás.	
Kisteleki Ede: Vándorló föld	154	Lesser Ury: Az ember	146
Dr. Steinherr Jakabné: Egy hős asszony	156	Lesser Ury: Tajkép	149
Dr. Fürst Aladár: Egy magyar gettó	158	Lesser Ury: Kávéházban	151
Molnar Ernő: Vannak napok	162	Lesser Ury arcképe	152
Ková Albert: A biblia élete. — Szágyi Géza	163	Lesser Ury: Az ifjú (Az ember c. triptichonból)	153
A TOLL HARCOSAI.		Lesser Ury: Tajkép	154
Peisner Ignác: Magyar zsidó hírlapírók.		Lesser Ury: Tanulmány a Jeruzsálem című képhez	155
Sturm Albert	165	Kismartoni képek:	
MAGYAR HÉBER KÖLTŐKBŐL (Patai József fordításai).		Augustin: Péntek este a kismartoni gettóban	158
Dr. Bolgár Mózes: Tanulj, ham, tanulj	167	Az alsó utca a szombati elzáró vasláncsal	159
Ková-Feuerstein Albert: Szent órákban	167	Az utca felső kapuja	159
Ková-Feuerstein Albert: Almom	167	A kismartoni zsidó birói pálcá	159
Balla Ignác: A párisi Rothschildok	168	A birói pálcában levő okmány	159
TOLLHEGYRŐL. (Ráby Simon)		A kismartoni gettó szombaton	160
Némely hitközségi elnökök, Czeisler Samuél és a morál stb.	171	Eszterházy Pál hercegnek a kismartoni zsidó község részére adott privilégiumából az utolsó oldal	160
SZOCIÁLIS MUNKA.		A Wertheimer kis templom belseje	161
Dr. Lukács Leó: A palesztinai segélyakció kérdéséhez	173	Wertheimer S. díszokmánya	161
NŐK MUNKÁJA.		Dr. Hirschmanné: A kismartoni Wolf-múzeum arkádus udvara	162
Dr. Neumann Arminé: Mit akar a nőegyletek szövetsége?	174	Dr. Hirschmanné: Feljárt a Wolf-könyvtárba	163
Zsidó népdal (kotta)	175	Sturm Albert arcképe	166
ÚJ KÖNYVEK.		Dr. Bolgár Mózes arcképe	167
Az OMIKE Kulturálmancsja, Az IMIT kiadványai, Bialék német nyelven stb.	176	Ková-Feuerstein Albert arcképe	167
KRÓNKA ÉS SZEMLE.		Herschdorff: Az éj rejtélye	177
A Mult és Jövő első akciója, Az OMIKE új pártfogó tagjai, A iskolai hallgatók zsidó énekkara, Külföldi hírek stb.	177	Wiesner Emil arcképe	179
SZERKESZTŐI ÜZENETEK.		A kecskeméti zsidó templom a földrengés után	180
A kecskeméti zsidó templom, A külföldi Lillén-képek stb.	180	Kaukázusi zsidók Remény	27
		Jehuda Léb Gordon arcképe Remény	28

AZ O. M. I. K. E. ALAFSZABÁLYAIBÓL.

Az O. M. I. K. E. tagjai: 1. Családi alapítvánnyal bíró tagok mindazok, kik az O. M. I. K. E. alapítójának gyarapításához egyszersmindenkorra 10.000 koronával járulnak. Ezen összeg 10 éven át évi 1000 koronás részletekben is fizethető. 2. Örökös tagok: mindazok, kik az O. M. I. K. E. alapítójának gyarapításához egyszersmindenkorra 4000 K-val járulnak. Ezen összeg négy éven át 1000 koronás

részletekben is fizethető. 3. Alapító tagok mindazok, kik az O. M. I. K. E. alapítójának gyarapításához egyszersmindenkorra 1000 koronával járulnak. 4. Pártoló tagok: mindazok, kiknek évi járuléka a 10 koronát meghaladja. Pártoló tagok 20 kor. tagsági díjjal megkapják a MULT ÉS JÖVŐT mint tagilletményt díjtalanul. Pártoló tagok 30 kor. tagsági díjjal megkapják ugyane folyóiratot díszkiadásban.

LESSER URY (BERLIN) JEREMIAS.
A MULT ÉS JÖVŐ MŰMELLÉKLETE.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI

MEGJELENIK MINDEN HÓ KÖZEPÉN.
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL
BUDAPEST, VI. KER., PODMANICZKY-
UTCA 15. SZAM II. TELEFONSZAM 146-92.

❖ FOLYÓIRAT ❖

AZ O. M. I. K. E. KULTÚRBI-
ZOTTSÁGÁNAK KÖZREMŰ-
KÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

ELŐFIZETÉSIÁRA A „REMÉNY” IFJÚSÁGI
MELLÉKLETTEL EGYÜTT EGÉSZ ÉVRE
16 KORONA. DÍSZKIADÁSBAN 25 KORONA.
EGYES SZAM ÁRA 2 ÉS 3 KORONA.

❖ DR. PATAI JÓZSEF ❖

DR. PATAI JÓZSEF:

INTERPELLÁCIÓ A PESTI IZR. HITKÖZSÉG LEENDŐ ELNÖKÉHEZ.

Elnök úr!

Ebben a percben még nem ismerhetem Önt ad personam, tehát senkisémmel illethet a legtávolabbról sem a személyeskedés vádjával. Ebben a percben a pesti izr. hitközség leendő elnöke csak mint magasztos szimbólum lebeg előttem, mint eszményi jelképe egyik legnépesebb és legösszetettebb zsidó község jövőd vezérének, aki hivatva lesz jóvátenni a multak mulasztását és utat, irányt jelölni a jövő fejlődése számára.

Nem akarom vádolni sem a multat, sem a jelent. És nincsen szándékomban a régi vezérek jóhiszeműségét kétségbe vonni. Valamennyien eleget tettek, amennyire tehatték, kötelességüknek. De ők mindnyájan egy kiöregedett, letűnt kor gyermekei voltak, a zsidóság pedig azóta Európaszerte megfiatalodni kíván. Új generáció jött, amely belátta, hogy a régi csapáson tovább haladni nem lehet, mert mindazok az eszmék, amelyek a mult században a gettóból kiszabadult zsidóságot lelkesítették, csődöt mondtak és a faji kultúrértékeket sajnáló komoly zsidókat és a faji kultúrértékeket sajnáló komoly keresztényeket egyaránt foglalkoztatja a zsidóság fennmaradásának egyre súlyosabbá váló problémája.

Elnök úr! A pesti izr. hitközség, amelynek vezetése az Ön vállaira fog nehezedni, számra az ország zsidóságának egy negyedét foglalja magában, súlyra, tekintélyre nézve pedig az egész ország zsidóságának túlnyomó részét. És ennek a zsidóságnak a zöme mindenféle divatos mozgalmak áramlatának kitéve, céltudatosság nélkül tévelyeg a nagyváros szédítő forgatagában. A hit régi tradíciótól, szertartásaink poézisétől eltántorította a kegyetlen élet, az istentisztelet esztétikájától eltá-

volította új szépségeket kereső lelke, a zsidóság multját, eszméit, etikáját, tartalmát nem ismeri, a zsidóság jövődjében nem hisz, és nincsen semmi, ami a zsidósághoz kapcsolná, csak az adó és egyéb teher, amely elől oly könnyű szívvel menekül.

Elnök úr! Ha Ön dísznek tartja egy zsidó község vezetését, akkor kell, hogy Ön azt a községet, de főleg azt a kapcsot, amely a községet összefűzi, azt az alapot, amelyen a község felépül, értékelje és nagyra tartsa. Ehhez pedig szükséges, hogy ezt a kapcsot, ezt az alapot ismerje, aminthogy nem képzelhetünk jó kormányzót anélkül, hogy a reábizott területet ne ismerné. Ha pedig így van, ha ismeri a zsidóságot, ha tisztában van annak lényegével, tartalmával, értékeivel és ezeket a jövőd számára konzerválni akarja, feltétlen gondolkodnia kell a fenntartás módozatain és a bomlási processus megakadályozásának lehetőségein. És akkor nem maradhat minden a régi-ben, akkor nem elegendő, ha a változás egy mondatban merül ki: „Meghalt az elnök, éljen az elnök!”

Elnök úr!

Szerte a világon a zsidóság legjobbjai, szellemének csúcsai aggódva aggódnak népük sorsán. Mert amerre a szemük néz, mindenünnen tátongó sebek merednek feléjük. A művelt Északon és Délen a zsidóság teljesen felolvad a környezetébe, a zsidó papok vasárnapi prédikációkat tartanak és azokat is inkább keresztények hallgatják, akik még nem tompultak el annyira a vallás költészete iránt. A civilizációban előlhaladó Nyugaton zsidók civakodnak egy intézményen, mert a francia zsidók a francia kultúrát akarják a barbár világárszekben elterjeszteni és közben otthon dühöng a

1912 ÁPRILIS

MULT ÉS JÖVŐ 143

francia nép zsidógyűlölete. A műveletlen Keleten a zsidóságot meggyőnyesztí és elsatnyítja az üldözés, a vallási fanatizmus és a rettentő elnyomás. És itt áll középütt Magyarország zsidósága, magába egyesítve a két ellentétes irányt, a művelt, de nálunk inkább félművelt Nyugatot és a vallássosságban felolvadó virágtalan és naptalan Keletet. És folyik az irgalmatlan testvérháború az egységért, szídjuk és gyalázzuk egymást kint a fórumon az egységért, közben pedig hullanak, hullanak a felső rétegek és pusztítja keresztség, vegyesházasság, indolencia, tudatlanság és öngyilkosság; akit ma még büszkén a miénknek vallottunk, holnap már gúnykacajjal néz reánk, akit reggel még hű harcosunknak hittünk, délből már idegen napnak fényében sütkérezik és az ittmaradtak gyáván mosolyognak feléje...

Elnök úr! A zsidóság legjobbjai belátták, hogy a legsürgősebb teendőnk a szentély restaurálása. Hiábavaló guerilla-harcok és lármás utcai riadók helyett hozzá kell fognunk csendesen a zsidóság belső templomának megerősítéséhez. „Elvész a mi népünk, mert tudás nélkül való“. Ezt egy zsidó próféta mondta legelőször. Meg kell gyűjtani a zsidó kultúra oltárlángját, hogy melegedni gyűljenek köréje tétovázó fiai. A zsidó hivatalos fórumnak, a községnek nincsen szentebb, nagyobb feladata, mint tudást terjeszteni a hívek között, szellemi kapcsolatot teremteni a tagjai között, akikkel ne csak akkor éreztessek zsidó voltukat, amikor adószámlát prezentálnak nekik, hanem főleg akkor, amikor belevonják a zsidóság nagy eszméinek körébe, amikor beavatják a zsidóság multjának, jelenének és jövőjének nagy problémáiba, amikor belekapcsolják abba a szent szellemi érdekközösségbe, amelyet zsidó kultúrának nevezünk.

A zsidó kultúrát kell az „izr. hitközségek“ alapjává tenni. Ez az egyedüli pozitívum a haladó zsidóság létjogosultságára. És egyedül ez adhat a haladó zsidóságnak céltudatosságot, amely megmenti az álszenteskedést, a vallási elvtelenséget szégyenétől; egyedül ez teszi képessé arra, hogy becsületes őszinteséggel színt vallhasson, hogy ne kelljen a liberális és konzervatív irány között tévelyegnie — a minden lépésnél kikacagott Sulchan-aruch-chal a hóna alatt.

Ehhez pedig feltétlenül szükséges, hogy a hitközség belevonja a vezetésbe a szellemi arisztokráciát, de mindenekelőtt a zsidó szellem arisztokráciáját. Vannak világhírű zsidó tudósaink, ne

kivánjuk ezektől, hogy egy milliót állítsanak tudásuk mellé. Működési tét kell biztosítani az intelligencia ideális zsidó törekvéseinek kielégítésére és védelem alá kell venni a hitközség területén működő országos kultúregyesületeket, amelyeket csak néhány zsidó intellektuális lelkesedése tart fenn. Az I. M. I. T. és az O. M. I. K. E. mérhetetlenül nagyobb hatást gyakorolhatnának a magyar zsidóságra, ha presztízst a hivatalos hitközség tekintélye emelné és anyagi erejüket a hitközség forrásaiból gyarapíthatnák. És ha a pesti izr. hitközség elnöke például fog előljárni abban, hogy állandó figyelemmel kíséri eme egyesületek működését és személyesen győződik meg munkájuk értékéről, talán a jövőben nem fog akadni vidéki hitközségi elnök, aki megakadályozza az I. M. I. T. vagy O. M. I. K. E. ottani felolvasás-rendezését azzal a bölcs kérdéssel, hogy „minek kell az nekünk?“

De nemcsak a régi kultúrintézményeket kell megerősíteni, hanem újakat is kell teremteni. Alig van nagyobb hitközség a külföldön, ahol ne volna nyilvános zsidó könyvtárak és olvasótermek. Budapesten évtizedekig negligálták ezt az elsőrangú fontossággal bíró kultúrintézményt és a következménye az lett, hogy a magyar zsidóság szinte teljesen elszigetelten él a maga apró benső harcainak, nem kíséri figyelemmel a külföldi zsidó intézmények fejlődését és alakulásait és nem vesz tudomást azokról a mozgalmakról, szellemi áramlatokról és új zsidó értékekről, amelyeknek észrevétele legalább is „tanulságos“ volna és mindenestre kitágítaná a kicsinyes, szűk látókört.

A zsidó szellemi életet kell uralomra juttatni a hitközségben mindenütt. Ilyen irányban kell megerősíteni a hitközség meglevő intézményeit is. Intenzív zsidó szellemet belevinni a zsidó iskolákba ott, ahol ez hiányzik; szervezni, fejleszteni és modern irányba terelni a talmud-tórákat és héber iskolákat, a zsidóság eme legfontosabb védőbástyáit; sürgősen felállítani a türhetetlenségig halasztott zsidó gimnáziumot és megalapozni végül a zsidó nőnevelés erődítményét: a többször megígért zsidó tanítónőképzőt.

Elnök úr! A zsidó hitközség ősi idők óta szellemi közösség és ez csak szellemi életen alapulhat. A hitközség nem lehet csupán a véletlenül zsidó vallásban született ama zsidóknak közössége, akik még ki nem keresztelkedtek, de gyermekeiket esetleg már ki is kereszteltetik. (Apropo! kérjük a kitérők neveinek esetről esetre való közzétételét!)

Ez teljesen értéktelen és tartalmatlan negatívum, amelynek helyébe értékes és tartalmas pozitívumot kell tenni. A zsidóság kritériumát ősi bölcsseink három pontba foglalták össze: „a tan, a szertartás és a jótékonyosság“. És a haladó zsidóság nem elégedhetik meg esetleg csupán az utolsóval. A ghetto teljes elszigeteltsége idejében a jótékonyosság is speciális zsidó munka volt, ma ez inkább az állam feladata. Hiszen zsidó jótékony intézményeink is mint legfőbb dicsőségüket hirdetik, hogy zsidót és nem zsidót egyaránt részesítenek áldásaikban, amiből az következik (és ez csakugyan úgy is van), hogy a szociális munka ideálja, hogy ne csak a jótékonyosság élvezőit ne osztályozzuk vallás szerint, hanem a jótékonyosság gyakorlóit és intézményeit sem. Hisz a gettót nem ismerő talmud is felállította a tételt, hogy „nem szabad különbséget tenni, amikor kenyéradásról van szó“. A jótékonyosság egyedül tehát nem adhat tartalmat és alapot a zsidóságnak. (De mindenesetre ezt is modernebbé, szociálisabbá és zsidóbbá kell fejleszteni!) A középső kritériumról, a szertartásról pedig, ha nem akarunk hazudni, ha megvan bennünk a kultúrember becsületes őszintesége, azt hiszem, nyíltan bevallhatjuk, hogy azt legtöbbször a konzervatív zsidóságnak engedték át. Nincs tehát a haladó zsidóságnak más létalapja, (ha már tradícióról van szó), mint rendületlen komolysággal ragaszkodni az első kritériumhoz, a zsidó kultúrához. Ez a haladó zsidóság egyetlen erőforrása.

A hitközségnek kultúrpatronátusa alá kell vonni a hívek egész életét. Valóságos patronage-t kell gyakorolnia a reá szoruló elhagyott, szegény gyermekekkel, akikre a misszió veti ki a hálóját és akiket a zsidó etikában kellene felnevelni. Ide tartozik azután az Országos Patronage-egyesület és Szünidei gyermekelep hivatalos fejlesztése is. És kultúrpatronage-t kell gyakorolnia a hitközségnek általában a zsidógyermekekkel szemben az iskolában, a hitoktatás keretében és azon túl is (iparos és kereskedelmi tanoncok. I. M. K. É. F. E. stb.). És ide tartozik a hitoktatási rendszer revíziója, a héber nyelv-oktatás reformja, ami természetesen összefügg a hitoktatók képzésének vajdó kérdésével is. De a középiskola után sem szűnjék meg a hitközség kulturpatronátusa. A főiskolákon még inkább van erre szükség. Vegye a hitközség védelme alá az O. M. I. K. E. nagy menzáját, könyvtárát és olvasótermét, támogassa hathatósan erkölcsileg és anyagilag az ifjúsági egye-

sületeket, a Makkabeát, a zsidó ifjak egyesületét, a főiskola zsidó hallgatók énekkarát és általában minden mozgalmat, amelyből zsidó kultúra, zsidó szellemi élet, zsidó etikai erők fakadnak. Végül terjessze ki a hitközség kultúrpatronátusát a tagjaira. Gyűlésekkel, előadásokkal, iratokkal, zsidó irodalom és művészet lelkes támogatásával tartsa állandóan ébren az érdeklődést a zsidóság kérdései és értékei iránt, adjon a hívek zsidóságának kultúrtartalmat és vigye bele a zsidó kultúrértékek ismeretét a köztudatba.

És ha a zsidó szellemi élet fokozásáról van szó, természetesen fokozni kell azoknak a munkakedvét, akik egész életüket a zsidóságnak szentelik. Mindenek előtt szélesebb hatáskört kell biztosítani azoknak, akiket a hitközség szellemi vezérékül választott: a rabbiknak. Nyugodt életet kell továbbá biztosítani azoknak, akikre a hitközség gyermekeink nevelését és erkölcsi irányítását bizza: a tanítóknak és hitoktatóknak. Végül meg kell alkotni a hitközségi tisztviselők pragmatikáját és egyesületük támogatásával lehetővé tenni a hitközségi alkalmazottak szociális szervezkedését.

Elnök Úr! Ön azt fogja mondani, hogy mindehhez az a három kellék szükséges, ami a háborúnál nélkülözhetetlen: pénz, pénz s pénz. De azért hagsúlyoztam általában a kultúrpatronátust. Kézzel elegendő lesz az intenzív érdeklődés és tettakarat az Ön részéről és az intenzív érdeklődés és tettakarat ébresztése a hívek lelkében. Ez azután magától is fokozni fogja a munkálkodók energiáját és gyarapítani az áldozni tudók áldozatkészségét. Mert mindenki át fogja érezni, hogy van miért áldoznia.

Elnök úr!

Az interpelláció szokott kérdései helyett egy nagy prófétánk szavaival fordulok Önhöz. Mikor Jeremiás próféta látta a külső és belső harcok közt sínylődő, zsidó nép süllyedését és a zsidóságot a zsidó tan, a zsidó kultúra etikai erejével akarta megmenteni, így szólt a vezérekhez:

„Ne higgyetek a hazugok szavainak, mondván: Isten csarnoka, Isten csarnoka, Isten csarnoka ők!“

„És gyógyítják népem leányának sebeit könnyedén, mondván: rendben van, rendben van! — És semmi sincs rendben.“

„Így szól az Örökkévaló: Álljatok ki az utakra, szemléljétek és kérdezzétek a világ ösvényei után, melyik az igaz út és azon járjatok, és leljetek nyugalmat a lelkeiteknek!“

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: A ZSIDÓK KIVONULÁSA.

Mély volt az éjjel, botradólva álltak
A nagyszakállú, bugyros férfiak.
Csillogtak az öszvér hátán a tálak,
A fákban a madárraj felriadt.

A csecsemő sirt anyja mellén, alván,
Feldőlt az asztalon a tölt kupa.
Vakogva hátrált a barom a szalmán
S vértől sötétlett a ház kapuja.

Halk suttogástól borzadt az éjjel,
Sápadt fejek néztek ki szerteszéjjel,
Az útra csörrentek már a tüzökök.

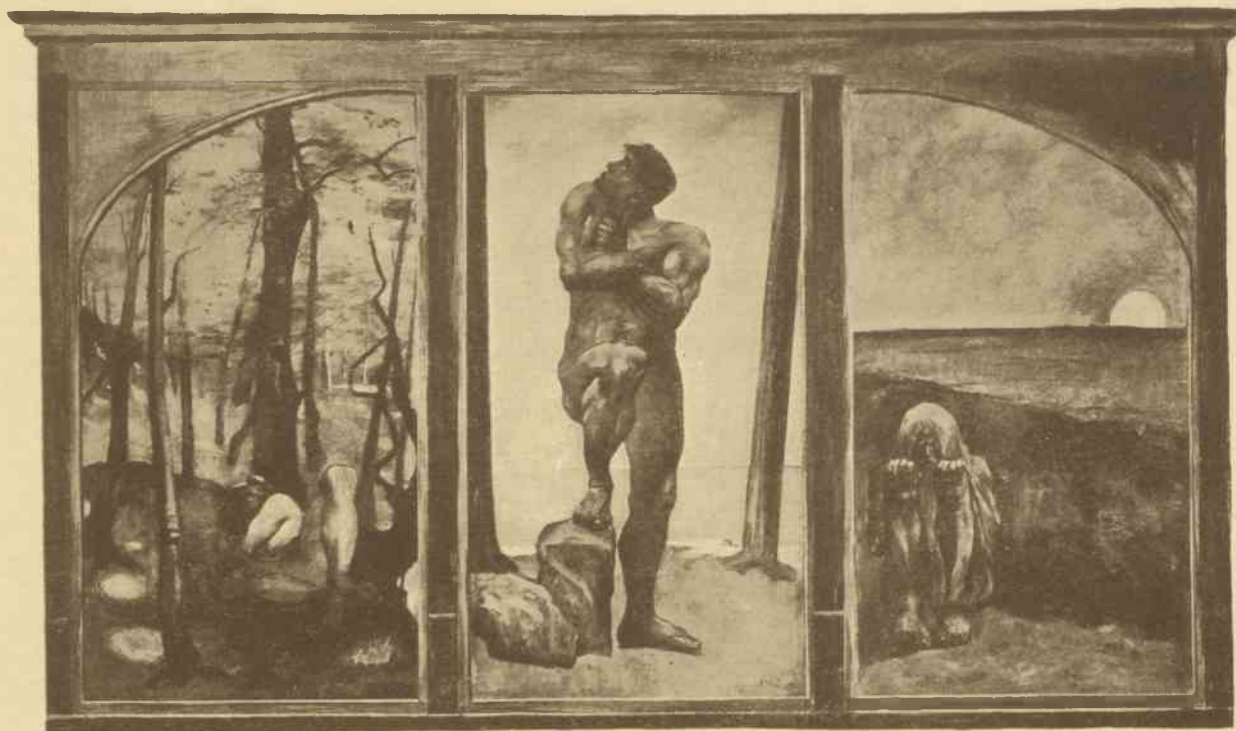
S vastrombitával, bosszuló haraggal,
Dühös ököllel jött a bosszú-angyal
És véres lett a vértelen küszöb.

ÁGAI ADOLF: SIHEDER KOROMBÓL.

Al karomnak váll-izületét vagy nyolc könyv tágitotta, miket egy szíjjal csatolva össze, hurcoltam az iskolába napjában kétszer. Több tudomány is volt akkor a hónom alatt, mint a fejemben. Míg társaim a maguk csomóját meglóbázták a levegőben, hol egyiket hol másikat ütén oldalba a tudománnyal, én addig szégyenkezve rejtegetém azt a hátam mögé, különösen ha szép leányka jött szembe velem. Már nekem ebben a koromban volt ideálom, kinek leveleket írkáltam. Azt hittem, hogy mindenki leolvassa e kora érettséget arcomról s különösen egy leányt tartottam e részben igen élesen látónak. Nagy kamasz létedre iskolás fiúnak lenni, tizennégy évvel még tanulni! Ez botrány! Az éveimet megelőző szív határozott befolyással volt elmémre is, mely csak ritkán törte magát azokon a pajzanságokon, mikben a többi fiú kifogyhatatlan volt.

A gyűlölt padba térve, csak abban leltem kárpótlást, hogy az ő nevét huszadszor véstem bele a tilalmas deszkába, hegyébe a mellőzhetetlen grófi koronával, alája a még mellőzhetetlenebb nyílaktól átszurkált lángoló szívvel. — Míg tanárunk Xenophon Anabasisát igyekezett velünk megcsodáltatni, mint a hadi tettek egyik legfényesebbjét, az alatt én heinei költemények édes mérgét szívтам magamba, s míg szomszédomat a tábla mellett vallatták a két háromszög congruenciája felől, én addig két akaratos rimet igyekeztem congruenciába hozni.

Lesser Ury: Az ember (triptychon, az ifjú, a férfi és az agg).

Töredelmesen vallom be, hogy ezen idő szerint derűre-borúra csináltam a tenger sok verset. Igaz ugyan, hogy sokszor olyan ossziáni ködben borongtak, hogy magam sem értettem, — ah de annál mélyebben éreztem. A szép szavak csak úgy ömlöttek a papirosra. Különösen szerettem a kongó, borongó, zsongó, dongó, zengő, merengő, derengő, esengő, lengő rimharangozást s asszonánc-csöngetyűzést. Hát még ezek hogy: korány, virány, ábrány, eszmény, remény, érzemény! Kifogyván egyszer az ényekből, nagysokára ráakadtam a — lepényre. Boldog voltam s nemsokára megszületett az utolsó strófa is, amely hangzott így: —

Súlyodat nem hordozhatom
Tovább, fájó érzemény.
Dagadó szűm meglapúla —
S olyan most mint a lepény!

Mert aki igazi poéta, az segít magán.

Írtam én különben verset nem csak magyar, hanem francia nyelven is. Igaz, hogy franciául alig tudtam, de számitottam az inspirációra, melynek mindig bővében voltam s mely átemelt a nyelvbéli nehézségeken. Környezetem bámult, de bámultam magam is. Barátaim már avval bíztattak, küldjem be verseimet a lapokba. Mit fog mondani Emma, ha megtudja, mekkora férfiú az a kis gyerek, aki egymaga két nyelven is énekl meg őt!

Voltam egyszer oly helyzetben is, hogy zsidó verset írtam. Azaz zsidó bötűkkel német verset.

Ez így esett.

A nénémekkel szemben lakó gombkötőnek volt egy eladó leányzója.

Frádlinak hívták a lelkemadtát.

En, aki már akkor Vörösmarty szózatot nyelvet szavalgattam, lefordítottam Frádlt magyarra, s úgy nevezem őt, hogy Örömke. Örömke nem bánta volna, ha cserebogárnak nevezem is. Mert Nikolsburgban, ahol bölcsőjét ringatták, nem igen beszélt magyarul. Örömke harmincadik tavaszán túl lehetett ugyan, de gyöngédsége, távol attól, hogy vesztessen, éveivel lépést tartott. Abban az időtájban, hogy én ismerem meg, már nagyon gyöngéd volt s bár írni nem tudott németül s olvasni is elfelejtett, mégis áradozva emlegette Schillert. Ez nekem annyira tetszett, hogy belészerettem. Tizennégy éves korában belészeret az ember egy gombkötőnek a leányába, ha Frádlnak hívják is, semmint ne szeressen.

Egy szép péntek délutánján lettem vele ismerős.

Libát bontott eszemaadta a kút mellett s azt a kést, mellyel a liba vésetjét fejté ki, az én szerelmes szívembe is beléverte. Narancsszín haja festői kócosságban kandikált ki a kacéran kötött kendő alól. Oda se hederítettem arcának széplőire, még e foglyatkozását is szerettem s mint Rubens képei, az ő képe is vesztett volna ennek hiányában. En oda léptem hozzá és elolvastam neki Schillertől az „ideálokat“. Ugy látszik, megértette, mert minden szóra a fogát szitta s azt kiáltotta, hogy: groszartig!

Futottam be a házba és szép lelkemnek teljességéből — „aus der Fülle meiner schönen Seele“, mondja Schiller, — kanyarítottam olyan verset, hogy magam is megsokaltam. „Valamint a boncoltad liba, énekelém benne, a sakter kése alatt vergődött, azonképen vergődik az én szívem is Amor nyíla alatt; s mint nyúltál a liba keblébe, úgy nyulj a magadéba is, nem ver-e érettem benne valami? A liba szárnyából, kerül a toll, mellyel dicsőítlek és abban a percben, hogy a liba szívéből kiöblítéd az aludt vért, szívemben az alvó vér (groszartig!) szerelemre buggyant! A lúd tetemei fölött épült föl a mi szerelmünk, legyen az tartós és ne ölje le ártatlan szerelmünk fehér libáját az ádáz végzet sakterkése stb. stb.“.

Másnap szombat volt.

Az ékes bötűvel tisztára írott költemény kabátom belső zsebében, éppen dobogó szívem fölött — úgy léptem elébe.

Örömke az ajtó előtt ült.

Haja a tegnapi „cvógolás“ (fürösztes) után sötétebb színt váltott, fényesre le volt fésülve s halántékaihoz bírsmagtapasszal odaragasztott három-három eszemaadta huncutka simult. Superflu volt igazi neve.

Bibor kezei mint két nyers beafsteak, ölében nyugodtak s szemérmes ügyetlenséggel bonták föl a papirosgöngyöleget, melyet elfogódva nyujtottam át neki.

Minden egyes kukkantására nagyot dobbant a szívem.

Végre rám nézett.

— Pszszszsz!... így szitta a fogát, s te magad költötted ezt ki?

— Igenis, kisasszony, dadogám.

Ő engem tegezett, de afféle szemérmes kiskorú poéta létemre én őt kisasszonyoztam.

Megfogta a kezemet és — óvatosan pillantva körül — hatalmasan megcsókolt.

Szívemben rengés, agyamban három malomkerekek zúgása...

Boldogan ültem mellette s egész estig pattogatót kukoricát ettünk.

Érzelmeim mustja még nem szűrődött volt le tiszta borrá; csak annyit tudok, hogy az ebből a zúrból fölszínre került minden hólyagocskát gyöngyszemnek tartottam.

Ne higyjék azonban, hogy én mindég szerettem. — Oh, tudtam én gyűlölni is. Nem nőt, mert erre képtelen vagyok.

Gyűlöltem, mert szerettem. Gyűlöltem egy vetélytársamat, aki teljes 15 évvel mert idősebb lenni mint én s elég gyalázatos volt, szemem láttára ölelgetni azt a derekat, melyet gondolatban sem mertem volna átkarolni. Fölfortyant bennem a levante-vér, agyam lázongott. Szerettem volna nagyvitézül fölrobogni, hogy ezt az embert ki lökjem az ablakon — igenis, az ablakon. Ah, de nem mertem. Az én legényem kétakkora volt

mint én s foglalkozására nézve hurkász, azaz magyarul: virslis. Több izomerővel rendelkezett, mint amennyi szükséges volt arra, hogy engem rövid idő alatt kolbásszá aprítson.

Legnevezetesebb az, hogy én a leányt sajnáltam, pedig az álnok rég odaadta a szívét a kóser virslis vágyainak hüvelyébe töltelékül. De megbosszulom magam!

Sólem, fenyegetőzém magamban (így hitták t. i. vetélytársamat) Sólem, ha te megzavarád az én csöndes, szerény szerelmem sólemét, én is elégtételt szerzek magamnak.

Az est leszállt, de csillagok nem jöttek. Sötét az ég, csak néhány lámpás és bosszuvágyam ég.

Már távolról hallottam Sólemnek harsány szavát, mellyel a „Két szerecsen-utca“ sarkán hirdeté „brennheisze“ árúját.

Bádog katlánának alján fenyegető tüzes szem gyanánt villogott felém az égő szén. Mellette egy öblös nagy kosárból néhány hosszú veknyi nyúlt föl az éjjeli borulatba, mely a sáros kövezetből felámolygó köddel az amúgy is álmosan pislogó olaj-lámpások köré pára-fátyolt vont.

Lábam fázott.

A szomszéd perces megfúta sípját.

Rikolt a harci síp, riadj!

Könnyebb száz percesnek sipolni, mint egy szál szerelmes embernek riadozni, ha még nincs 14 éves. De riadnom kellett!

Mellettem egy a pálinkás boltban elázott tróger biztatólag horkantott targoncáján. Ez a szózatot horkantás bátorságot öntött belém.

— Brrrrrrrenheiszszszsze!

A perces sipolt.

A helyzet a válponton állott... most vagy soha! Elöléptem.

— Sólem, hörgém tompán morajló, szinte síri hangon, mialatt a krajcárt keményen a markomba szorítam. Sólem adjon egy szál fél virslit.

— Felet nem adok, csak párjával vehetsz.

— Vehetsz!? — ordítam. Ki a te vehetszed, nyomorult ökörbéltöltőgető? Kit vehetsszel te, füstölthúsvágó?

Fejlődjek a dráma mentül gyorsabban, szeretem a rapid tempót! Benne vagyok, nem hátrálok! Bosszuló védszentje a szerelemnek, légy velem!

Sólem úgy nézett rám, mintha nem értette volna, mit beszélek.

— Meglódult az eszed? — kacagá a szemtelen. Ne csináljál itten teátrumot és takarodj haza, mert hozzád találom vágni ezt a láblit.

Vérszemet kaptam.

Hah! Nekem ezt!

S oly hirtelenséggel, melyhez képest a villám mankón járó nyomorék, fölrúgtam a katlant mindenestül, ami benne, alatta, rajta s körülötte volt. Egy fia-Vezúv kitörése. Ugyanekkor az én rézkrajcárom süvitve ütötte fültövön, én meg átugorva a horkoló targoncás hasán s a perces kasán, elnyargaltam. Mert szégyen a futás, de hasznos.

SOMLYÓ ZOLTÁN: BÖLCSŐ ÉS KOPORSÓ.

Beteg anyától, nyári hőbe lettem,
Csöndes falún, hol se templom, se pap.
Beteg anyám szemét reámvetette
És bús sírásokban telt el a nap.
Néhány paraszt, ki üdvözölni jött el,
Csak könnyet látott a bölcsöm felett.
És harmadnapra árva lettem én:
Egy élet jött és egy elment, szegény.

Mondják: nem volt szemernyi élet bennem,
Halálszag lengett tömpe orromon.
Rossz szemmel néztek még a szolgálók is,
S meg is átkoztak halkán olykoron.
S egy évre rá a bús évforduláskor,
Míg gyertyák közt imádkozott apám,
A kísértetes viaszszínű estben
A bölcsőből egy rossz ládára estem.

A homlokomon ez a két barázda
Mély igazságban fogant szerzemény.
A szemeim a könnyezéstől mélyek,
Miként az átok szívem fenekén.
S amit tizenhárom éves koromban
A karjaimra először csavartam:
Az imaszíjat félve vettem kézbe,
Mint aki ennen kriptájába néz be.

Ó, tisztoskorú agg igaz zsidók
És nyiladozó zsidó csecsemők,
Ott messzi, lenn, a Dráva folyó partján
A sorsotoknak bús részese nőtt.
Az égig érő nyárfák szígetén,
Hol méla nessel síklík el a komp,
Egy átok szállt át setét arcomon,
Amellyel éltem végigharcolom.

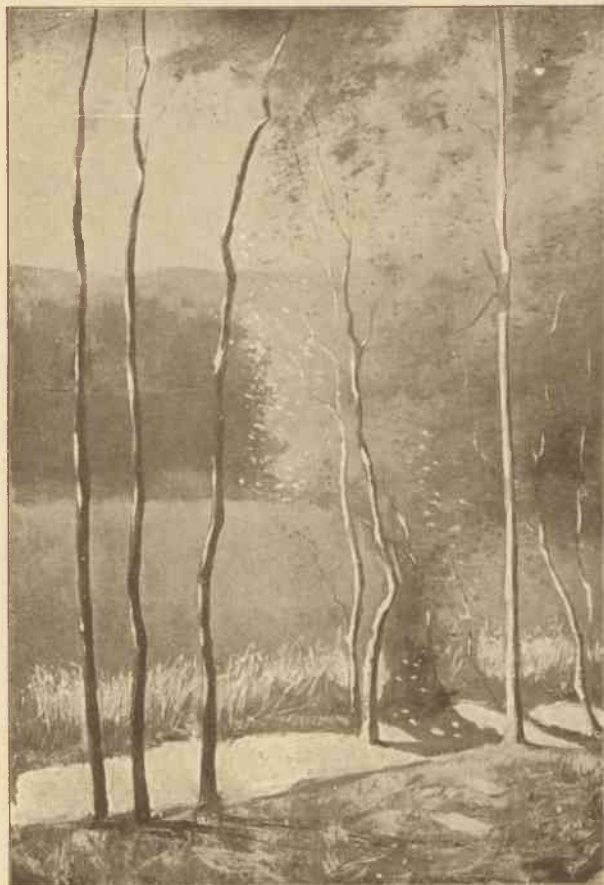
És vert szívemben kinok 'légioja,
Hegyes dárdákkal tép és ostoroz.
A napfény, Isten édes-kedves napja,
Fájdalmat öl és keservet szoroz;
Mert sem emitt, se régi Izráelben,
Hol rabszolga volt mind, aki zsidó,
Mint én, nem hordott senki oly sebet,
Oly nyughatatlan vért s oly könnyeket.

És Babel tornya alján, mit az égig
Akartak húzni a hitetlenek,
Nem volt oly síri a zavarodottság,
Mint szemekben, ha rájuk meredek.
Az én tekintetemet ki nem állják,
Mert szúr, mint halálvirág tövise...
A könnyek örök kútja vagyok én,
Felettem gyász van és semmi remény.

Jöttem közetek, mert el kelle jönnöm,
 Izrael vére nemzett engemet.
 Egy zsidó asszony sirja: születésem
 És első csókja adta lelkemet.
 Halljátok mind meg szám keserves szóját,
 A véretek szól dalaimon át.
 S ahol zsidót temetnek el egy sirba,
 Gondoljátok rá: mi van itt megírva!

Az ember él, hűs porba' vándorolva
 S idegen dolgokkal zsellérkedik.
 Egy téli éjjel felriad, síkoltva
 És miből lett?... ezen elmélkedik.
 A porba vágyik vissza, melyen alszik
 S amelyből lett s amelyből anyja lett.
 És éjdzón keze a porba mélyed;
 Ki mérheti fel a nagy mindenséget!

Hallelujázva olvassátok versem,
 Mert én az Istent láttam egykoron.
 Egy koporsón jelent meg égi fényben,
 Hogy igazítsa zord gyermekkorom.
 Mig zárt szemembe színt s erőt sugárzott,
 Nyelvem hegyére sok drága ígét;
 Fölém emelte a napot s a holdat
 S azóta szívem sír, de szám dalolgat.

Lesser Ury: Tájkép.

DR. SCHWEIGER LAZAR: A NEO-DARWINIZMUS.

demokrácia jegyében vagyunk. Igen! Egy néhány évtized óta bizonyos demokratikus áramlat érezhető nemcsak a napi politikában, hanem a tudományban is. A tudomány szélesebb medret tört magának. A nép közkincsévé vált. Különösen a filozófia demokratiszálódott. Mig problémáit ezelőtt csak akadémiákban, tudományos egyesületekben, a filozófia hivatott művelőinek felső tízezeinek körében vitatták meg, most a filozofálás majdnem minden írni és olvasni tudó embernek mesterségéhez tartozik. Most már a felsőbb gimnázista, a felvilágosodott commis voyageur sem tud ellentállani az úgynevezett „metafizikai hajlam“-nak és szentül meg van győződve, hogy igazi „intellektuell“.

Igy lett a hit és tudás állítólagos határvillongásának a kérdése, melyhez ezelőtt a szakavatott tudósok is csak óvatossággal szóltak hozzá, a leginkább megvitatott napi kérdések egyike, mely a művelt és félművelt elméket egyaránt foglalkoztatja.

Tisztázzuk mindenekelőtt a hit és tudás kielésedő ellentéteit. Ezelőtt a vallásnak csak a metafizika bizonytalan következtetéseivel kellett megküzdenie. Most azonban realisabbak lettünk. Kant óta cserben hagyjuk a metafizika üres spekulációkból emelt, holdvilágos, romantikus csarnokait és átköltözünk a tények gránitkövein nyugvó exakt tudományok napsugaras épületeibe. Műveltségünk a természettudomány síkjain mozog, mely tényeket nyújt és kísérletekkel operál.

A metafizika előbbi problémáival, hogy pl. a világegyetem egy vagy több szubstanciából áll-e, vagy a többi észfölötti problémával nem igen foglalkozunk. Emberi létünk mívolta a mai tudomány sarkpontja és tengelye, melyek körül a problémák forognak, mint Sokrates mondja: „τί ἐστιν ἀγαθόν τί ἐστι καλόν“ „mi a jó, mi az erkölcsileg szép“. A természettudomány és a társadalomtudomány a két pólus, melyek között a tudomány ingája leng, mert kimondott céljuk, emberi létünk nivójának emelése. A metafizika szó újból igazolást nyert μετά τὰ φυσικά. A filozófia a természettudomány alatt áll.

A technikai találmányok szikrázó özöne elkapraztatja az embert. Az általános műveltséget és érdeklődést a természettudomány felé tereli, mely eddig nem sejtett irányokban halad és általa a világegyetem végtelen perspektívái nyílnak körülöttünk. Szellemi látóköreink oly nagy, oly mély lett.

Íme az asztronómia, a zsidó Herschel által részint föltalált, részint tökéletesített teleszkop segítségével új szférák harmoniáját mutatja a magasságban. A tér mérhetetlenségében új világrendszerek beláthatatlan távlatait, új naprendszerek tengelyeit fedezi fel. A spektrálanalízis segítségével a nagy világűrben forgó égi testek anyagát elemeire bontjuk.

Az ismeretlen magasságokat, ahová csak félve mert feltekinteni az ember, most már biztosan uralja. A repülőgép és egy zsidó által föltalált kormányozható léghajó segítségével a levegő kéklő oceanjában lebegünk. Nem vagyunk többé a földnek röghöz kötött jobbágysai, legyőzzük a gravitáció érc törvényét.

És ime megint a zsidó génusz volt az, mely legyőzte a térnek kiterjedését. A korán elhunyt zsidó természettudós, Hercz, az elektrotechnika terén új ösvényeket vágott, amelynek feltört mesgyéjén haladnak Röntgen, Marconi, Tesla, akik megmutatták, hogy a Hercz féle sugarakkal vagy hullámokkal ércfalakon lehet áthaladni, hogy a táviró villámszíkrajja láthatatlanul röpíti gondolatainkat a levegő oceanján át a végtelenbe; Tesla pedig megmutatja, hogyan lehet a Hercz féle hullámokkal a távolban is operálni. Végre a motorkocsi, az automobil is hozzájárul a távolságok határainak legyőzéséhez.

De nézzük a biológiát, mely a mikroszkóp segítségével tanulmányozza a növények sejtszöveit, a szerves élet mechanizmusát, az egyesítő parányokat és kitarja az ember előtt a titkok méhét, kilátást nyit a végtelenbe és az orvosi tudományt teljesen felforgatta.

A tudósok és a nagyközönség megittasodtak a természettudomány számtalan vívmányaitól. Így Ostwald, a híres lípcsei kémikus, aki jelenleg a monista-szövetség elnöke, az imént lezajlott hamburgi monista-kongresszuson az apotheosis mámorában a természettudomány mindenhatóságát hirdette. Sőt annyira elragadtatta magát, hogy a műtől nem látja a mestert, hogy magát az istenséget akarja pótolni a tudománnyal. „Mindent“ — mondotta Ostwald — „amit az emberiség kívánságokban és reményekben, célokban és ideálokban az Isten fogalmába összpontosított, a tudomány hozza meg nekünk.“ Sőt annyira egyoldalúvá lett Ostwald, hogy csak a természettudomány rideg, praktikus látószöge alatt nézi a világot. Csak az hoz az emberiségnek hasznot, mondotta az említett programbeszédben, aki energiák elvesztegetésétől óvja meg a társadalmat, pl. az ösemler, aki először találta ki, hogy ha hosszú faágat vesz a kezébe, azzal mozgó karjának sugarát meghosszabbíthatja, nagy és fontos szolgálatot tett az emberiségnek. Azonban a humanisztikai és filológiai tudományok teljesen értéktelenek.

Ez a hivatalos monizmus utolsó szava. Itt álljunk meg. Ez a beszéd mutatja nekünk, hogy amilyen óriási sikereket ért el a természettudomány saját területén, olyan kudarccal végződött exkurziója, ha átcsapott, ha elkalandozott a filozófia terére. Amit ezek a különben nagy természettudósok a filozófia terén produkáltak, azt csak egy jelzővel lehet jellemezni: populár-filozófia, commis-voyageur-filozófia. Ezek a rendszerek ab ovo magukban hordják a halál csiráját, mert azt a gondolkodásmódot, mellyel a természettudomány terén oly nagy sike-

reket értek el, magukkal viszik a filozófiába is. A monizmus, a materializmus és a neodarwinizmus, melyről bővebben akarok szólni, ezek a rendszerek valóságos kompromisszumra léptek a szellemi tudományokkal. Pedig tudnunk kell, hogy a természettudomány a kauzalitás vasszerkezetének a birodalma, holott a szellemi tudományokban a telos, a cél a döntő.

Az első, aki óvást emelt e mesalliance ellen, a nagy Newton volt. „Fizika, őrizkedjél a metafizikától“, volt kedvenc jelszava. Ugyanezt kiáltotta oda a német költő-filozófus Schiller a természettudósoknak és a filozófusoknak:

„Feindschaft sei zwischen Euch!
Noch kommt das Bündnis zu frühe.
Wenn Ihr im Suchen Euch trennt,
Wird erst die Wahrheit erkannt.“

Am a természettudósok nem hallgattak ez intéző szóra. Elkapatottá tette őket tudományuk diadalmene, mely még a szellemi tudományok kapuja előtt sem állt meg. A mechanikai elvet, melyet Galilei, Descartes és Darwin a természettudományban hirdettek, bevitték a szellemi tudományokba is. És ime, az eredmény igazolja Newton és Schiller tiltakozását. A filozófia és a természettudomány egyesülése, legalább eddig, életre képes filozófiai rendszert nem produkált.

A filozófia és természettudomány egyesülésének első termékei a materializmus és a monizmus. A materializmusról tudjuk, hogy túlhaladott álláspont, a monizmussal pedig szeretett mesterem, Stein Lajos csak nemrég foglalkozott. Büchner és Häckel a két iránynak a főpapjai. Az utóbbi időkben pedig Ostwald a monisták feje. Häckel és Ostwald tényleg a természettudomány hivatott papjai. Am filozófiai működésük értékét nem szabad természettudományuk értékével mérni, mert ők elhagyták a pozitív kutatás szilárd talaját és átsiklottak a gondolat tévútjain a metafizika ingatag talajára és úgy operálnak metafizikai spekulációkkal, mintha Kant soha sem írta volna meg a „tisztá ész kritikáját“.

Büchner és Häckel úgy cselekedtek mint az a kereskedő, kinek tízezer korona vagyona volt. Am ő milliókról álmodott, tehát úgy segített a bajon, hogy a tízezer koronányi vagyon kimutatásához még két nullát írt. Így aztán megvolt a papíron a millió és ezzel kezdett operálni. Már most ennek a kereskedőnek az eljárása, összeadásai, kivonásai stb. matematikailag helyesek, sőt logikailag is. Mert mint Kant találóan mondja, a papíron egy millió igazi korona, mely például a bankban van elhelyezve, nem tartalmaz többet, mint egy millió képzelet korona; a gondolatban és a papíron nincsen semmi különbség, de mégis van különbség vagyoni állapotomra nézve. Így vagyunk Häckel is. Rendszerének tíz percentje igaz. A mit ő a medúzák, a rákok, a korallokról, a radiolariákról stb. írt, az a természettudomány érkészletéhez tartozik; ezt tényekkel lehet bebizonyítani.

Ám ő nem elégedett meg ezzel, ő szerette volna az egész világegyetem keletkezésének kulcsát is megtalálni, tehát ugyanazt cselekedte, mint az említett kereskedő, megtoldotta rendszerét egyenéhány metafizikai nullával és a fejlődéstani törvényeket a világegyetem és az élet keletkezésére alkalmazta, és nemcsak biológiai, hanem kozmikus evolúciót is hirdetett. Logikailag rendszere elég szépen van konstruálva, de vajjon a valóságban úgy van-e, ezt, mint az említett kereskedő, tényekkel bebizonyítani nem tudja. Elhinni Hückel tetteit; ehhez sokkal nagyobb hit kívántatik, mint a kinyilatkoztatott vallás tetteihez.

Úgy a materialisták, valamint a monisták érzik filozófiájuk gyengeségét és inkább a kritikai szellem nélkül szűkölködő közönségnél keresték azt az elismerést, melyet a szak tudósok körében nem találtak. Azért filozófiai kutatásaikból tendenciát csináltak, irányzatos tudományt, mert az utca sikereire pályáztak. A filozófia militans, az atheizmus zelotái, buzgón terjesztették műveiket. A látszaton csüngő nagyközönség, mely a dívatos jelszavak kultuszát űzi, mint a hitetlenség bibliáját és üdvözölte népszerűen tárgyalt rendszereiket.

Érdekes, hogy Hückel új vallást alapított, a monista vallást és beállt saját apostolának. Hückel, aki az eget ostromolja és vallásalapító! Monizmus és vallás! Az épp olyan paradoxon, mintha valaki azt mondaná: az antitheologusok theológiája; az egyesületek ellenzőinek egyesülete. Páratlan irodalmi sikere inkább a belletristának mint a tudósak tudandó be. Büchner és Hückel kétes érdeme, hogy az atheizmus, mely ezelőtt csak bizonyos kiválasztottnak a monopóliuma volt, szintén demokratizálódott.

De forduljunk most egy sokkal komolyabb tudományos rendszerhez a neodarwinizmushoz, az úgynevezett weissmannizmushoz, mely jelenleg a tudományos köröket leginkább foglalkoztatja és amely nem egyéb mint a darwinizmus vakmerő elkalandozása a filozófia területére, a természettudománynak az etikába való hajlása.

Darwin neve a filozófia militans táborában bibliaellenes jelszó lett, mely visszaélés ellen már Darwin „a fajok keletkezésének” című műve végén óvást emel. Darwin tényleg mindenütt a teremtőről beszél, aki a fejlődést, az organizmusok plasztikus erőit fektette be a természetbe. De azontúl Darwin nem megy. Vannak nagynevű theologusok, akik azt hiszik, hogy Darwin fejlődéstaniát lehet a biblia teremtetéstörténetével összeegyeztetni. Mások meg elvetik. Ezt a kérdést, különösen a zsidó szempontot a darwinizmussal szemben tisztáztam az „Utóhangok a Darwin-ünnepélyekhez” című jubileumi íratomban.

Tudnunk kell, hogy Darwin rendszerét elsőrangú tudósok, mint Bär, Kölliker, Virchow, Nägeli, Reinke, teljesen elvetik. Ezért is rendszerét még távolról sem sorozták be az emberi tudás érckészletébe. De azért tagadhatatlan, hogy Darwin nagy

hatást tett az emberiség globus intellektualisára; a történelem, a filozófia, a nemzetgazdaság stb. terén új korszakot jelent. Sőt a fölfelé való fejlődés eszméje nagyon is rokonszenves a zsidó optimisztikus életfelfogás előtt.

Am a mű radikálisabb volt, mint a mestere. Darwin úgy járt, mint a Goethe-féle „bűvészinas”: „Oh Herr, die Not ist gross, die ich rief, die Geister, werd' ich nun nicht los“.

Darwinnal szemben, úgy ahogy, rendbe hoztuk a vallás ügyeit. A felkavart porfelhő elült; ám most megint zúg és háborog a tudomány tengereinek árja, újból felverik a tudomány berkeinek csendjét. Tanítványai egyoldalulag tovább fejlesztették a mester rendszerét és egyszersmind változtatni akarnak az élet eddig szentesített formáin, amennyiben nekizúdítyák faltörő kosaikat a zsidó etikának. A társadalom szerkezetét — mondják, — csak a biológia képes megoldani és állítólag megdönthetetlen biológiai és statisztikai adatok alapján hirdetik, ha az emberiség tovább halad, a zsidóságtól először hirdetett, a kereszténység által átvett etikai úton, az emberiségnek okvetlen de generálódnia kell. A természettudomány tehát megint elkalandozott egy neki idegen területre, az etika terére. (FOLYTATÁSA KÖVETKEZIK.)

Lesser Ury: Kávéházban.

ZSIDÓ MŰVÉSZEK

PATAI EDITH: LESSER URY.

arkáns profilok emelkednek szürke és felhős égboltozat keretéből, erős öklök, kifejező ujjak kulcsolódnak egymásba, hatalmas, királyi fatörzsek simulnak bele az éjszakai levegőbe. A természet csodás megnyilatkozása egy felsőbb szellemnek, az élet minden kis mozzanata öröktől való messzi jövődökbe nyúló végtelenség. Minden erő a nagy erőnek egy atomja, minden gyász a világot betöltő gyásznak egy része. Még alig szakadtak el az öregségtől, még magukon hordják annak szűzi levegőjét.

Egymáshoz tartozik, egymásba karol minden és egy misztikus, hatalmas zene egységes ritmusa hatja át az összességet. Ez Ury művészete. Nagyszerű csodáktól, mélységes fájdalomtól áthatott panteisztikus világ hirdetője.

Ezt a világot Ury minden hatástól menten teremtette magának. Így Ury érez, Ury fest és senki más.

Bármilyen ismert tajakat vesz ecsetjére, ahol ezrével mulat vásárnaponként a berlini nép, az érintetlenség, az elérhetetlen messzeség fensége honol rajtuk. Száz rejtély, száz csodás misztérium rezeg minden kis fűszálon, csodás egyszerűségben emelik fel karcsú, sötét törzsüket a fák, halkán hajladoznak, dalolnak a lombok. A talaj üde és érintetlen, soha ember nem járt rajta, mert bár utak vezetnek eddig a külső világból, itt elvesznek, megsemmisülnek.

Szentelt liget Lesser Ury minden tája, szinte félve közeledünk feléje, de soha, soha sem érjük utól, mert itt egy nagy törvény uralkodik. Csak nézni, sejteni, csodálni szabad és beszívni az illatát, de birtokbavenni, megérteni, elemezni soha. Böcklin van gyakran ilyen hatással, de az ő eszközei tudatosabbak, nála megvan a színes felhomály, megvan a táj elvontsága, ott gyakran egy öserdő elzárt keblében misztikusan lobog fel egy ismeretlen isten oltárának lángja. Ury egyszerű és öntudatlan. És minden gondolat, minden érzés, minden lehelet, a vonal és a forma egy nagy elcsúszásban, egy nagy sóhajásban beleolvad a színbe, mely mindennek felett uralkodik. A szín Urynál éppúgy mint Böcklinnél a panteizmus

hirdetője, mert benne egyesül a határos és a végtelen és az átmenetek ezer finom rezgésén keresztül minden fatörzs, minden bokor összekapcsolódik az egésszel. A vonal csak a kezdet eleje, mert a második pillanatban felszívja, elnyeli a szín.

És mikor a színek nagyszerű harmoniájában, az ég felhőinek, a föld fainak keretében megjelenik az ember, úgy hat mint a természetnek egy újabb csodája, mint amikor az ősemlék megjelent a szűzi vadonban, hogy elsőnek érintse lábával a fűvet, elsőnek simogassa végig csodálkozó pillantással a virágokat és az ég madarait.

Az Ury emberei zsidók, a nagy pan egységes ritmusába zsidó szívek hangja szövődik. Mózeset rajzolja, amint magas szikár alakja mereven emelkedik a szürke égre. Kezében a szentelt kötélt, melyek egy pillanat múlva ezer darabban fognak porzani a levegőben; karjában már ott vonaglik a lesújtó mozdulat lendülete. Majd egy másik pillanat Mózes életéből. Előbb villámló, haragos szeme, most szelíd, alázatos fénnel néz belé a csipkebokor lángjába, térde meghajlik, hogy csókolja a szentelt talajt.

Itt meg fiatal arcát az ég felé emeli Dávid — a megváltó csodáért könyörög — míg a távolban megkisebbedve és mégis félelmetesen

rajzolódik a felhők közé Góliát alakja. Egyik legszebb és egyben legzsidóbb képe Urynak a Jeremiás. Előtte mind a nagyok és kisebbek, akik ezzel a tárggyal foglalkoztak, inkább a milióval akartak hatni. A próféta, a síralmak ihletett költője szinte eltűnt, mintha leomló, redős ruhája eltakarta volna lelkét, fájdalma, melynek zokogó hangja még ma is megremegteti a szíveket, beleveszett a füstölgő romokba, melyek körülvették.

Urynál nem látunk csonka oszlopokat, leomló, pompás redőkbe simuló togát, ez a „Jeremiás” csupa mélységes és elvont fájdalom. Félig fekvő helyzetben nyugszik a kopár földön, jövőbe látó tekintete most a multhoz tapad, fejét meghajtja, a keze, a legvilágosabb és leghatározottabb pont az egész képen, fáradtan és lemondóan, panaszosan és reszketve nehezedik a térdére. Homályba vesző, földhöz simuló alakjából egy végtelen és mérhetetlen gyász árad, amely betölti a minden-

Lesser Ury

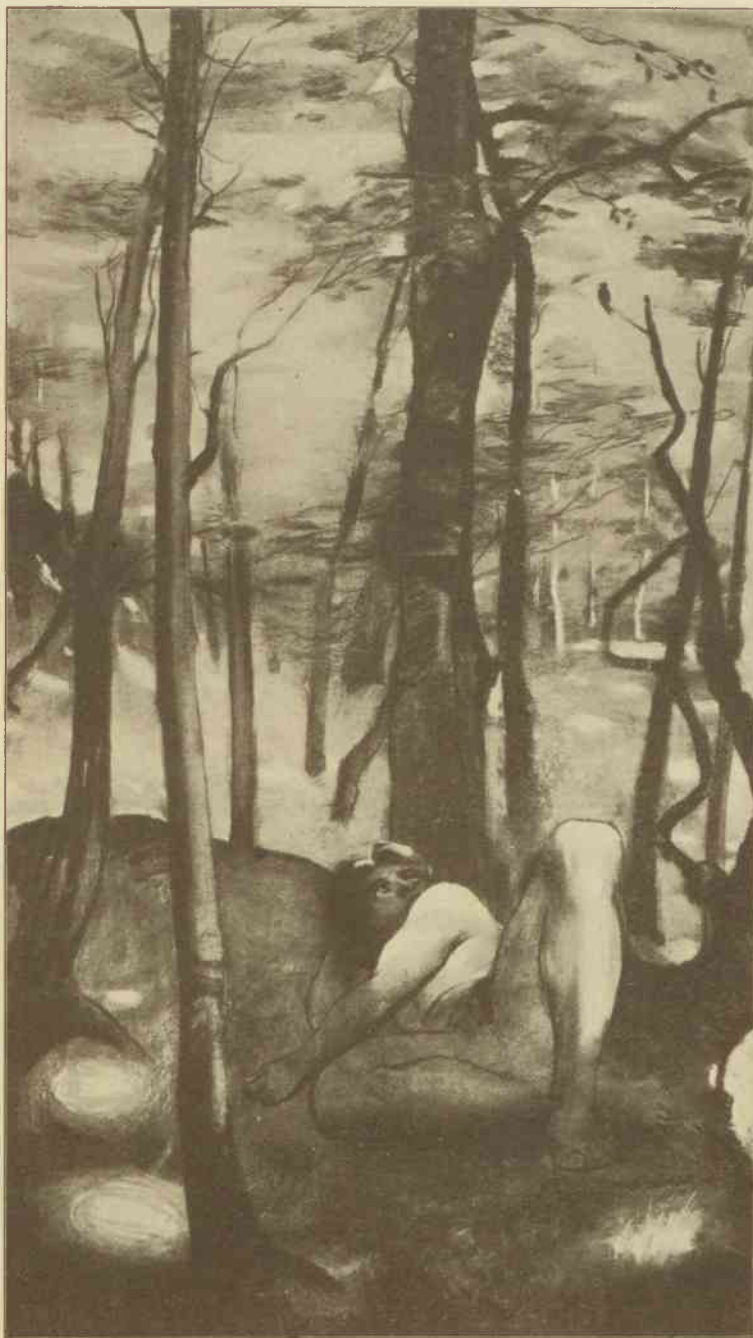
séget és belevonja sötétlő fátyolába az eget, a földgolyót és a csillagok ezreit.

Jeremiás, a próféta, a költő, gyászolja népe pusztulását és vele gyászol, sir, zokog a mindenség. Lelkének fájdalmas, tépett hangjai csapongva töltik be a mélységeket, felszállnak a magasságokba és nincs a világűrnek egyetlen atomja, mely érintetlen maradna tőlük.

Talán legérdekesebb alkotása Urynak egy triptichon, amelyben az emberi életet akarja három momentumban felölelni. Ez a kép csupa erő. A régi zsidó költőknek kedvenc témája ez. Az ember útja fel az erő magaslatára s onnan le a hideg sirig. Az ifjában még csak az erő sejtése, tavaszi illatoktól megkötött, fogvartartott energia, mely megéri és lázadó daccá merevül a férfi lelkében és csendes emlékezésbe, dermedt gyászba olvad az agastyán képén. Az ifjú alakja szinte belevész az üde, sarjadzó fűbe, még alig szakadt el az anyaföldtől, úgy él mint a fa, a virág, a bokor hozzásimulva a természethez. Lelkében hangtalan dalok teremnek és száműzve van a gondolat. A férfi dacos profilja merészen, élesen szinte belevág egy szürkés egyhangú égbe, szeme a magasságokat kémleli, ostromolja és midőn a titkok titka zárva marad — az ég oly elérhetetlen messzeségben —, keresztbe fonódnak hatalmas keblén a duzzadó karok és meghajlott térdén megfeszülnek az izmok. Teljes erejében áll előttünk a férfi és egész tehetetlenségében az ember. Hiába a munka, az erő, a tudás, az akarat, az ég, a mindenség zárva marad egy távoli, megfejthetetlen misztérium. És végül a lenyugvó nap fényében jégtömbök között elcsitult vágyakkal, kihűlt lélekkel ül az agg. Minden tavaszi dalnak, minden egetostromló akarásnak forró lüktetése itt végződik. Jégtömbök között búcsúzó nap fakó világosságában. Az ember semmi önmagában véve, egy könnyű falevél, hulló pehelyvirág, — de a természet és vele, benne az ember — minden. Egy egységes filozófiát, rendszerbe való gondolatok kapcsolatait hirdeti Lesser Urynak ez a képe. Tán a prédikátor filozófiája elevenedik meg előttünk, de átalakítva egy modern ember lelkében, aki közelebb áll Spinozához, mint Kohelethez.

Mint festő és mint filozófus Lesser Ury a legérdekesebb zsidó művészek közé tartozik. De ennél a megállapításnál hirtelen egész határozottsággal

jelentkezik e kérdés, amely már régen kísértett: zsidó-e Lesser Ury? Zsidó-e az ereje, a frissége, a fiatalos tüze? Zsidó-e benne, hogy mindig az összességet akarja és érezteti? Vagy egy újabb, egy eljövendő zsidóságnak egyik típusa, korunkba tévedt embere ez a művész és mégis zsidó benne ami lényeg? Nem tudom, hova helyezzem őt? A szabad, az erős, a független ősök szívverését, harcos, küzdő ősapák erejének egy ide vetődött szikráját nézzem benne, vagy egy méltó zsidó jövő lehetőségének zálogát? Mindenütt gyengeség,

Lesser Ury: Az ifjú (Az ember című triptichonból).

hitehagyás az életben, de erő, függetlenség és szárnyaló energia egy zsidó művészetében. Hol szívta magába Lesser Ury ezt az erőt? Palesztina földjén, a hol még ittasult a levegő a biblia nagyságától és a próféták hangos szavától? De mindegy, örülünk, hogy Lesser Ury a miénk, hogy Jeruzsálem szimbolumát festi, hogy pompázó színeiből Mózes lép felénk és Dávid, hogy mély és erős zsidó fájdalmakat éreztet velünk és nagyszerű művészetének hidján elvezet a múltba, a prófétaktól ihletett időkbe, mikor csodákkal volt tele az élet és csodákkal volt tele a halál.

CSEERNICHOVSZKY: EGYMÁSRA NÉZNEK . . .

Egymásra néznek fent a csillagok,
Suttogva kérdik, titkon, rejtelemmel,
Mért gyászol, sóhajt, búsong, csügged
Lent az az ember?

— Ezer gond sujt hajlott vállaimra,
Ezer bús gondolatnak átka nyom,
És örömtelen tűnt el ifjúságom,
Ezt gyászolom.

(Héberből.)

KISTELEKI EDE: VÁNDORLÓ FÖLD.

Nagy akácok alatt kinn a temetőbe'
Drága halottim közt járok álmot szöve,
És amint a lelkem lelkükhez sóvárog,
Alant a koporsók vánkására látok,
Egy maréknyi kis föld nyugvó fejük alatt,
A távol Szentföldről, merre a madarat
Költözöben látjuk. Egy maréknyi homok,
Jelkép-e vagy való? Roskadozó romok
Tüskés tájékaról. Hívó, büszke emlék,
Mely Sáron völgyéből illatot lehel még
A nyirkosság járta korhasztó üregbe,
Vagy Jákob álmának örök élő teste,
Kinek feje alatt összezsugorodott
Az ígért földje? . . . Keresem a nyomot
Az égi lajtorján, mit angyalok hagytak,
Keresem az égen, hol a nyitott ablak,
Melyen át belátni? . . . Ahol Zion állott,
Salamon temploma a fölszentelt ormon,
Onnan indul a föld, hogy legomolyogjon
Minden hű zsidónak halotti vánkossal,
Midőn bezárt szemmel kelet felé fordul
Feneketlen talpú koporsó-csolnakja
Testhamvával, melyet imalepel főd be.
Vele vándorol le egy maréknyi rögie
Dicsőségben megdőlt, síratott honának,
Mit a száműzöttnek sarúi nem jártak,
Csak melyen szemének végsugara tör meg,
Hogy vegyüljön pora ereklje-göröngynek

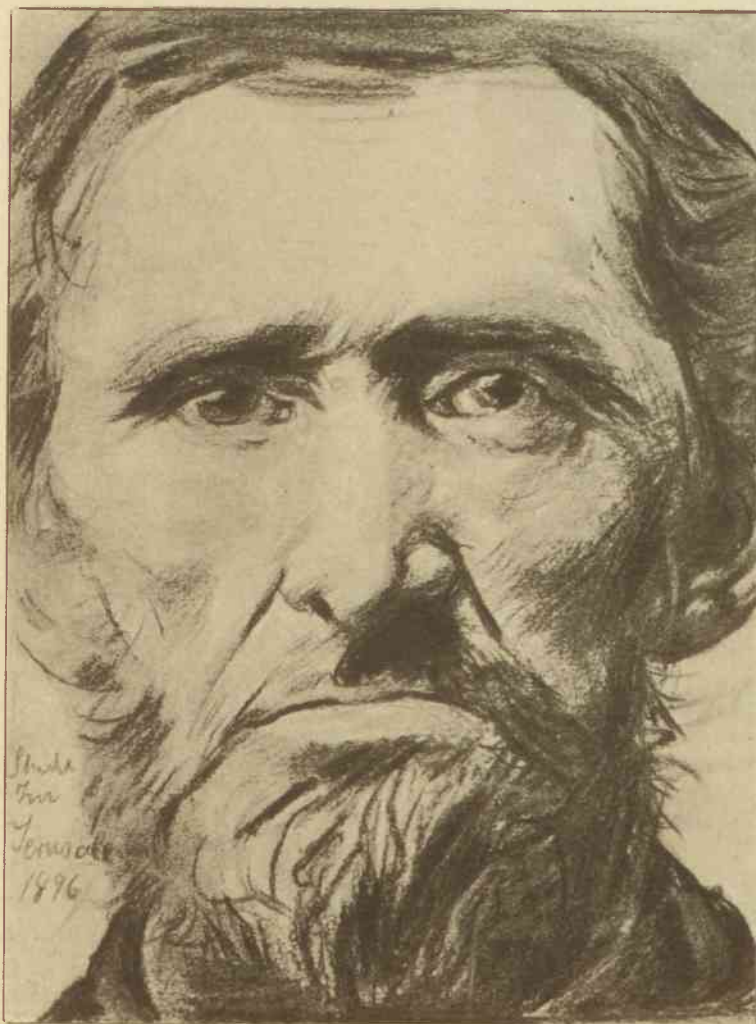
Lesser Ury: Tájkép.

Emlék tömjénével. Amit nem láthatott
Soha életében, hadd birja a halott,
Földjét Judeának, mit ennyi könny áztat. —
Ekként indul a föld onnan vándorlásnak
A világnak minden tája felé egyre,
Idegen országok avarját keverve
Belőle áradó termő sugalattal.
Így válik az estből új pirkadó hajnal.

Érinti a tájak behódolt határit.
A pirkadás lángja mind messzebb világít,
És valahány fia húny el Izráelnek
Vánkosa rögéből kelnek tisztult lelkek,
Sokasítva tagját szétszórt családjának,
Amerre elterül a messze világ csak,
Amíg beteljesül sóvárgó imája,
Idő következvén, hogy otthonát lássa.

A mozgó porszemek im Bethániából
Ereszkednek szerte. Csipkebokor lángol
A méhükből kelve, jelképezve itt fent
A pusztán vezérlő egyetlen egy Istent.
S minden koporsóval több lesz itt belőle . . .
Egy-egy fénysugár tör felverődő ködbe,
S távoli ormai ki-kitünedeznek
Fata morgánáján vén Jeruzsálemnek,
Honnan égi eszme örök élesztője,
Mint kavicshullámban, egyre tágabb körbe

S amint lassan vegyül röggel itt a szent föld,
Áthidal vizeket, mélységeket eltölt,
S kifeszíti sátrát nőttön hatalmának,
Alatta a népek zsoltárt hosszannáznak
A mindenütt levő láthatatlan egynek,
És a száműzöttek mind eggyé erednek.
Föld a földdel vegyül, lélek a lélekkel
És a vándorló rög egy hazává szentel,
Mit embernyom érint, síkot, hegyet, völgyet . . .
Sírbel kelő élet halálon im győzhet . . .

Lesser Ury: Tanulmány a Jeruzsálem című képhez.

em a zsidók őstörténetéből vettem ezt a legendának látszó történetet, hanem a száz év előtti zsidó életből, melyet azonban már ez a rövid idő is az odonság patinájával vont be. És hösnöm nem valami nagyszabású bibliaalak, hanem csak egy egyszerű igénytelen asszonyka volt. Nevét nem jegyezte fel a történelem, költők nem irtak róla dicsőeneket és amit tett, Isten dicsőségére cselekedte csupán.

Egy elrejtett kis falucskában élte le 80 évvel ezelőtt dúsan illatozó lelkületét és lett győztes egy olyan benső harcban, amelyért megérdemli, hogy ilyen nagy idők után is emlékezzünk rája.

Lea, így hívták hösnönket, felesége volt egy jóraváló, szorgalmas és istenfélő boltosnak, Salamonnak. Fiatal házások voltak, szerették egymást és a munkában eltöltött 6 nap után epedve és örömmel fogadták a már oly sokszor és oly nagy írótól megénekelt hangulatos péntek estét, hogy teljesen Istennek és egymásnak szentelhessék magukat.

Igy volt három éven át, de lassankint mintha egy setét felhő homályosította volna el a kedves, meghitt péntekesték fényét. Azelőtt Lea tréfált, kacagott és Salamon is kedves, apró elbeszélésekkel fűszerezte az amúgy is izletes ünnepi vacsorát. Ma némán fogyasztják el Lea szakásművésztének remekait. Azelőtt, mikor Salamon templomból megérkezve, Lea fejére tévé kezeit s elmondta az áldást, rendesen magához ölelte a fiatal asszonyt és egy szent péntekesti csókkal pecsételte meg forró kívánságait. Ma szórakozottan mormoja el azt és szeméi tétován néznek körül a szobában és kezei tapogatózva babrálják a levegőben, mintha apró fejecskéket keresgélne, amelyek tőle, az atyától, várják az áldást. Azelőtt, ha megszegte a kalácsot, mosolyogva ő maga tette azt Lea ajkaihoz. Ma megesis, hogy elfelejti azt neki nyújtani.

Látta ezt Lea és tudta is jól, hogy mi fáj Salamonnak. Mintha neki nem ugyanaz fájna, mintha nem ugyanaz volna az ő szívének is keserves, de eltitkolt bánata. Csak az Örökkévaló, aki bizonynyal megérti a fájó szíveknek néma imáját, csak az tudna beszélni Lea titkos könyörgéseiről. És Lea a férje előtt eltitkolt imáit támogatta a szegényeknek nyújtott alamizsnákkal, az ügyefogyottaknak felségélyezésével, vallásosságával és a bűtnapok szigorú betartásával. De bánata mindettől sem enyhült meg.

Ekkor valami ürüggyel elment Lea a csodarabbíhoz tanácsot kérni. Adott is az neki valami talizmant, melyet szüntelenül hordania kellett, de a forrón áhitott áldást az sem hozta meg. Erre aztán már elvesztette minden reménységét Lea, és többé már nem titkolózva, hanem hangos panasszal fakadt ki Isten ellen, aki nem akarta őt meghallgatni.

„Te szent, Te nagy, hát miért éppen én vagyok a Te mostoha gyermeked,” kiáltotta és hangos jajjai elfultak hulló könnyei között. Lám, ott az utcasarkon a koldusasszony keblére kicsi gyermeket szorongatja. Ama rossz leánynak karján — mily szívesen elengedte volna — egy édes baba örül az életnek és gagyog és mosolyog feléd. A Menase felesége, a Rachel, akinek pedig már tizennégy gyermeke van, e napokban várja a tizenötödiket. Csak én, csak én vagyok a megvetett, csak nekem nincs gyermekem!

Salamon megsajnálta, gyengéden magához ölelte és szólt hozzá, miként a bibliai Hannához szólt az ő férje: Miért sírsz, miért keseregsz, hát nem érek én fel neked tíz gyermekkel? De Lea részéről a kifakadások mind sürűbbek lettek és a vigasztalások Salamon részéről mind ritkábbak. Férjének komor tekintetéből egy örökös vádat velt kiolvashatni; míg egyszer tényleg elhangzott a szörnyű szó, mely Lea haldokló boldogságának megadta a kegyelemdőfést:

— Te vagy az oka — mondta egyszer Salamon — a te gyengeséged, a te betegséged, azért nincsen részünk a legnagyobb áldásban, azért fogunk elmúlni, mint a fű és majd ha elföldelnek bennünket, a mi sírunkoz nem fog kijönni kegyeles gyermek, hogy elmondja érettünk a kadist, a halottak imáját. Ez a kadis, ez üldözte e naptól fogva a szegény Leát. Hát ez faj Salamonnak, ez marja a szívet. Hogyan, hogy ő még erre nem is gondolt? Ő eddig még mindig csak önmagát siratta. Csak azt az édes anyai boldogságot siratta, amelyben a legtöbb asszonynak része van, de amelynek részese ő nem lesz soha. Pici, édes karok ölelésére, apró, piros ajkak cuppanós csókjaira vágyott, de a kadis, az igazán nem jutott az eszébe. Oh, jaj nekem, százszor jaj — kiáltotta — hogy ily önző volt az én fájdalom, azért is nem részesült meghallgatásban. És szégyelte magát Lea szörnyen és hódolattal tekintett fel Salamonra, amikor látta, hogy mennyivel nemesebb és jogosultabb annak a bánata és mennyivel tisztább forrásból ered az, mint az ő szegény, asszonyi szívének fájdalma. És ekkor magába szállt és ütötte a mellét: én vétke, én vétke.

És mikor végre kisírta és kiimádkozta magát, akkor gondolt egy nagyot és meg is cselekedte.

Felöltözött az ünnepi ruhájába és fuvarost fogadva, elutazott a hozzájuk legközelebb székelő rabbíhoz és elsírta neki az ő nagy keservét, megvallotta az ő önzését, magasztalta férje érdemeit és tanácsot kért tőle. És kapott tanácsot, szörnyűt, lesújtót. Mint mély késszúrás, úgy érte az a szegény Lea szívet.

És hazament és járt-kelt a házbán és vívódott magában. Oh, nagy, nagy volt a harc, melyet a nő szerelme és ragaszkodása férje iránt vívott a kötelességgel, mellyel a vallásnak tartozni vélt.

Nagy volt a harc, de győzött és mosollyal ajkán. Oh, nem a mártír mosolyával, hanem a biztonság mosolyával ajkán állott oda az ő ura, a Salamon elé és így szólt hozzá: „Nézz a szemembe, Salamon és hallgass meg engemet. Ma tiz éve, hogy a feleséged vagyok.

— Bis hundert Jahr — felel rá Salamon.

— De nem úgy lesz az — feleli rá Lea. — A mai napon megszűnik a mi házasságunk.

Bambán tekint rá Salamon, mint aki nem érti, hogy mit beszélnek.

Erre aztán elkezd neki az asszony magyarázni.

— Ha egy férjet a felesége tiz évi házasság alatt nem ajándékoz meg gyermekkel, akkor ennek a férjnek joga van egy második asszonyt venni feleségül, Isten és Izraelnek törvényei szerint.

Salamon szédülni kezdett. Majd kezébe temetve az arcát, zokogásba tört ki és az erős, nyugodt férfi sirt, mint egy gyermek.

Lea hallgatott és csak amidőn látta, hogy Salamon lecsendesedett, akkor kezdte újra, de egészen más hangon, mint azelőtt.

— Látnod Salamon, szólott neki hízelve, neked is jobb lesz úgy és nekem is jobb lesz. Te majd elveszel egy fiatal, egészséges asszonyt és Isten meg fogja áldani frigyedeket és abból az áldásból majd reám is árad valami. Mert azt kikötöm veled Salamon, hogy fiaid kijönnek majd síromhoz, hogy elmondják érettem a szülőket megillető halotti imát.

Nem írom le Salamon s Lea elválásának küzdelmeit. Lea megvalósította a tervét, elköltözött az alvésre és keresett Salamonnak egy másik feleséget. Valami távoli rokona volt Leának, akinek 10 szép hajadon leánya volt. Ezek közül választotta ki Lea a legszebbet, a legjobbat, a legpirosposzgasabbat.

Azon a napon pedig, amidőn az új asszony elfoglalta helyét Salamon oldala mellett, Lea bezárkózott az ő kis alvési szobájába, gyászfátyolt tett a fejére és asztalára téve a könyvek könyvét, olvasni kezdte Jeremiás siralmait:

„És eltávozik Zión leányától minden ő ékesége, és lettek az ő fejedelmei, mint a szarvasok, amelyek nem találhatnak eledelre és elfutának minden erő nélkül. És megemlékezék Jeruzsálem az ő keserűségének napjain minden gyönyörűségről, melyekben része volt elejétől fogva.“

Aztán tovább lapozott. És keserű könnyhullások közt olvassa:

„Ezekért sírok én, és szemeimből aláfolynak a könny, mert messze távozott tőlem a vigasztaló, ki megvigasztalná az én lelkemet. Kiterjesztette Zión a kezét, nincs neki vigasztalója.“

„Tekints le rám uram, mert gyötrelemben vagyok, az én belső részeim elepedtek, mert ellemed háborogtam.“

Olvasás közben meg-megrázkódott a zokogástól gyenge kis teste. Ilyen igaz fájdalommal még

sohasem siratta el egy szegény asszony sem Jeruzsálem pusztulását.

Aztán lassan-lassan elcsendesedett és most először esett meg vele életében, hogy elaludt, még mielőtt elmondta volna, hogy „jobbom felől Michael, balfelől Gabriel, előttem Ariel, mögöttem Rafael és fejem felett Isten dicsősége“.

Feje lekonyult a bibliára és álomba sirta magát, mint egy gyermek.

Reggelre aztán el volt temetve a mult. Vidáman öltözködött, elvégezte reggeli imáját, azután ment az újházások háza felé és mindennapos volt ott ezután.

Tanítgatta, oktatta a fiatalasszonyt és Salamonnal szemben bizonyos anyáskodó modort vett fel, melyet lassankint megszoktak mind a ketten.

És repült az idő és fordult az év és megjött a gólya, csőrei közt hozva az első kadismondót.

Mekkora volt Lea öröme! Az a pillanat, amelyben első csókját nyomta Salamon gyermekének homlokára, kárpótolta őt minden veszteséget és semmisnek tüntette fel előtte az ő vérző szívének nagy nagy áldozatát.

És aztán minden évforduló hozott egy ilyen örömet Leának. Nem forgott már veszélyben a kadis.

Hatan voltak már a kis huncutok és mind a hat Lea szoknyáját ráncigálta. Ha éhesek voltak, ő etette őket, ha sirtak, ő törölte le könnyeiket és a fiúk jóformán nem is tudták, hogy a két nő közül melyik az igazi édes anyjuk.

Szép volt ez így és ők mindnyájan boldogok voltak; de a csálhatatlan természet nem engedte magát kijátszatni.

A szegény Lea, aki túl sok terhet vett magára, egyszerre csak megbetegedett. Nagy lelke vállalta a lemondást és az áldozatokat, de gyenge teste megroskadott alattuk és rohamos léptekkel vitte őt az enyészet felé.

Salamon és a hat fiú megtört szívvel állták körül ágyát és mindenik szívesen adta volna oda az életét váltságul az ő életéért. De itt nincsen megalkuvás és Leának mennie kellett. Halvány mosollyal ajkai körül, legelteti megtört szemeit kedvencein és így szól hozzájuk:

— Szerettetek, köszönöm ezt nektek gyermekeim. Nem vagytok az én véreim, de én egész lelkemmel anyátok vagyok. Eljöttök-e majd síromhoz, hogy érettem elmondjátok a szülőket megillető kadist?

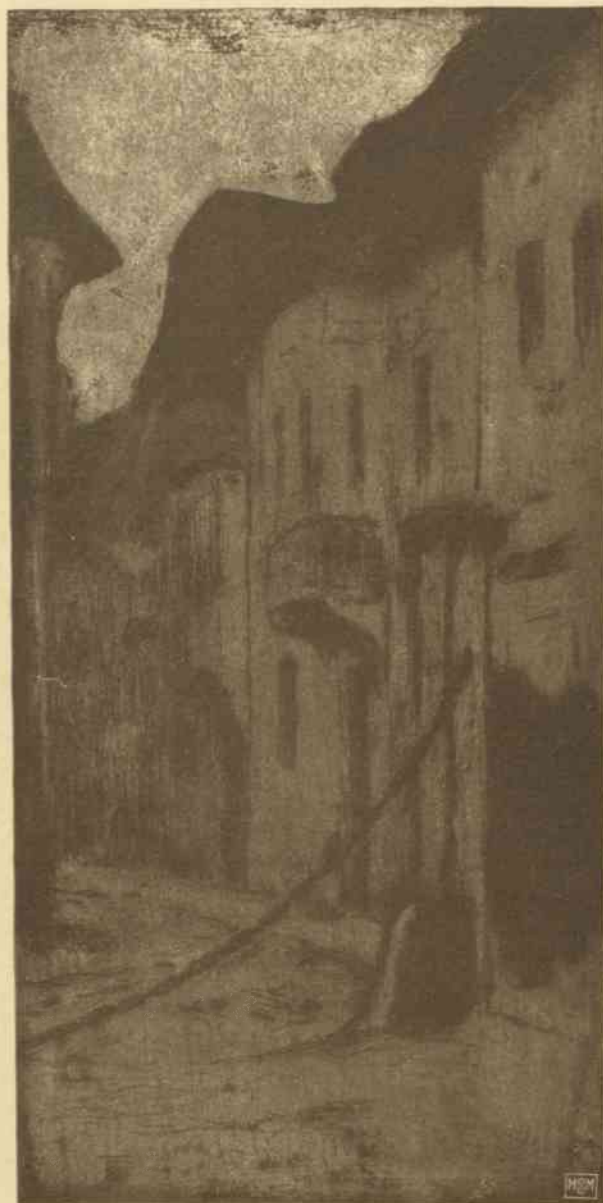
A fiúk sirva intettek ígént és csókokkal halmozták el Leának kezét. „Igen, ti eljöttök“ sutogja Lea, „érzem, hogy eljöttök és imáitokkal el fogjátok üzni a hantjaim felett repkedő rossz szellemeket és én megtisztulva fogok megtérni Istenemhez.“ És erre édesen elszenderült és nem ébredt fel többé soha.

És a hat fiú felnőtt. Messze hordta el őket a sors, de Lea halálának évfordulójára összehozta őket ott a falusi kis temetőben, ahol hálás és szerető szívvel mondták el érte az anyáért való imát

és könnyeikkel és csókjaikkal borították egyszerű fejfáját. És Lea onnan felülről bizonynyal látta ezt és azt gondolta: mégsem volt hiába az én feláldozott életem.

*

Még csak annyit akarok megjegyezni, hogy hősnőm nem a képzelet szülötte. Valóban élt és megcselekedte, amit itt róla elmeséltem. A fiúk között a legidősebb, Lea szívének a legkedvesebb, rabbi lett; nagy tiszteletben élt és meghalt 80 éves korában. Ennek egyik fia, tehát Leának fogadott unokája is a magyarországi rabbikarnak egyik büszkesége.

Augustin: Péntek este a kismartoni gettóban.

DR. FÜRST ALADÁR: EGY MAGYAR GETTÓ.

modern élet forgatagának kellő közepén, a jelenkor minden áramlatát mélyen átérezve, — mégis régi múltján ábrándozva s magában külön világot élve, csipkerózsika-álmát alussza egy kis város hazánk nyugati határszélén. Római légiók évezredekkel ezelőtt erre jártak a Lajtnak lankás hegyoldalai mentén, majd örökükbe barbárok léptek, míg a magyar honfoglalás új — tán zsidó elemekkel kevert — népet hozott e kies tájakra. A kis városka, mely az Eisbach-patakjáról Eisenstadtnak neveztetett, a gyakori határvillongások közben hol ausztriai, hol magyar kényúrnak hódolt, ám a Mátyás korabeli kastély már büszkén hordja a Kismarton nevet. Békésebb idők beálltával egy-egy állandóbb gazda a helység csinosítására is gondol és különösen az Eszterházyak művészi pompaérzéke — kik rezidenciájukat, sirboltjukat is ide építik — műkinccsekkel, látványosságokkal rakja tele ezt a „kis Versailles“-t. Palotájuk márvány „galleriája“, a honfoglaló vezérek barokk szoborképcsarnoka békésen megfér Canova klasszikus fejedelemasszonya mellett; a terjedelmes angol parkban ott rejtőzik a franciás izlés „barlang-grottá“-ja és a hercegi kocsigyűjtemény méltán vetekszik bármely királyi ház gazdagságával. Egy sajátos építkezésű, messze híres kalváriatemplom kriptájában alussza örök álmát a nagy Haydn, ki kerti házikójában tán itt álmodta először a „Gott erhalte“-nak nekünk ellenszenves, de mégis felemelő himnuszát. A város egyik végén mutogatják a bécsi Hyrtl anatómusnak egyszerű szülőházát, a másik oldalára az ország egyetlen közös katonai főreáliskoláját építették, az úgynevezett „Institut“-ot. Valóban kultúremlékek közt jár itt az ember lába!

Ám a korok és kultúrák folyamárja a csendes vízben egy kis szigetet is létesített, melyen — amattól védve, támadva is, — egy ősi kultúrának szép virágos kertje sarjadzott. A várostól elkülönített helyen zsidó gettó fejlődött és élt itt századokon át: Eisenstadt, rövidítve „Ás“ községe, mely Kismartonnak nevét túl a határon, messze vidékeken is jóhangzásúvá, ismeretessé tette.

A zsidóság kezdetben félénken meghúzza magát a várfalak tövében, hol a XIV. század elején 8 házikóban vagy 80 személy és — mint az írássok mondják, — „tömeges“ idegen tengeti életét. Ura és parancsolója közvetlen árnyékában állatokat tenyészt és földeket mivel, békés polgári ipart folytat, akár keresztény szomszédjai. Noha életük sohasem volt egész biztonságban, községet alkothattak, melynek nyomaít napjainkban hozták felszínre temetőjük és rituális fürdőjük képében. — Mohács után csak folytatódnak a zsidóság tragikus „vándorévei“. Majd itt találnak menedéket a közeli

Az alsó utca a szombati elzáró vaslánccal.

A kismartoni gettó.

Az utca felső kapuja (bakra felfárat a felső utcába).

Sopron és Bécs, vagy a távoli morva, német és lengyel közösségek menekültjei, majd földieink kénytelenek messze idegenben új hazát keresni.¹

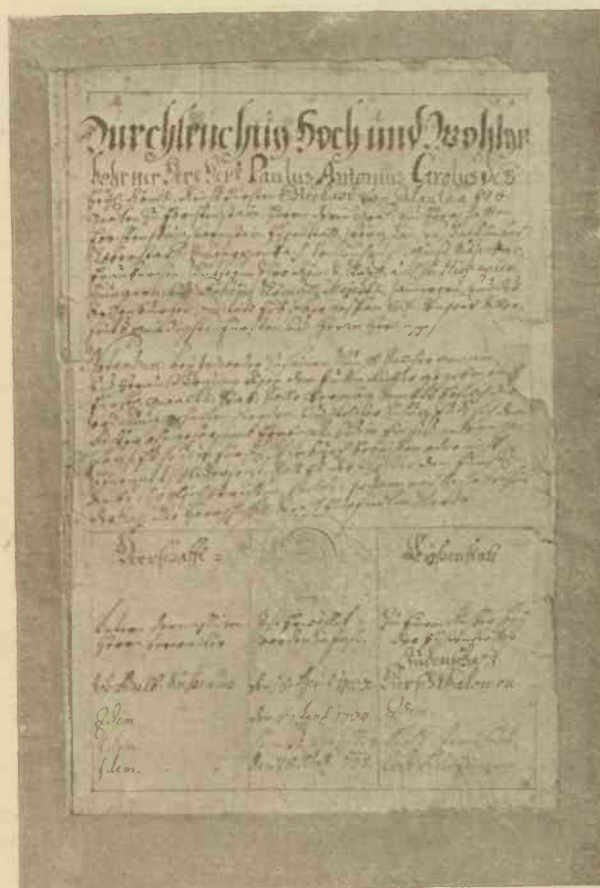
A XVII. század végén köszönt be az új éra, mikor az Eszterházyak új telekre, a mai erdő- és kertővezte helyére telepítik a zsidóságot, mely csakhamar a kegyes kegyúrnak patronátusa alá tartozó „hét községnek” feje és vezére lesz. 1732-ben a herceg szépen faragott birói pálcával ajándékozza meg a zsidó birót, kinek jelvényét ma is kegyelettel őrzi a hitközség. A kuruc pusztítások még egyszer próbára teszik a lakosság szívósságát. Segítségére siet azonban most már a világi és egyházi hatalom, Wertheimer Samson és Mram As személyében, kik a községet úgyszólván újjáalakítják. Az azóta lefolyt 200 esztendő valódi renesszansza a zsidó életnek: neves rabbik és lelkes hívek hazája lesz a község, mely a XIX. század közepén 200 rabbijelöltjével tán gondviselészerű szerepre lett volna hívatva hazánkban, ha a kongresszus mozgalmái német hazájába nem űzik vissza a konzervatizmusnak itteni legműveltebb vezérét: Dr. Hildesheimer Izraelt.

Az utca. Nézzük csak milyen képet mutat ez a község nap-

A kismartoni zsidó birói pálcá (1732.).

¹ Azért találunk Newyorkban és Szentpétervárott és majd minden nagyobb kontinentális községben kismartoni eredetű vagy Eisenstadt esetleg Asch nevezetű híres családokat, míg az itteni temető sírkövein a Halberstadt, London, Berlin, Bunzlau, Jeruzsálem stb. családi név épenséggel nem ritka.

jainkban! Ha „Kismarton szabad királyi város” háztömelegéből keletnek fordulsz és elhagytad Magyarország legkisebb községét, a tiz házat sem számláló, de százazreket adózó „Váralját”, a „Schlossplatz” művészies hatású négyszögét, római fegyverzetű vasrácszatát, hegynek visz az út és csakhamar egy szűk boltív előtt találod magad: az „Utca” bejárata ez. A hivatalos

A birói pálcában levő okmány, lent jobbra az első zsidó birák nevei: Hirschel Salamon, Wolf Freysack, Leeb Schlüssinger.

A kismartoni gettó (szombaton, templomból jövet). A háttérben a Wolf-múzeum és mögötte Eszterházy herceg tornyos kastélya.

„Alsókismartonhegy“ politikai nagyközség határa csak néhány lépéssel odébb van, ahol meglepetésül vasláncot érsz, mellyel a kocsit szelvényben elzárható. Párjaként az utca felső végén, „Felsőkismartonhegy“ felé, rácsos vaskapút találsz. A régi gettónak szomorú emlékű maradványai íme Isten és a kormány jóvoltából egy autonóm szervezetű hitközségnek féltett büszkeségei lettek! Akkor a zsidót zárták be vasárnaponként a maga világába, ma a világi forgalmat zárja ki a zsidó vele szombaton!

Ódon színezetű, de jókarban tartott kis házikó ötlík élénk mindjárt a láncsal szemben: vasrácsozatos szűk ablakai mögött, mintha a régi kor szelleme rejtegetőznék. Udvarában hatalmas kelta szarkofágok, római gőzfürdőmaradványok, sisakos rézüstök hevernek örökzöld repkény és a tarka hajnalka festői árnyában, benn a csinos szobákban a városka egész multját tükröztetik érdekesebbnél érdekesebb emlékek, könyvtárában pedig körülvesz bennünket a bűbajos „szombati szoba“ csendje. Az egész egy finomízű patricius-családnak válogatott mügyüjteménye: a Wolf-múzeum.

Kifelé az országút felé az utca egyenletes magasságú, zsalugáteres házfrontot mutat, melyet meg nem szakít errefelé egyetlenegy kapu sem. A zsidó-utca csak befelé éli életét, ahol egy világhírű borkereskedő-cég földalatti kincsestárnái felett aránylag magas épületek szegélyezik a meglepően tisztán tartott utcatestet. Mint mikor Velencében a Santo Geremia felé közeledve már messziről felénk kiáltják a 7–8 emeletes régi felhőkarcolók, hogy itt van a gettó, úgy a szűk házsorban már égbekiáltónak érezzük a második emeletet is. Hisz mély elnyomatásunknak jele ez a magasság! Mivel a hatóság még 80 évvel ezelőtt is megkövetelte, hogy minden házasulandó zsidó ifjú egy lakásnak, recte szobának legyen háziura, azért a 31 házba szorított népesség mit tehetett

egyebet: épített minden fülkébe, sarokba, emeletre, padlásra, az udvart fényűzésnek tekintette, és ha másképp nem lehetett, a kétszobás lakást bíz négyfelé is osztotta a gondterhelt apa, hogy fiainak a megkövetelt saját „dirét“ (lakást) megszerezze. Volt is minden jóravaló házban legalább féltucat háziúr, örökös perpatvarok önkéntelen okozója! Hogy végre a lévita győzte számmal avagy pénzzel, azt sok ház bejárata felett egy érdekes címer igazolja: köbe vésve kancsó áll egy tálban, annak jeléül, hogy a ház birtokosa Léwi-ivadék.¹

Az egész zsidóváros, melyet kizárólag zsidók laknak, tulajdonképpen két utcából áll: az előkelőbb, rendezettebb „alsó utca“ és az ősdíbb, festőibb felső utcából, mely zsákutcaként neki megy egy rideg, sötét falnak. Itt nincs tovább! Csukott kapuja komoran várja a vándort, ki fáradtan ide-ter „az élet házába“; mögötte ünnepies csendben pihen a dicső mult, a százados temető! De mintha onnan, a zöld hegytető felől is békés, biztató szellők fujdogálnának: Lesz még jövője maradékidnak! — fény és levegő árad még a szűk falak közé, remény és bátorság egy elhagyott nép szívébe, lelkébe...

A templom. A halottak birodalmából vissza a zsidó élet centrumába, a templomhoz! Az utcasor kellő közepén, évszázadok megszentelte helyen

¹ A leviták ugyanis ősi tradíció szerint, mosdóvizet öntenek ünnepkor az áldást mondó koheniták kezeire.

Eszterházy Pál hercegnek a kismartoni zsidó község részére adott (1690.) privilégiumából az utolsó oldal.

A „Wertheimer“, ú. n. kis-templom belseje; az almemoron R. Eger Akiva-féle tórákötő (mappe).

emelkedik az 1832-ben épült mai zsinagóga, melyre — hogy magánépület felül ne mulja magasságban, — héber felírással szélkakast ültetett egy elmúlt kor naív zsidója. Utcának fordított hatalmas oldalfalán semmi felírás, semmi dísz, de az ide-tévedt idegen is megérzi a széles, tetőig érő ablakok láttára, hogy itt az istenség honol. Kívül józan, kopár egyszerűség, belül a fénysugarak özöne tölti meg az impozáns, tágas csarnokot. Ám a zsidó templom nem pusztán Isten háza: a közösségi, sőt családi életnek minden jelentékeny eseménye szintén itt játszódik le a kopott padok közt. Ide hozza a boldog apa nyolcnapos fiúszülöttjét, itt ünnepli az egész község, mint család az avatandó barmicvónak „boruch sepotráni“-jét és a templom előtt, hol boldog nászpárok chuppa alatt esküsznek, ugyanott lóg a viharverte kis pléhtáblácska, ha szomorú gyászt, temetést kell jeleznie. A templomi tribünön pedig a sorozást és az adóintést, az iskolai beiratásokat és az ingatlanok forgalmát oly komolysággal, mondhatni szentséggel hirdeti a nagytekintélyű nótárius úr, mintha valóságos vallásos cselekedetre vagy rendeletre hívná fel a figyelmet. — Azért nem válhatott „a gyülekezés háza“ sem gyűlévész népgyűléssé, sem a gyűlölet agitációs tanyájává!

A templom berendezése. Szűk síkátor vezet a templom vassal borított kapújához. Az előcsarnokban a bibliai „boruch-habó“ (Áldott legyen az érkező!) fogad bennünket: ott veszi fel a jámbor hívó az előírt imafelszerelést, hogy „kész és tökéletesen jelenjen meg az Úr színe előtt“. Egyik sarokban széles, magas, felül nyílt szekrényfelét látunk: ez az úgynevezett „sémész-láda“ és arra való, hogy az imakönyvek foszlányait, az elszakadt talliszrongyokat magába fogadja, nehogy esetleges profán helyre elkallódjanak. Ha a láda megtelt, tartalmát kiviszik a temetőbe és nagy tisztességgel elégetik.

Pár lépéssnyire a bejárattól egy fakorlát állja utunkat. Ez a korlát állítólag a nem-zsidó ven-

dégek miatt készült, akik búcsújárások alkalmával tömegesen ellátogatnak ez érdekes templomba. És biz nem egy keresztény mondta el az idegenek eme előcsarnokában a zsidóeredetű Miatyánkot. A bejárat küszöb fölött ismét érdekes jelenség köti le figyelmünket: egy függő ezüst golyót látunk, melyből — alapítvány rendeli így, — mindenkor cécisz-szál lóg le esetlegesen leszakadt szálak pótlására.

Alapítványokról, nemeslelkű adományokról szól a templom egész berendezése, hisz páratlan áldozatkészségéről régóta híres a kismartoni zsidó. A frígládanak legalább 20—25 különböző himnuszal díszített függőnye van, mindegyik más-más alkalomra, napra rendelve. Van itt külön „próches“-e az ünnep első és második napjának, az újhódnak és az új holdat köszöntő szombatnak, a bűnbánó napok hangulatát vagy tíz halvány-selymes függöny tükrözteti. De a paszítának, a chevra-szudének, sőt a hazafias ünnepélyeknek is külön frígytakaró dukál. Még a gyertyatartók is váltakoznak a közönséges- és ünnepnapokon. A többi „szent tárgyak“ közt érdekes és értékes a sok díszserleg, közülük egy, mely az új Kismarton első rabbijának, a Mram Ás-nak serlege volt valaha. Evvel, régi hagyomány szerint csak szímchasz-tóra estéjén köszöntik az ünnepet. Egy másik serleg, melynek alkotó részei az ősi kismartoni templom maradványai, csak az Újév két estéjén használható. Általában a sok-sok templomi tárgy használata és rendeltetése valóságos kis tudománya a templomszolgának, akit a községnek minden egyes tagja még erősen szemmel is tart, nehogy tévedjen valahogy. Egyéb drága brokát- és selyem asztalterítői, tóráköpenyegei stb. nem

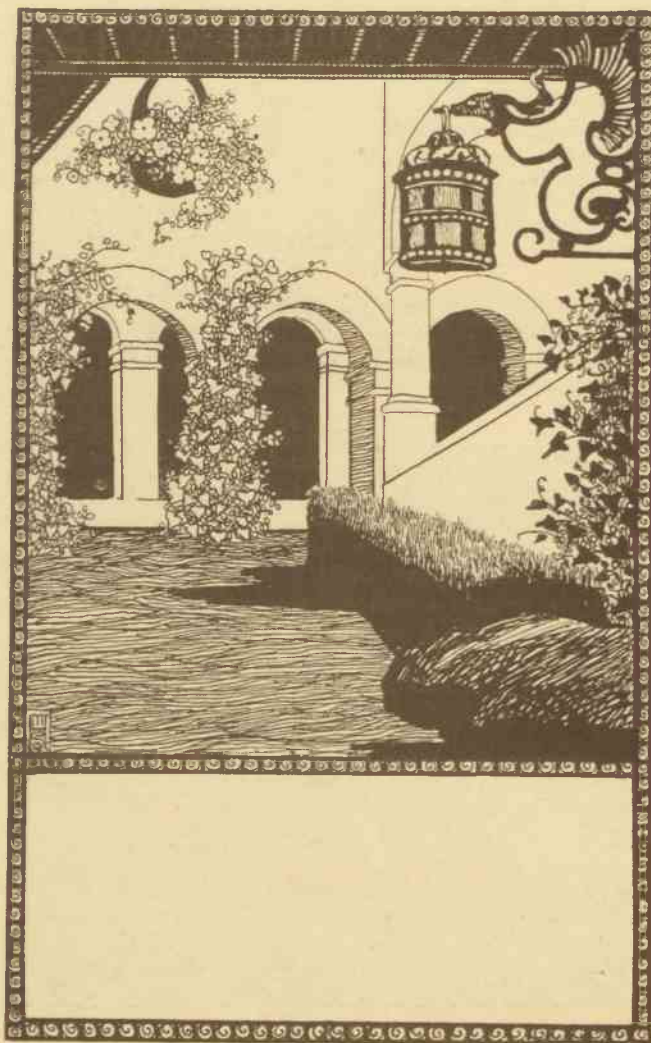

Wertheimer Sámson rabbi-kinevezésének díszokmánya a Wolf-család őseinek aláírásaival. (Wolf Sándor tulajdona).

éppen régi időkre tekinthetnek vissza, de így is a zsidó „egyházi művészetnek“ érdekes termékei.¹ Különösen megemlítendő egy szellemesen kifaragott tóraszalag, melyet az alkalommal adtak a templomba, hogy a később világhírre vergődött posení rabbi, R. Eger Akiba mint gyermek először látogatott el szülővárosának Isten házába.

Ma ezt a „mappé“-t nem is a nagy templomban őrzik, hanem az úgynevezett „Kleine Schul“-ban, mely tán még érdekesebb multra tekinthet vissza, mint a másik. Feljegyzések szerint a község újjáalapítója, a híres bécsi „stadlan“ és udvari faktor, R. Wertheimer Samson rendezte be ezt a zsinagógát magáncéljaira, ha útja egyszer elvezetendi ebbe a községbe, mely gyönyörű remekművű okmánnal diszrabbijává is választotta. Allítólag egyszer hált volna ebben a házban, mely soká viselte a „Wertheimer-ház“

¹ A gettó művészetéről külön cikk fog szólni Wolf Sándor úr tollából.

Dr. Hitschmanné: A kismartoni Wolf-múzeum árka-dos udvara.

nevet, míg több előkelő birtokos után ma a Wolf-család tulajdonába jutott, mely a templom fenntartásáról bőkezűen gondoskodik. Imahelyiségekül megemlítendő még az érdekes feljártú „Bész-hamedres“ az utca legvégén, — a szegények kör- és lakóházának, a „Hekdes“ tözsomszédságában, — melynek ablakai egyenesen és szándékosan a sírkertre nyílnak. És végül a rabbi jesivájának tanháza, a „Siurszoba“. Tetejét, — mint sok egyéb házt, — régebben fel lehetett emelni, hogy sátoros ünnepen a rabbi családjának, esetleg vendégeinek szukkónak is szolgálhasson.

Es a négy templom az utcának 31 háza között mégsem jelenti a lakosságnak túlzó lelki buzgal-mát, mely tán áhitatos elmélyedésben vagy asz-kétikus tanulmányokban keresne és találna kielé-gülést. Ellenkezőleg, mikor némely felemás-ünne-pek megnyílnak a mellékimaházak, akkor sür-gős az emberek dolga, akkor a kereskedő, hiva-talnok gyorsabban szeretne végezni, mint a fő-templom közönsége. Az igazi zsidó életet amúgy-sen a templomban, hanem házában és az utcán élte a régi zsidó.

A következőkben ennek a gettó-i életnek néhány megőrzésre méltó szokását kísérelem majd meg-leírni.¹ Ránk nézve ezek annál érdekesebbek, mert hisz a zsidóság itt a magyar élet közepén fejlő-dött és élte a maga különös és nem kevésbé kedves életét.

MOLNÁR ERNŐ: VANNAK NAPOK...

Kohelet: „Van ideje a sírásnak...“

Vannak napok s útunk oly keshedt, görbe —
Vágyunk lehűyni hűvös sírgödörbe.
Rád sir a szürke ég, a felhő rád hunyorgat
S szíved oly furcsán ver s lelkedben bánatok kongnak.
Balogos, fáradt lábbal kélsz, száz bú, baj nógat,
S füled, e gyászos kürtő, bűg gyászindulókat.
Ha idegen házba lépsz, számár rüg oldaladba,
Ha omlós hamuba nyúlsz, ér kezéd parazsakra.
Hús mosdótálhoz érsz és rák ujjadba csíp be,
S a puha törülköző is — tükkel teletűzve.
Minden te ellened van, a nap, a föld, az ég is,
Barátod vagy testvéred, te ellened tör mégis.
Rád sir a szürke ég, a felhő rád hunyorgat,
S szíved oly furcsán ver s lelkedben bánatok kongnak.

*

Vannak napok s útunk oly keshedt, görbe,
Vágyunk lehűyni hűvös sírgödörbe.

¹ L. szerzőnek hasonlótárgyú könyvecskéjét: Sitten und Gebräuche einer Judengasse. Székesfehérvár. Singer Ede kiadása. 1 K.

Na végignézzünk a világirodalom értékeiből a legértékesebb termékein és emberein, egy érdekes jelenségre találunk: a magyar irodalom kiválóságai sokkal közvetlenebb neveltjei a minden poézisek ős Almamaterjének: a Bibliának, mint bármelyik más nemzet nagyjai, akiknek költészetéből az őshéber kultúra szól. A francia irodalom, például, amely ma határozottan bibliai finomságok melegágya: évszázadokon keresztül leginkább külső rázkódtatások színhelye volt, úgy, hogy Anatol France, Zola és Verlainé bibliaisága majdnem csupán szerencsés ráhibázásnak mondható.

Az angol irodalom szintén csak Oscar Wilde-dal tért vissza ahhoz az őstalajhoz, amely megint évszázadok számára való termékenységét rejtja magában. Tehát azzal az emberrel, aki minden elő nélkül tört utat a Biblia formáinak és szépségeinek. Ez a szerencsés véletlen (például Wilde) bármennyire is a kereszténység jegyében indul, bármennyire is a Megváltó nevében beszél, egy percig se támaszt kétséget aziránt, hogy ezek az új-új utak mind a Bibliából indulnak. Abból a Bibliából, amelynek a kereszténység: szóval maga a látszólagos forrás is csak halvány mása.

Ez a jelenség, ha párhuzamot vonunk közte és a magyar irodalom bibliássága között, rámutat egy igen érdekes tényre; arra t. i., hogy a magyar irodalom nem egyes embereinek a véletlen megjelenése folytán vett fel bizonyos időkben bibliai formákat, hanem természetes fejlődése tette bibliássá. A magyar irodalom sohasem szűnt meg bibliai lenni. Úgy, hogy azok az egyes erős bibliai talentumok, akik nálunk közelebb hozták a költészetet a Bibliához, inkább csak visszaszabadították azt.

És e magyar bibliai apostolok között önkénytelenül a szemünkbe tűnik a magyar irodalomnak egyik legeredetibb erőssége, aki elsőnek vetette meg nálunk az öspoézis termékenyítő magvait a már-már ösútjáról letévedő irodalomban: Szilágyi Géza.

Hogy Szilágyi bibliásságát szem elé állítsuk, nem szükséges valami mély tanulmány. Első megjelenése, amely első verses kollekciójával, a *Tristia*-val érthető feltűnést keltett (1896-ban, amikor még a mai napig is epigonokat nevelő, vadon fenséges, de nem kevésbé kiforratlan Petőfi-Arany-iskola volt az egyedüli tűzhelye a vers-íróknak, amelyből csupán Kiss József egyénisége válik ki külön és egészen) mondom, első megjelenése már azt az utat jelölte meg az utódoknak, amely a ma és még inkább a jövő irodalma felé vezet: a Biblia irodalma felé, amely nem ismer megüledett iskola-kultuszt, hanem olyan őszintén reális, mint amilyen szimbolikusan emberé. Hogy mennyire új volt Szilágyi poézise

a maga idejében, bizonyítja az, hogy az akkori időnek egyik legzseniálisabb esztétáját, Ötvös-Silberstein Adolfot is kissé félrevezette, úgy, hogy az — hogyan, hogyan nem — dekadensnek mondja és Baudelaire tanítványát látja benne. Holott sokkal közvetlenebb utat is találhatott volna Szilágyi poézisének ama életköveteléséhez és „gyönyörbe fuló szenvedéséhez“, amely minden európai formáról, minden Goethei Schöngest-elméletről megfedkezve, az ember, a szív örökké való tragikumát hordja magában.

Hogy Ötvös-Silberstein Szilágyiról való felfogása mennyire az újszerűség hirtelen ítélete, bizonyítja az, hogy Szilágyi úttörése, amelyben Ötvös irányt lát és „csak irányt, de nem igazságot“: éppenséggel irodalmi és emberi igazsággá nőtte ki magát. Szilágyi, mint a Biblia „tanítványa“ (ha már iskoláról van szó) teljesen a bibliai ember életét éli, a bibliai tájak szépségében keresi és

Dr. Hitschmanné: Feljárt a kismartoni Wolf-könyvtárba.

találja a lelke liráját, de leginkább (és ez nem valami megmagyarázhatatlan jelenség) a Prédikátor Salamon lelke talál benne nagyszerű folytatóra, aki minden szép betegségét a bölcsen tűrő és majdnem salamoní, gondolkodó lirává oldja és éli át.

Nyomorultak sokadalma
Éj-napon át hullat könnyet,
Szabadulni nincs ereje,
Végzetlenség kinban görnyed.

Látom őket, és szívemből
Fájó sóhaj fel-felszakad:
Bús élet zord pusztaságán
Dicsérem a meghaltakat.

Boldog, aki hant alatt már,
Akit már nem gyötör semmi;
Akinak már nem kell köztünk
Ezer sebbel járni-kelni.

De boldogabb, ki még nem volt,
Napvilágot sosem látott:
Ki még meg sem kísérhette
A sok földi gonoszszágot.

(Holt vizeken 50. old.)

Ez a pár sor jellemzi a Szilágyi Géza poézisén végigvonuló prédikatori, kenetteljesen szomorú liráját, amely az élet ösvényein bolyongó ember tehetlenségét siratja.

Mélyen lesújtó gyász, fanyar tudat,
Mitől hiú, erőtlenség dacban égünk,
Hogy nincs halandó, aki rámutat:
Az útvesztőben ösvényt szabva nekünk. —
Jövődben imhol ez lesz az utad. (U. o.)

Vagy mikor a kétségbeesés, a fájdalmas csalódás és kimerültség már csak nyögő morálprédikációvá válik, hogy így enyhítsen multján:

Ember fia, mondom, ne légy arra büszke,
Hogy e földön nincsen méltóságosb nálad,
Mert vedd fontolóra,
Egyszer út az óra,
Amikor elhamvad életednek üszke
S meghalsz éppen úgy, mint az okatlan állat. (U. o.)

Ez teljesen Kohelet hangja, amely az átéltséget és átszenvedettséget életbölcsességet lírába ontja át.

És ezeken kívül nagyon sok példát hozhatnánk, amely példák nemcsak azt bizonyítják, hogy Szilágyi versei a Biblia hangján beszélnek hozzánk, hanem: hogy ezek a versek a Biblia életének mintegy a poézisben, a lélekben való folytatódása, amely a bibliai mese végén egy új bibliai mese kezdetét szövi tovább: ez a bibliai téma átélése, amellyel mások is megpróbálkoztak ugyan nálunk, de egynek se sikerült úgy, mint Szilágyinak.

Nála például a Sámson és Delíla tragédiája nem záródik le a Biblia meséjével; ő tovább lát, vagyis mélyebbre hat és a keleti pogány nő lelkéből olyan őseMBERI (és leginkább keleti) processzust

rögzít meg, amelyet mi minden gondolkodás nélkül elfogadunk.

Vegyétek tőle el a napvilágot,
Magam elvenni tőle nem merem.
Az utolsó nő, akit szeme látott
Majd én legyek, Delílah, én, csak én!
Arcom ragyogjon szeme tükörén,
Amikor rátör vakság éjszakája,
Már ne jöhessen már képem nyomába,
Utolsónak majd benn maradjak én!

Ez a Szilágyi Géza Delíla; nem a furfangos, álnok és harcias filiszteus lány, hanem a szerelmes, a feltékeny, a bibliai, örökkévaló Éva.

Ilyen bibliai mese feldolgozása, amely sohasem jelent Szilágyinál csupán száraz feldolgozást: a Lót lánya meséje is. Szilágyi nemcsak a szentírásban elmesélt történetet éli át; ő az egész keretet látja (és teljesen bibliai szemmel) és Lót szerencsétlen lányának azt a tragédiáját tárja elénk, amelyet hiába keresnénk a Bibliában, de amely annyira ősbibliai, hogy (a vers elolvasása után) szinte hiányosnak érezzük a Bibliát nélküle. (Lásd az Imit 1905. Évkönyvét). Ez a vers a „Lót lánya“, valamint a „Jefteh“ című verse olyan örömdolgozat, amely a magyar irodalomnak, amely nem is önmagáért üdvös, hanem azon bibliai atmoszférájáért, amely körülveszi és amely egészséges, őszinte hangok és formák felszabadítását jelenti. A zsidó hős szerencsétlen lánya, akit apja a diadal mámorában áldozatnak szentel, a szentírásban alig jelenik meg előttünk, mint emberi, élő és érző tragikus lélek. A Biblia a tények rettenetes lefolyását hozza, de maga a nagy tragikum hőse majdnem ismeretlen marad előttünk. Ezt a hiányt pótolja Szilágyi verse (Imit Évkönyve 1909.). Ebben a versben megismerjük Jefteh lányát a maga egész szerencsétlen szépségében, aki a keleti istent-imádó léleknek minden végzetes sorsban való beletörődése mellett is ember, keleti, bibliai lélek, akinek az Élet legdrágább e földön és aki az Istent is az Életért imádja. Azért az életért, amely őszintén nyílt és minden álszemérem nélkül való szerelem. És mielőtt az Istennek adja ifjúságát, még egyszer kéri apját, engedje, hogy átölje azt a nagy, fenséges életet, amely Gileád hegysége között ünnepel, hadd búcsúzzék

„Mindentől, ami még ismeretlen
S amit már nem ismerek soha:
Ó szerelemnek édes mómora!“

Ez a Jefteh lánya Szilágyi poézisén, vagyis a Biblián keresztül nézve.

A bibliai téma feldolgozása olyan kényes feladat, amelyen már nem egy poéta vallott kudarcot. Arany János az egyedüli, akit az ő nagyszerű „Rachel síralma“ majdnem olyan nagy lírikussá tesz, mint amilyen epikus. Rajta kívül csakis Szilágyinak sikerült magát a Bibliába beleélnie teljesen, hogy annak szószólójává és élethordozójává váljék.

Ehhez mintegy elengedhetetlen kelléke a Szilágyi-poézis *prédikatori hangja*, amellyel még a legeurópaibb verseit is önmagához emeli. Ez a hang éppen bibliai jellegzetessége miatt találkozott annak idején (a Tristia-ban) bizonyos hivatalos és az utókor finomkodó esztétikai iskolákon alapuló fórumainak antipatiájával, amely (és ez nem egészen érdektelen) még a hatósági eszközöktől se riadt vissza, hogy Szilágyi Géza bibliai „erotikumát” lehetlenné tegye. Ez a hang akkor hangzott el minálunk legelőször, mikor még bűn volt másképpen írni, mint ahogy a 48-as irodalom parancsolta és diktálta. Az igék és jelzők újszerű használata, amelyet Ady Endre iskolája visz mostanában bizonyos tökélyre: Szilágyiban talált első magyar apostolára. (A német és francia irodalom már túl volt ezen a vajudáson). Öbenne kezdett oldódni a nyelv majdnem félszázados jégkérge, amely alól Kazinczyt látták a magyar nyelv minden időkön és jövőn keresztül való egyedül „feljogosult újítónak”. Ez az újszerűség nála egyenesen a bibliai poézis (és első sorban a szerelmi) öntudatlanul nyílt és ősemberi realizmussal járó bátorságának jelensége.

Mint az új hont kereső bibliai ember ő is bolyong és rombolva az elhagyott vidékeket új tanyát üt magának az élet útján:

Utamban száz kín vérezett meg...
De végül új tanyám akadt:
S mik a szűk régihez vezettek
Fölégetém a hidakat.

(Tristia 5.)

Teljesen bibliai kép; amely önkénytelenül is a bibliai tájak exotikus hódítóját idézi elénk. S Szilágyi költészete tele van ilyen képekkel, amelyek bármilyen utat is tettek meg, míg hozzánk jutottak els bármennyire a modern, a „dekadens Baudelaie-

tanítvány” beteges vízióinak látszanak: mégis a biblia termékei.

Megrontó láz fölkorbácsolta vérem'
Egy pillanatban — úgy hiszem — megérzi
A kéjek kékét, mit a boldog érez,
Ha benne megtér az *údv kútfeje*hez:
Széles e földön mindmegannyi férfi... (U. o. 15.)

vagy:

Csak nézted egyre nyugodtan
A szűzesség szomorú szigetéről
A kéjnek szennyes árjait. (U. o. 23.)

Ebben a három sorban olyasvalaminek a feltámadását érezzük, ami a magyar irodalomban, sajnos, csak azért nem hiányzott, mert nem érezték hiányát. Ma már nehéz észrevenni az ilyen sorok forradalmiságát, de ezen a halátlanságon azt hiszem, Szilágyi már rég felülemelkedett; akkor, amikor az ő öserős poézisét belevitte egy egészen más országba: a napi cikkírásba, oda, ahol az élet nehéz, rideg kérdései — az ő megjelenéséig — Hades-ebekként minden lírai szépséget és öntudatos, bevallott subjektivitást visszariasztottak. Szilágyi Géza prózája egészen külön és átölelő tanulmányt követel tőlünk. De ha mégis itt érintjük, arról megint csak az a prózában is ünnepélyes és biblikusan virágos stílusa tehet, amely Szilágyinak legridegebb cikkeiben sem tagadja meg a Biblia Szilágyiját.

Szilágyi poézise általában nem a viharos rombolás jelével jött. Az ő Tristiaja mintegy előhírnöke volt annak a nagy átalakulásnak, amely holt vizekről új vizekre terelte a magyar irodalmi életet: az örökké termékenyítő bibliai égálj alá, ahol Nyugat-Európa legszublímabb poézise bontakozott ki és ahonnan a modern magyar irodalom még sok szépet és áldást hoz majd a jövőben.

A TOLL HARCOSAI

PEISNER IGNÁC: MAGYAR ZSIDÓ HÍRLAPIRÓK. STURM ALBERT.

Amidőn 1867-ben nehéz vajadások után megszületett a kiegyezés, Nyugat-Európa ámulattal értesült róla, hogy van magyar állam is. Régen volt, amikor Heine azt dalolhatta: „Wenn ich den Namen Ungar hör’ — Wird mir das deutsche Wams zu enge”; húsz év hosszú idő és a művelt Nyugat Magyarországot végleg eltemetettnek vélte. Az újjá ébredt magyar állam azonban egyelőre csak politikai fogalom maradt; hogy a magyaroknak kultúrájuk is van, arról a külföldnek sejtelve sem volt. Ekkor egy pár lelkes magyar-zsidó író vállalkozott arra, hogy Európát a magyaz szellem termékeivel megismertesse. Ennek az írói csoportnak tagjai voltak: Dux Adolf, Nordau Miksa, Franzos Károly, Schnitzer Ignác és mások. Nordau és Franzos

csakhamar külföldre mentek, ahol világhírré tettek szert. A leglelkesebbek és legtehetségesebbek egyike Sturm Albert volt, Felsőmagyarország leghíresebb talmudistájának a fia. Liptómegeből származott ide Budapestre, ahol az egyetemet végezte és Barossal, Pulszky Agosttal és sok más jelesünkkel az egyévi önkéntesi szolgálatot teljesítette. Alig volt húsz éves, amidőn a magyar és a német sajtót el kezdte árasztani nagy műveltségről és olvasottságról, nem közönséges talentumról és komoly igyekezetről tanuskodó tárcáival és cikkeivel. A hetvenes évek közepén a Fővárosi Lapoknak volt szorgalmas munkatársa. A Kiss József szerkesztette Zsidó Évkönyvben (1875–76), ebben az első nagyobb szabású magyar-zsidó naptárban, amelyben felekezetünk annyi jelesének nevével találkozunk (Acsády, Agai, Bacher, Dux, Gold-

ziher, Körösi, Löw Tóbiás stb.), Sturm „Viharos“ név alatt megható rajzot tett közzé a „Vörös Ajzíg“-ról, egy zsidó bakáról, aki neki „kenyeres pajtása és hálótársa volt álló tíz hónapig“ és aki-nek könnyekre fakasztó tragédiája vallásosságának és gyermeki szeretetének következménye volt. Csak zsidó írhatta meg oly megkapóan annak a zsidó bakának a szomorú történetét, aki a József ezredben az utolsó száz botot kapta (közvetlenül azután a király a botbüntetést eltöltötte), mert Chorostkowba szökött, hogy édes anyjának sírkövet állíttson.

Magyar és német zsurnalisztikai tevékenysége mellett szorgalmasan fordította németre a magyar költők remekeit, egyes költeményeken kívül Arany „Buda halálát“. A Kisfaludy-társaság sietett is őt kültagjai sorába megválasztani, és alig volt harminc éves, amikor megtarthatta székfoglalóját a „Nibelungok Buda halálában“ című értekezésével. 1875-ben jelent meg Lipszében „Kulturbilder aus Budapest“ című műve, amely a magyar irodalmi, művészi és tudományos mozgalmakról világosította fel a külföldet. Sokoldalú és nagyarányú írói és zsurnalisztikai elfoglaltsága nem gátolta őt tanulmányai befejezésében. Előbb jogot végzett, azután a tanári pályára ment át, amelyen nagy sikerrel egészen 1880-ig működött. Egy ideig a Neues Pester Journal tárcáírója és törvényszéki tudósítója volt; 1881-ben a Pester Lloyd parlamentí rovavezetője lett és mint ilyen ő honosította meg az országgyűlési tudósítások kritikai bevezetését. Ő ezeket a bevezetéseket oly szellemesen írta meg, hogy olvasásuk valódi élvezet volt, amellet az egyes beszédek oly kitűnően ismertette és jellemezte, hogy szinte feleslegessé tette a részletes tudósítást.

Működésének új szaka akkor kezdődik, amikor — 1895-ben — a Futtaky Gyulától alapított „Budapesti Tudósítót“ (Budapester Korrespondenz) vette át. Ő ezt a vállalatot magas nivóra emelte és az újságoknak nélkülözhetetlen politikai hírforrásává tette. A „Bud. Tud.“ hírei feltétlenül megbízhatók voltak és bár a kormány szekerét tolt, mert félhivatalos volt, az ellenzéki lapok is becsülték és használták a Sturm könyvmatosát. Ő adta ki majdnem két évtizeden keresztül az Országgyűlési Almanachot, amely a főrendiház és a képviselőház tagjainak életrajzeit közli és amelyet még ma is csak „Sturm“ nak hívnak. — Sturmnek egy specialitásáról külön kell megemlékeznünk. Ő volt a nagy hadgyakorlatok hivatalos tudósítója. A királymanőverek Ófelsége nélkül képzelhetők voltak, Sturm nélkül nem. Ismerte is őt ott mindenki a legfelsőbb hadúrtolelefele az utolsó bakáig. Manővertudósításai a legalaposabb katonai szaktudást szinte költői lendülettel egyesítették. Számos adoma keringett akkortájt az alacsony, zömök, rövidlátó és a lóra éppen nem termett haditudósítónak lovaglási incidenseiről, hanem azért Sturm mindig megállta a helyét és a király annyira szerette, hogy ha egyszer nem vette észre, mindjárt kérdezte: „Hol van Sturm?“ Ezekért a kitűnő tu-

dósításokért azután Ófelsége 1903-ban a Ferenc József-rend tisztí keresztjével tüntette ki, — ami újságírónál nagykitüntetés számba megy.

Sturm keveset beszélt, halkán, de okosan, megjegyzései mindig találóak voltak, az ő száraz humora ellenállhatatlan volt. A képviselőház folyosóin sokat nevettek az ő bonmot-in és élcein. Nem hízelt senkinek, nem teketóriázott senkivel és a miniszterelnökkel csak úgy beszélt mint a legutolsó munkatársával. Hanem

Sturm Albert.

azért szerette és becsült mindenki, mert tudták, hogy komoly, lelkiismeretes, becsületes és őszinte ember. És amidőn az 1909-iki febr. 24-ikén életének 57-ik évében híre kelt korai halálának, nem volt senki, aki ne siratta volna a magyar újságírói kar eme oszlopának kidőltét.

Súlyos mulasztást követnék el, ha nem emelém ki Sturm-ban a jó zsidót. Valamint az első magyar zsidó naptárnak, úgy az IMIT Évkönyvének is ő volt egyik legelső munkatársa. „Mazkir nesómosz“ címe alatt utazást tőn „újságírói sírok körül“, megemlékezvén a magyar zsidóság szellemi küzdelmeinek egy néhány régi részeséről. Hadd idézzem ebből a cikkből a Deutsch Jakabra vonatkozó következő szavakat: „Mint szerettem benned a hű barátot, a jó zsidót, aki zsidó voltát nem takargatta, nem rejtette soha, hanem azt büszkén hangoztatta. „Ó-Buda nagy fia“, mint szeretted csúfolni önmagát, kifogyhatatlan volt zsidó adomákban, az óbudai izr. hitközség valamennyi víselt dolgainak igaz krónikása és hatásos kiszínezője, hagyományainak hű letéteményese ő vala.“

Es a cikk befejezését is: „Utazásunkat befejeztük. Szomorú volt, de lélekemelő is. Láttuk, mennyi szép tehetséget termelt az elnyomatás korszaka, mennyi nemes becsvágy, milyen lángoló hazaszeretet támadt az emancipáció nyomán, de láttuk azt is, hogy becsvágy, hazaszeretet és akármilyen fényes tehetség mily szépen és összhangzatosan megfért a zsidó öntudattal és zsidó önérzettel is. Ezt az összhangot szeretném látni az ifjabb, jövő nemzedék szívében és jellemében is!“

Az, aki így írt, rászolgált arra, hogy ezen a helyen is megemlékezzünk róla. Mi, akik közelebből ismertük és évtizedekig dolgoztunk vele válllvetve, emléket szívünkben fogjuk őrizni mindenha!

DR. BOLGÁR MÓZES.

Bolgár (Braun) Mózes dr. szül. Csomán, Ugocsamegyében, 1882-ben. Ifjú éveit különböző magyarországi jesivákon töltötte, a középiskolát az orsz. rabbiképző intézetben járta. Ezután az egyetem jogi fakultását végezte el. Jelenleg Budapesten él és a Zsidó Szemle szerkesztője. Versei, szintúgy novellái a különböző héber folyóiratokban jelentek meg. Magyar nyelven is írt számos novellát. Azonkívül lefordított egy kötet elbeszélést J. L. Perezről. Legutóbb meg-

kezdte a talmudikus mesék és legendák magyar feldolgozását „A gólusz meséi” címen (Zsidó Szemle).

BOLGÁR MÓZES: TANULJ, FIAM, TANULJ.

Halálos ágyon vonaglott a teste,
Lelkét már hívogatta föl az ég.
Örömet, bánatát már rég feledte,
Csak egyre gondol, egy aggasztja még,
Felveti pilláit, reám tekint,
Remegő keze arcomhoz simul,
Haló hangjával lágyan, halkán int:
Tanulj, fiam, tanulj!

Nem szép meséket, nem tündérregéket
Mesélt énnékem jámbor mesterem,
Fárasztó, meddő vitakeveréket
Gyömszölyt belém nagy keservesen.
És fonnyadtam sok gyermekéven át,
Mint ifjú levél, mely mocsárba hull.
De hallottam a haldokló szavát:
Tanulj, fiam, tanulj!

Megnyílt a börtön, szabad lettem végre,
Mint kalitkából szabadult madár . . .
Majd le a mélybe, majd föl az égbe
Csapongtam szerte, nem gátolt határ.
Csoda, titok, dal, mélység, rejtelem
Vonzotta lelkem nyughatatlanul,
S éjjel fülembe zúgott szüntelen:
Tanulj, fiam, tanulj!

S jöttek a derék józanok, a bölcsek,
És hoztak nyájas, jó intelmeket:
Szegény rajongó, az ábrándok ölnek!
Oh, építs otthont légvárak helyett.
A kabbalával házad fel nem épül,
És rimeket nem rakhatsz alapul.
Nyugalmam eltűnt . . . s felzendül a mélyből:
Tanulj, fiam, tanulj.

Elszálltak rég a tiszta, ifjú álmok,
Elöttem áll az élet meztelen.
Agyamba hideg, hasznos tudományok,
De sorsom fájó, kínos gyöttelelem,

KOVA-FEUERSTEIN ALBERT.

Született 1886-ban Ódávidházán (Bereg m.). 14 éves korában jesivába került, majd az országos rabbiképző-intézetben rendszeresítette héber nyelvi jártasságát. 1910-ben egy héber folyóiratot indított meg (Hajehudi), amely azonban nem sokára megszűnt. Jelenleg Budapesten él és irodalmi munkásságot folytat. Versei közül, amelyek épp most vannak sajtó alatt, megjelentek sok a különböző héber folyóiratokban. Magyar nyelven is ír tárcákat és tanulmányokat. Legutóbb sorozatos tanulmányt ír a magyar irodalom bibliai hatásairól „A biblia élete” címen. (Mult és Jövő.)

Kijózanodtam és most látok, látok . . .

Minden itt gonosz hazugságba ful.

S fülembe zúg, mint gúnyos, rémes átok:

Tanulj, fiam tanulj!

KOVA-FEUERSTEIN ALBERT: SZENT ÓRÁKBAN.

Van lelkemnek is büszke lángolása,
Mely nem fult még idegen tömjénfüstbe,
És szent órákban lángra kap szívemben
Nagy lelketeknek porba fojtott üszke.

S szentek előttem a vad, édes hangok,
Mik zsongnak avas foliánsok mellül,
És szent előttem áldott könnyforrástok,
Mitől a vérem friss erőre pezsdül.

S szentek előttem a bomlott kusza tincsek,
Mik szívem tiszta álmait szövik,
S szentek előttem a bús, halvány arcok.
Mik kísérnek örökon örökig.

S szent előttem, ki lelketekben termett,
Isten, ki nagyra tesz határtalanul,
Kinek bemocskolt lelkemet kiöntöm,
Midőn bennem a pirkadat kigyúl.

KOVA-FEUERSTEIN ALBERT: ÁLMOM.

Derős reggel, ha ébredek,
Körülem ezer fénypatak,
S én nézem, nézem hallgatag.

Hallgatva beléömlök
A távolságba részegen,
Megittasít a végtelen.

És álmodom a fényről,
Mely tengernek mögötte
Leszáll s elhúny örökre.

(Patai József antológiájából.)

ég élt a Majna menti Frankfurt városában, az egykori szűk zsidó-utcában, a szabad hanza-város ghettojában, a nagypénz-dinasztia öse, az öreg Rothschild Maier Amschel, amikor öt fia közül már a legfiatalabb is elindult szerencsét próbálni. A Rothschildok azonban nem úgy indultak el vándorló utakra, mint az akkori többi zsidó fiúk, vagy akár az öreg Amschel, aki valamikor még kezében vándorbottal, hátán tarisznyával indult el Hannover irányában. A Rothschild-fiúk már nem szorultak az apostolok lovára: ők nem gyalogszerrel indultak neki a világnak, hanem batáron és nem holmi szegény megélhetést, vagy kétkézi mesterséget mentek keresni, de már határozott kítűzött céllal vették úti-irányukat Európa egy-egy nagyobb metropolisza felé és ez a cél nem volt egyéb, mint a frankfurti törzs-bankháznak többé-kevésbé önálló jellegű fiókbankházait föllálitani. A frankfurti zsidó-utcában a fehér hajú, vízszontagságos életű ős, Rothschild Maier Amschel, öreg házikójában már felosztotta fiai között egész Európát, a négy világtáj irányában és fiaira már alig-alig várt egyéb feladat, mint hogy trónusaiikat elfoglalják és hatalmukat megerősítsék. Legidősebb fia, Náthán, már Londonban szerzett dicsőséget a Rothschild-névnek olyanformán, hogy a Rothschild-vagyont gyarapította. Délen, Itáliában, az öreg Amschel negyedszülött fiára, Károlyra várt a nagy feladat, hogy zsidó létére a pápa pénzügyi viszonyait rendezze. Salamon, a másodszülött, Bécsben ütötte fel sátorfáját és ő lett a császárváros tőzsdéjének korlátlan hatalmú ura. A legidősebb Rothschild-fiú Amzel pedig átvette atyjának örökét, a frankfurti törzs-bankház vezetését, amíg Páris meghódításának feladata, a legfiatalabb Rothschild-fiúra, Jakabra jutott, aki talán éppen mert a Rothschildok Benjáminja volt, vette föl a James nevet, a franciás Jacques helyett.

Rothschild James-re már könnyebb munka várt Párisban, mint apjára Frankfurtban. Amikor a Rothschild-család Benjáminja bevonult a Szajna-parti világvárosba, fejedelmi heroldoknál is ékeszölöbben előtte száguldozott maga a Rothschild-név, amelynek az öreg Amschel már egész Európára szóló hírnevet és becsülést szerzett. Ekkor már ott csengett ebben a névben az aranyak lágy pengésének bűvös hangú muzsikája, ekkor már ez a név a vagyont jelentette és a pénzügyi hatalmat, óriási gazdagságot, aranyhegyeket és aranyfolyókat: magát a pénzt, amely nem hever tétlenül mint Dárius kincse, hanem dolgozik tovább, harcol és növekszik, verekszik és áldást oszt, martalékot szed és zsákmányt juttat és ahol csak megjelenik ott a kereskedelem, a gazdagsági élet csodaszerű fellendülését hozza magával. — Az ifjú James előtt már minden akadályt elhárított,

a Rothschild-név varázsa: neki már nem kellett keserves harcok árán kiérdemelnie a francia kereskedők bizalmát, a párisi tőzsdén már éppen olyan jól ösmerték ekkor a Rothschild-nevet, mint Európa uralkodóinak ragyogó pompájú, de anyagi zavarokkal küzködő udvaraiban. Az öreg Amschel, éppen úgy mint a fia a londoni Rothschild Náthán, már nagy szolgálatokat is tett az európai uralkodóknak és Náthánnak, James bátyjának, nagy szerepe jutott az angol segítő-pénzek kifizetése körül.

Az angol segítő-pénzek közvetítése körül kifejtett munkálkodásaik révén, amely segítőpénzeket Anglia juttatta a szárazföldi nagyhatalmaknak, ekkor már a Rothschildok közelebbi érintkezésben is állottak Európa legtöbb pénzügyi kormányával, megösmerték azoknak helyzetét és személyzetét és már ekkor, az angol segítőpénzek alapján, rövidebb lejáratú előlegeket is nyújtottak az egyes államkincstáraknak. Ez azután később mindenáron hasznukra vált a Rothschild-fivéreknek, különösen pedig a párisi Jamesnek.

Rothschild James, az öreg frankfurti Mayer Amschel öt fia közül a legfiatalabb, már az ezernyolcszáztizenkettedik esztendőben telepedett le Párisban, amelynek meghódítására küldötte ki apja. A Szajna-parti metropolis meg is hódolt rövidesen a frankfurti zsidó-utca szülötte előtt, de James, tekintettel fiatal korára, ekkor még nem bocsájtkozott semmiféle nagyobb vállalkozásba. A terepet vizsgálhatta csak még egyelőre, azt a helyet, ahol később teljes képességeivel dolgozni fog. Most még csak a viszonyokat, a körülményeket, az embereket tanulmányozta, akikkel későbbi nagy harcait akarta megvívni. Mint a hadvezér, aki előbb tisztában óhajt lenni ellenfeleivel, akikkel fegyvereit össze fogja mérni.

Kezdetben Rothschild James csak londoni fivérének, Náthánnak volt ügynöke és az angol segítőpénzek kifizetése körül fejtett ki — nagy csöndben — valamelyes tevékenységet, mert amíg Napoleon volt a hatalmon, a Rothschildok Franciaországban nyíltan nem csinálhattak még semmiféle nagyobb üzletet. De ekkor még a legfiatalabb Rothschild-fiú nem is volt több, mint húsz esztendő és ez a kor igazán nem az, amikor az embert érett és tapasztalt üzletembernek lehet mondani. Náthán pedig, aki az egész család esze volt és aki fivérei fölött is hatalmat gyakorolt, csak akkor akarta szárnyaira bocsájtani legfiatalabb öccsét, amikor már megbízhatott annak üzleti komolyságában.

Ez az ezernyolcszáztizenhetedik esztendőben meg is történt. Ekkor James huszonöt esztendő volt és megalapította a párisi Rothschild-házat, a „Rothschild Frères“ céggel.

Az államkölcsön és a tőzsde: ez volt Rothschild James számára az az üzleti kör, ahol minden erejét összpontosította és ahol legnagyobb sikereit

vélte elérhetni. Most, amikor a párisi céget létrehozta, már várta is az erre kedvező alkalmat, hogy azt azután alaposan ki is használja. Erejének teljes megfeszítésével készült föl az első nagyobb tőzsdei hadviseletre, amelyben bemutatathatja üzleti kvalitásainak teljes fegyvertárát, amelyben kiállja az első tűzpróbát és amelyben a világtőzsdén is hírnevet szerezhet az ifjú párisi cégnek.

Mindez pedig rövidesen meg is történt.

1824-ben az ekkori pénzügyminiszter Villèle avval a tervvel állott elő, hogy a régebbi 5%-os francia államkölcsönt új három percentes kölcsönre változtatja át. Az egész államadósság pedig több mint három milliárdra rúgott. Ennek az óriási pénzületnek lebonyolítása körül kínálkozott az első alkalom, hogy a párisi Rothschild megkezdje tőzsdei hadjáratait. 1825-ben hosszú vajúdas után létrejött az államkölcsön a forradalom emigránsainak kárpótlására és pedig harminc millió frank járadék, vagyis ezer millió frank tőke formájában.

Ugyanakkor a negyvenhétmillió hétszázszonhétézer frank összegű, ötszázalékos jövedelmező hátralékos állami kölcsönt négy százalékos jövedelmezővé változtatták át. Hogy ezt az új járadékot bevezessék, a Rothschild-ház a kormánytól felhatalmazást nyert arra, hogy százhusz frank járadék, vagy négyezer frank tőkére certifikátumokat adhasson ki, *au porteur*, amit azután az állampénztár igazgatója a Rothschild-ház nevére vezetett be. Vagyis itt már a Rothschild-ház szerepelt az állammal szemben hitelezőként és ez volt az első francia államkölcsön, amelyet már az ifjú James hozott létre.

Az első államkölcsönt azután, amelyet a párisi Rothschild folyósított, nemsokára már újabb követte. Ez volt a négyszázalékos járadék, amelyet ezernyolcszázszonnyolcban a hadsereg fejlesztésére és a görögöknek Törökországgal folytatott harcaiban való segélyezésére vett fel a francia kormány, nyolcvanmillió frank összegben és amelyet százhet frank és hetegyfél centime árfolyammal, a Rothschild-ház, mint a legtöbbet ígérő cég, vett át.

Rothschild James ekkor már — az ezernyolcszázszonkettő esztendő óta — Ausztria és Magyarország párisi főkonzula volt és ugyanebben az esztendőben nyerte el az osztrák báróságot, többi fivéréivel egyidejűleg. Lelkében ő is megmaradt konzervatívnek, mint fivéréi, akik éppen konzervatívizmusukban lettek nagyok, de James báró külsőségeiben szakított a hagyományokkal. Ő már nem volt többé a frankfurti zsidó-utca egyszerű fia, ő már báró volt és nem egyszerű pénzügynök, mint apja, az öreg Amschel. Az ő palotáját már — amely a Rue de Lafitte negyvenedik száma alatt pompázott — gyönyörű, reneszánsz-stílusa miatt „az abszolút pénzuralom Versailles“-ének nevezték és James báró fényűzés dolgában a dúsgazdag francia nemesek legelőkelőbb családjain is túltett. Hatalmának alapja természetesen a pénz volt. De ez előtt, különösen az akkori Francia-

országban, mindenki meghajolt — kivéve az orleansi-i herceget.

A királyi családban is csak az orleansi-i herceg volt az egyetlen, aki hajthatatlanul tartózkodó maradt az új pénzfejedelemséggel szemben, aki jóformán máról holnapra elhomályosította a régi francia főnemesség ragyogását is és aki előtt minden előkelő szalon megnyílt, éppen úgy, mint minden nagyhatalmú miniszter belső dolgozószobájának kipárnázott ajtaja. Csak egyetlen szalon volt, ahol nem fogadták be a „zsidó bárót“. És ez az orleansi-i herceg szalonja volt. Az ezernyolcszáznegyvenegyedik esztendőben a párisi Rothschild báró már egymaga is nagyhatalom volt. De azt mégsem tudta elérni, hogy a hercegnek tüneményes fényűzésén, amelyet Chantilly-ban rendezett, részt vehessen. A frankfurti zsidó fiú, ha báró is volt már ekkor, ha a pénzügyek terén nagyhatalomnak is számított és ha a tőzsde koronázatlan királyának ösmérték is, Orleans hercegének szemében még sem volt egyéb, mint egy zsidó parvenü, akinek még harmadizig sem nyúlt vissza a családfája és akinek — szerinte — semmi helye és semmi keresnivalója ott, ahol a francia ősi nemesség ül ünnepet.

De Orleans hercegének halála után ez a James báró iránt tanúsított elzárkózottság is megszűnt. Nem volt többé az előkelő világnak szalonja, ahol a „nagy pénzbárót“ be ne fogadták volna. A francia főnemesség sem zárkózott el többé a nagy ősök nélkül való frankfurti zsidó fiúval szemben és Nemours hercege, ha nem is az érzés, hanem inkább az ész szavára hallgatva, már örömmel látta vendégül James bárót, aki azután egymásután fényesebbnél fényesebb ünnepségeket és estélyeket rendezett a legitim-párt előkelőségeinek tiszteletére. A frankfurti zsidó-utca szülötte ekkor már nagyhatalom volt Párisban és mindenkinek számot kellett vetnie vele.

Metternich herceg például egy bizalmas levelében, amelyet az akkori párisi osztrák és magyar nagykövetnek, Apponyi grófnak írt, ezidőtájt a következőkben jellemzi a Rothschildok hatalmát:

„A Rothschild-ház Franciaországban sokkalta nagyobb szerepet játszik, mint bármely más államban, talán egyedül csak Anglia kivételével. Ennek megvannak a maga természetes okai, amelyeket én természetesen éppen úgy nem tekinthetek rendjén valóknak, mint erkölcsileg kielégítőeknek; Franciaországban a pénz a legnagyobb mozgató erő. Egészen nyíltan számítanak itt a korrupcióval, a modern reprezentatív-rendszernek e gyakorlatilag legjelentősebb erejű eszközével.“

Mert James báró sem tért ki az általános francia korrupció elől. Ő is vesztegetett, megvásárolt, lekenyerezett embereket, amint ez már szokás volt Franciaországban. Ez azonban nem James báró bűne volt, hanem — Franciaországé, ahol már jóval ő előtte is bátran vesztegettek. Ő csak alkalmaz-

kodott az akkori erkölcsökhöz. És éppen megvesztegetései révén még növelte — a saját hatalmát.

Ezt a hatalmat pedig illusztrálja Heine-nak egyik följegyzése.

Ekkor már ugyanis ott élt James báró körében a nagy német poéta Heine is, aki ha nem is volt kimondottan írődeákja a párisi zsidó bankárnak, de egyre gyakrabban írt róla is a franciaországbeli fontosabb események kapcsán.

„A király — írja például Heine — nem akarja folyósítani Nemours hercegének nyugdíját, még pedig amaz egyszerű oknál fogva, hogy — nem tudja tovább folyósítani. A civillistáját rettenetes adósságok terhelik; amint tegnap engem egy bankár felvilágosított, talán húsz milliónál is nagyobb kölcsön van már rajta. A királynak kevés a pénz és kettős baj az ő számára, hogy a nagyközönség éppen az ellenkezőjét hiszi felőle és mormog, zúgolódik a király pénzsóvársága és fukarsága miatt, mialatt a *haute finance*, amelynél újabb és újabb kölcsönöket óhajtana felvenni, a gyászos titkot nagyon is jól ösmeri.

E pénzsükségnek köszönheti Rothschild báró az udvar részéről a legnagyobb figyelmességet és udvariasságot; néhány száz esztendővel ezelőtt a francia király egyszerűen kihuzatta volna a fogait, hogy kölcsön adására kényszerítse. De a középkor naív erkölcei és szokásai eltűntek a forradalom árjában és Rothschild, báró és az Izabella-rend lovagja, most nyugodtan, kedvére sétálhat a Tuillériákban, hogy a pénzben megszorult királynak bátran mutogathassa fogait, anélkül, hogy csak egyetlen csonka foggyökerét is féltenie kellene.“

E pár sorban is már szinte karakterizálja Heine a nagy pénzbárót, akiről mindég szívesen emlékezett párisi leveleiben. Sohasem akarta ragyogó stílusával megfesteni James báró portréját, de mindabból, amit róla írt, az tűnik elő, hogy e szellemes följegyzések művészi, finom atelier-vázlatok voltak csak egy nagyobb stúdiumhoz, amelyből a frankfurti zsidó-utca fiának arcképe nézett volna reánk.

„A háború kitörésének veszedelme — írja egy helyütt Heine — amely a dolgok természetében rejlik, egyelőre elvonult felettünk. Rövidlátó politikusok, akik az enyhítő, de nem gyökeresen gyógyító jelenségekben keresik menekülésüket, megnyugodtak és zavartalan, békés napokat remélnek. Különösen pénzügyi férfaink látnak most újra mindent a remény legkellemesebb fényében. Még közöttük a legnagyobb is átadni látszik magát efféle csalódásoknak, ha nem is minden órában. Rothschild báró, aki egy idő óta kissé gyöngéledőnek mutatkozott, most ismét teljesen egészséges és jó színben van. A tőzsdének jelmagyarázói, akik olyan kitűnően értenek ahhoz, hogy a nagy báró arcszínéből és arckifejezéseiből következtessenek, arról biztosítanak mindnyájunkat, hogy a béke fecskéi az ő mosolyában fészkelnek, hogy a háborúnak minden aggodalma eltűnt arcáról, hogy a szemében nem láthatók a viharok semmiféle

elektromos szikrái és hogy így tehát az a rettenetes ágyú-mennydörgéses vihar, amely az egész világot fenyegette, véglegesen elvonult felettünk. Sőt ő már egyenest a teljes békét szimatolja.

Való igaz, hogy amikor legutóbb szerencsém volt Rothschild bárónál tiszteletemet tehetni, a legörvendetesebb jólérettől sugárzott és rózsás kedélye szinte már a poézisba csapott át; mert az ilyen derűs pillanatokban a báró csapongó humorának áradatát rímekben szokta kiönteni. Ugy találtam, hogy a rímelés ez alkalommal különösen jól sikerült neki; csak a „Konstantinopel“ (Konstantinápoly) szóra nem talált sehogysem rímet és ezért a fejét is vakarta, amint ez már valamennyi költőnek szokása, amikor egy-egy ríme hiányzik. Mivel pedig magam is költő volnék, bátorságot vettem magamnak ahoz, hogy a bárót arra figyelmeztessem, hogy erre a szóra „Konstantinopel“ nem rimelne-e az orosz „Zobel“ (coboly) szó. De ez a rím sehogysem látszott megnyerni tetszését és kijelentette, hogy Anglia sohasem adná meg ehhez beleegyezését és ezáltal mindebből könnyen európai háború támadhatna, amely az egész világnak tömérdek vérebe és könnyébe kerülhetne, öneki pedig — rengeteg pénzébe.

Rothschild báró tényleg a legkitűnőbb politikai termométer; nem akarom azt mondani, hogy időjós leveli béka, mert ez a kifejezés nem csengene eléggé tiszteletteljesen. Már pedig evvel az emberrel szemben mindég respektust kell éreznünk, legyen annak oka bár csak az a tisztelet, amelyet a legtöbb emberben felébreszt maga iránt... a pénz. Én, a magam részéről, a legszívesebben irodájának hivatalos helyiségében keresem föl, ahol mint filozófus, megfigyelhetem, hogy a nép — és nem csak az úr kiválasztott népe, hanem mindenfajta más nép is — előtte miképp hajladozik és hajt térdet. Ez a hátgerincnek olyasfajta hajladozása és görbedezése, ami a legkiválóbb akrobatának is nehezére eshet. Láttam embereket, akik, ha a nagy báró felé közeledtek, megremertek és összerándultak, mintha valami Volta oszlopot érintettek volna. Már szobájának ajtaja előtt is elfogta sokukat a hódolatnak borzongása, mint aminőt Mózes érezhetett Hóreb hegyén, amikor észrevette, hogy szent földön áll. És éppenúgy, mint Mózes akkoron levetette saruját, most is nem egy bankalkusz vagy tőzsdeügynök, aki Rothschild báró magánirodájába merészkedik, szívesen levetné saruját, ha nem tartana attól, hogy lábainak illata ekkor még erőteljesebb lenne és ez az illat esetleg inkommodálná a báró urat. Ez a magániroda tényleg nagyszerű helyiség, amely fönséges gondolatokat és érzéseket ébreszt, mint az Óceán vagy a csillagos ég látása: itt látjuk csak igazán, hogy milyen törpe az ember és milyen hatalmas az Úr. Mert a mi időnknek a pénz az istene és Rothschild az ő profétája.

Néhány esztendővel ezelőtt, amikor egyszer Rothschild báróhoz készültem, egy libériás inas a báró bizonyos edényét vitte át a folyosón és egy

tőzsdei spekuláns, aki e pillanatban elhaladt mellette, tisztelettel és hódolattal megemelte a kalapját az edény előtt. Ennyire megy, respektussal legyen mondva, bizonyos emberek respektusa. Megjegyeztem magamnak ennek az embernek a nevét és meg vagyok róla győződve, hogy idővel okvetlenül milliomos lesz még belőle. És amikor ennek az embernek egy alkalommal elmondtam, hogy én Rothschild báróval hivatalos irodai helyiségében *en famille* szoktam olykor ebédelni, ő csodálkozva csapta össze kezét és kijelentette, hogy nekem oly tisztességben és szerencsében van részem, aminőben eddig csak vérbeli Rothschildok, vagy legalább is csak uralkodó fejedelmek részesülhettek és hogy ő, a maga részéről, szívesen feláldozná orrának felét, csak hogy ilyen tisztességben lehessen része. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy az illető úrnak az orra, ha a felét föl is áldozza, még mindig éppen elegendő nagyságú maradt volna.

A Rothschild-iroda nagy és szerteágazó, a termeknek valóságos labirintusa és a gazdagságnak kaszárnyája; azt a szobát, amelyben a báró reggeltől estig dolgozik, legutóbb alaposan kicsinosították. A kandallón most Ferenc osztrák császárnak egy márvány mellszobra áll, mint akivel a Rothschild-ház legtöbb üzletet csinált. A báró egyébként, csupa pietásból, el akarja készíttetni valamennyi olyan európai uralkodónak szobrát, akik a Rothschild-háztól vettek fel kölcsönt és a márványszobroknak ez a gyűjteménye valóságos Walhalla

lesz, amely sokkalta nagyszerűbbnek ígérkezik, mint a regensburgi. Hogy Rothschild báró e walhallabeli üzletfeleit rímekben, vagy pedig rímtelen bajor királyi lapidárius stílusban óhajtja-e ünnepegni: ezt egyelőre még nem tudom."

Heine, aki ott élt ez izgalmas időkben Párisban, minduntalan Rothschild James báró személyéhez fűzögette a nagy világesemények láthatatlan kiinduló szálait. Az örökös háborús veszedelmek idején pedig különösen bő alkalma volt erre és így például, amikor a harcias hírek igazaknak bizonyultak, Heine sietve jegyezte föl:

„A francia járadék, amely napközben már két százalékkal esett, este a Tortoni-féle éjszakai tőzsdén újabb két százalékkal buk fencezett lefelé. Rothschild bárónak, úgy mondják, a foga fáj. Mások szerint: kólikája van. Mi lesz mindebből? A vihar egyre közelebb tart. A levegőben már-már föl lehet ismerni a Walkürok szárnycsapásait."

Heine szarkazmusában Rothschild James fogfájásának is ilyen fontos jelentőséget tulajdonít, hogy később azután a tollhegygel okozott sebeket egy hizelgő hasonlat szépségtapaszával ragassza be.

„Bonyodalmas a helyzet — írja ekkor — de egyelőre még békénk van és talán a Rothschildokat illeti meg a dicséret, hogy a béke fönntartását mellett akkora bátorságot mutatnak föl, mint Napoleon, amikor háborút üzent. Igen, ne vessetek, ők ma a béke Napoleonjai!"

(FOLYTATJUK.)

TOLLHEGYRŐL

NÉMELY HITKÖZSÉGI ELNÖKÖK. A boldog emlékezetű Mikszáth Kálmán meséli valahol, hogy az érdekkapocs még a legszilárdabb közmondást is megváltoztatja, így igen előnyös és diplomatikusan ezt írni: „iszik mint némely kefekötő”, nehogy József Mihály vagy Bornemissza Péter kefekötő mester urak érthetően megsértődjenek. Essék tehát szó némely hitközségi elnökökről, kik stallumaikban elterpeszkednek és várják közéleti érdemeik jutalmazásául a királyi kegy bárminő megnyilatkozásait, hogy a megnyitom és bezárom szavakért viseljék majd a Ferenc József-rend keresztjének súlyos terhét. Mert az, hogy a jó Isten kedveli a hitközségi elnököket, hogy már előzőleg megáldotta őket bőségesen földi javakkal, még ez a kegy nem jelenti okvetlenül a predesztinációt a hitközségi elnökségre. És miután, a rabbikat kizárták a világi vezetés munkaköréből, valószínűleg, hogy a hitközségi elnökök egyeduralkodó csorbát ne szenvedjen, kell, hogy egyedül hajtsák végre azt a megtisztelő kultúrhivatást, mellyel felruházták őket

fölösleges idejük, sőt pénzük miatt. És íme a királyi kitüntetés áhitozásán kívül, mely ámbár szabad idejük nagy részét elfoglalja, mozdulatlanok zsidó kultúrintézményekkel szemben, a szegény árva zsidó kultúráról nem is szólva. Általános a panasz országos zsidó intézményeink vezetői részéről, hogy a hitközségi elnökök, a tisztelt kivételek kivételével, egyáltalában nem támogatják őket nehéz feladatukban, sőt némelyek valósággal akadályokat gördítenek útjukba. A zsidóságnál, a kifejezetten kultúrnépnel ez igen megdöbbentő jelenség s a hitközségi választásoknál nem ártana egy kissé jobban megszünni az érdemes férfiakat, akiknek pozíciót, munkakört és hatalmat adnak kezükbe. Mert nem elegendő a filléres jótékonyosság jogcíme a tanácstermek képleteleplezéseire; kell, hogy a predesztináltak olyan kultúr munkásságot végezzenek, mely maradandóbb jól vagy rosszul sikerült olajlenyomatoknál, mert a zsidóság vezetőinek mintaképe kell, hogy Mózes legyen, aki szent földre vezette népét.

~~~~~

MULT ÉS JÖVŐ 171

CZEISLER SÁMUEL ÉS A MORÁL. Jó öreg Czeisler Sámuel, kinek az élete már csak az őszi napnak alkonyata, kitől elszakadt már minden öröm, most a te nevedben akasztófára húzták a zsidó morált, mert bátorkodtál zsidó létedre bosszuért kiállítani, hogy kitepték a szivedből három, belőled sarjadt embernek a képét, mert nem hittél a világban, az emberekben, az igazságszolgáltatásban, amíg a te hóhérod, a te viharvert lelked szétmarcangolója, meg nem bűnhődött; mert a szived eltompult és a te gyötrődéseidben látni akartad kinzód gyötrődését.

Jó öreg Czeisler Sámuel, a te hetven évéd már bölcs tanácsadó, nem izgat már heves indulat és a te fájdalmadért mindent meg lehet bocsájtani, még azt is, hogy nem kértél egy néhány írótól engedelmet arra, hogy szép-e, jó-e gyönyörködni másnak mennybemenetelén. Nem is te vagy a hibás, csak a zsidó morál, a zsidó etika, mely ilyesmit tűr, az az etika, amelyen épült ez a világ, a társadalom, a törvények, minden, minden... Sőt a hirdetett keresztény morál is ott gyökeredzett jó öreg Czeisler Sámuel valamelyik zsidó ősed szívében. Hej az a zsidó morál benned bosszuért kiállt, a keresztény morál az nem tűr bosszút, csak azt a hármast gyilkosságot, mely miatt a te lelked folgyulladt, az indulataid megrázkodtak és kitört belőled az ősembernek emberi vágya... Mi ehhez képest a te vétked, jó öreg Czeisler Sámuel.

A Hevesi Simon dr. szerkesztésében épp most megjelent Cultur-Almanach regisztrálja számos más keresztény író hasonló véleménye között *Pesta Frigyesnek* a Pesti Hírlap 1911 június 4-iki számában megjelent „Modernizmus és judaizmus” című cikkét, amelyben a szerző egyebek közt a következőket mondja: „Nem hiába tanítják nekünk keresztényeknek az ó-testamentumot vallásunk fundamentumául, de nem is történt velünk egyéb, mint hogy eljött valaki, aki: judaizált bennünket — pogányokat. A kereszténység története sem egyéb, még a mai napon sem — sőt ma, a modernizmus új fáklyájának fénye mellett éppen nem más — a zsidó eszme összetartozó történeténél, annak kezdettől mindmáig összefüggő egységes drámai folyamatánál”. „A zsidó eszme önmagánál fogva világhódításra hivatott. A héber erkölcsök az egyedüliek, melyek az emberi közösséget megkoncipiálhatják”... „Ha csak zsidó lett volna a földön, már régen akár az ideális anarchizmus önmagától megférő társadalmában élne az emberiség. De csak kicsiny töredék volt ez a szelíd, tisztas emberarc, körülölvén: pogányok tengerétől. Nemhogy békésen hódíthattak volna, de sőt véres önfentartó küzdelmekbe sodródott. Pótolhatatlan vesztesége lett volna a világfejlődésnek, ha elpusztul, de valami csorba támadt abból is, hogy nem hagyta magát”... „Számptalan keresztény kultusz, szertartás, szem-

léltetés, ábrázolás — csupa tipikus zsidó gondolat — tipikus pogány formában. Fölülmulthatatlan pedagógia! Így aztán hódított az eszme.” És ugyanekkor a mi modern zsidó íróink, valahányszor a szeretetről és az erkölcsről elmélkednek, mindig a „keresztény morál” ünnepi palástjába burkolóznak és szándékosan vagy önkéntelenül megfelekeznek az ezerszer bebizonyított tényről, hogy ezt a palástot a kereszténység egy régi názáreti zsidó rabbinstól kapta örökségül.

BANGHA PÁTER II-IK SZENTBESZÉDE A ZSIDÓ SAJTÓRÓL. A fiatal páter, „az igazságra vezérlő kalóz”, kiapadhatatlan patak, aki az antiszemizmus mocsaraiból meríti szóáradatait és megrendítő igaz mondásait. Legújabbban a zsidó sajtóról káromkodott, amúgy magyarosan és rásütötte a sajtóra az erkölcstelenség, a pénzéhség és minden egyéb rossz bélyegét. Nem akarunk Bangha páter igazmondásainak mélyére jutni, csak megint le fogunk szögezni egy antiszemita frázist, melyet az eucharisztikus kongresszusokon, sajtónapokon percenként durroztatnak. Köztudomású, hogy zsidó sajtó alatt nem a zsidó felekezeti sajtót értik, hanem általában azokat a hírlapokat, melyeket nem papok szerkesztenek, hanem véletlenül igen sok mózesvallású hírlapíró. Tehát a sajtó zsidó — szombaton nem jelenik meg lap, a vezércikkek helyén templomi prédikációk a zsidó morálról, elejétől végig nagyszerű cikkek zsidó intézmények alapítására, a tárcarovatban zsidó témakörű novellák... Valószínűleg imígyen fest Bangha páter agyában és előadásában a napi sajtó. És a jámbor templomjáró közönség, mely csak az apróhirdetést olvassa, bizonyára elhiszi.

A LONDONI JARGON SZÍNHÁZ. A galíciai zsidókat elszólitotta a kenyér Londonba és tíz-húsz év alatt színházat építenek a maguk nyelvén, kenyeret adnak íróknak és esténként Wagner-operákat mutatnak be jargonszöveggel, sőt a a legszebb modern drámákat is azon a furcsa nyelven szóltatják meg, melyet alig egy pár esztendeje állati hangokkal hasonlítottak össze. Az operaház a Whitechapelben nyílik meg, London szegénynegyedében, tehát tisztán szegény zsidó munkások fillérjeire támaszkodik, de hogy erős támasz a munkások fillérje, azt a new-yorki zsidó színházak meg mozíkok mutatják. És itt kénytelenek vagyunk egy kissé a zsidóság kultúrsumjáról egynéhány szót elejteni. Galiciában kenyérért nyomorog, Londonban megnyílik a szeme, látóköre, és fölösleges fillérjeit már a kultúrára áldozza. Olyan fényűzést enged meg magának, melyet az igen nagy töke mer csak különben. Micsoda gyönyörű perspektíva az egész világ zsidóságát szabadnak látni és az életszükségletekkel csak némileg is ellátva, mennyi új harcossá lesz a kultúrának, mennyi új fáklyavívője.

DR. LUKÁCS LEO: A PALESZTINAI SEGÉLYAKCIÓN KÉRDÉSÉHEZ.

Mult és Jövő márciusi számában dr. Grünhut Lázár oly kérdésre hívja fel a magyarországi zsidóság figyelmét, melyet bizvást tekinthetünk a modern zsidó szociális munkásság egyik legsürgősebben megoldandó feladatának. Palesztínának a zsidóság jövőjével való szoros összefüggésbe hozása és az ezzel kapcsolatos kérdések 15 év óta uralkodó planétái a zsidóság szellemi horizontjának. A zsidóság különböző árnyalatai foglalkozni kezdtek a zsidóság társadalmi problémáival és mindazok az árnyalatok, melyek a zsidóság fennmaradása érdekében kívántak működni, a problémák tanulmányozása után önként részt kértek maguknak abból a munkából, hogy Palesztinát dr. Grünhut szerint a kultúrvilágnak, precízebben kifejezve: a zsidó kultúrvilágnak visszahódítsák.

A zsidóság Palesztina érdekében eddig is többféle módon működött. A vallásos zsidók már több mint 100 éve részesítik anyagi támogatásban a Palesztinában élő zsidók közül azokat, kiket vallásos buzgalomuk késztetett arra, hogy oda vándoroljanak és ott életüket imádkozással és vallási tanulmányokkal töltsék el. Támogatásukra országok és tartományok szerint szervezett gyűjtési központok létesültek az idők folyamán, melyek a főképp perselyekben összegyűjtött könyöradományokat évente elküldik Palesztinába azzal, hogy a küldött összeget a maguk országából vagy tartományukból származó zsidók segélyezésére fordítsák. Az ilykép összegyűjtött és kiosztott alamizsna a chaluka, melyről dr. Grünhut is megemlékezik.

A chaluka rendszerét kezdettől fogva hevesen támadták és ezen támadások jogosultságukból mit sem veszítettek korunkban sem. Mint említettük, az egyes országokból befolyt pénz csak azon országból származó zsidók segélyezésére fordítható, aminek következménye az, hogy pl. az a kevés zsidó, ki Magyarországból vagy Hollandiából vándorolt Palesztinába, az ottani viszonyok között valóságos grand seigneuri életet él, viszont az Oroszországból származott zsidók, kik nagy számban élnek ott, a legszánalmasabb koldussorban kénytelenek élni, mert 1—1 családtagra csak igen kis összeg juthat a begyűlt alamizsnapénzből, melynek horribilis (néha 50% nál is nagyobb) részét kezelési költség címén számolják el, ha ugyan a kezelőségek érdemesítik a zsidó közvéleményt arra, hogy nyilvánosan elszámoljanak, mert egyes kezelőségek egyáltalán nem számolnak el. És ismétel-

jük, a szegény Oroszországból származott zsidók közül azok, kik tisztán vallási szempontból vándoroltak ki, a legutolsó évekig kénytelenek voltak koldus sorban és alamizsnapénzen tengődni, amennyiben a kezelőségek megtiltották nekik, hogy bármiféle más foglalkozást is űzenek amellet, hogy vallásos életet élnek, hanem azt kívánták, hogy kizárólag talmudi tanulmányokkal foglalkozzanak. Sőt azt is megtiltották, hogy a gyermekeiket tanítsák produktív foglalkozásra és azt követelték, hogy ezeket is kizárólag csak a talmuddal foglalkoztassák. Miután ezt produktívnek semmikép sem lehet nevezni, a chaluka rendszere állandósította és növelte a nyomort, mert a buzgóság túlhajtásában megfedkezett arról, hogy zsidó felfogás szerint nagyobb becsülésre érdemes a kevésbé vallásos ember, ha szorgos, mint a szigorúan vallásos, ha dologtalan és munkakerülő.

Szociális szempontból nézve a chaluka rendszere demoralizálta az azelőtt dolgozó zsidókat, koldulásra szoktatta illetve kényszerítette őket. Ez az oka annak, hogy sok Palesztinában járt zsidó ember a Jeruzsálemben és más városokban megsemlélt koldusnyomort semmikép sem sorozhatja a kellemes emlékei közé, ez a mesterségesen fenntartott városi proletárság valóban szégyenfoltja a zsidóságnak, melynek megszüntetésére össze kell fogni az egész zsidóságnak és pedig annál is inkább, mert a gyönyörűen fejlődő zsidó kolóniák viszont igaz öröme és dicsőségére válnak az egész zsidóságnak és így meg van adva az irány, melyen haladni kell.

A chaluka-rendszer gyökeres reformja tehát a legsürgősebb teendő egyike, melyet Palesztina érdekében jelenleg követelnünk kell. Igen helyesen emeli ki a gazdag Palesztina-irodalomnak legújabbban megjelent jeles terméke,¹ hogy a chaluka kezdetben demonstráció volt az össz-zsidóság szolidaritása és Palesztinához való ragaszkodása mellett. A rendszer megalapozóit tehát nem okolhatjuk azért, hogy a chaluka mai formájában teljesen antiszociális koldustenyésztő intézmény és hogy épp ez a legrégebb Palesztina érdekében működő zsidó institúciót kell teljesen újjászervezni. Egyedül annak kell tulajdonítanunk a chaluka elfajulását, hogy a jelenlegi kezelőségekben nincs meg a kellő szociális érzék annak belátására, hogy a zsidóságnak nem lehet érdeke az, hogy Palesztinában ezernyi zsidó ember teljesen inproduktív életet éljen, hanem hogy éppen ellenkezőleg az a

¹ Palaestina als Judenland, von Dr. Elias Auerbach (Haifa), Juedischer Verlag, Berlin und Leipzig 1912.

zsidóság érdeke, hogy ott minél több zsidó produktív, tevékeny életmódot folytasson. Ezért a kezelőségeknek mezőgazdasági kolóniákat, a városok közelében pedig kertgazdaságokat kell létesíteniök, úgy, ahogy ezt a cionisták intézményei teszik. Azokat, kik mezőgazdasági munkában nem akarnak részt venni, vagy arra alkalmatlanok, ipariskolákban kell valamilyen kézművességre kioktatni és ezért ki kell bővíteni a meglevő és működő iskolákat, ha szükséges, újakat alapítani. Ezenkívül a kezelőségek egész működését a zsidó nyilvánosság számára hozzáférhetőbbé kell tenni, minden egyes kezelőségnél minden évben pontosan el kell számolnia és gondoskodni kell arról is, hogy a kezelési költségek a minimumra redukálódjanak, mert tarthatatlan helyzet a mostani, mikor az évi 2—3 millió franknak kisebb vagy nagyobb részét a kezelési költségek emésztik fel.

Mindezen reformok keresztülvitelénél a magyarországi zsidóság is kivetheti az őt megillető részt. Magyarországból származó rabbi áll az egyik leg-

tekintélyesebb chaluka-kezelőség élén, Magyarországból aránylag tekintélyesnek nevezhető összeget kap évente a chaluka: meg van tehát a jogalap és a lehetőség arra, hogy a reformköveteléseket Magyarországból is siker reményével hangoztathassák.

Ezek azon fázisai annak az akciónak, amely magának a chalukának újjászervezésével véli a palesztinai városi proletáriátust teljesen vagy legalább is jó részben kitelepítés és munkára való nevelés által megszüntetni és ezáltal az ottani zsidónyomort is megszüntetni, mert az lényegében csupán azokra a városokra szorítkozik, ahol a chalukából élő zsidók laknak. Más téren kell mozognia annak az akciónak, mely már szintén kipróbált mederben haladva, az egyes európai országokban élő zsidók közreműködésével igyekszik a chalukából élő zsidók tömegnyomorát enyhíteni addig, amíg a chalukára vonatkozó reformkövetelések megvalósítva nincsenek.

(FOLYTATJUK.)

NŐK MUNKÁJA

DR. NEUMANN ÁRMINNÉ: MIT AKAR A NÖEGYLETEK SZÖVETSÉGE?

z az élénk érdeklődés, melyet a zsidó nőegyletek szövetségének eszméje, a Mult és Jövő propagandája révén, a legszélesebb rétegekből kiváltott, időszerűvé teszi, hogy megállapítsuk a szövetség programját és az eszközöket, mellyel nemes céljait megvalósítani akarja. Programjának legfontosabb része mindenesetre az, hogy megteremtse az összekötő kapcsot a vallásunk iránt melegen érző, a legmesszebbmenő testvérszeretnek érvényrejutásáért munkára kész zsidó asszonyok között.

Ezenkívül, hatásával és energikus munkájával hasson oda, hogy mindazoknál, akik ma minden vallásos felfogástól mentesek és minden pillanatban készek egy jobban jutalmazó egyház karjaiba hullni, újjáéledjen a vallásos szellem, a zsidóság ismerte és az egészséges zsidó öntudat. Akik a zsidóságot szeretik és ismerik, nem olyan könnyen lesznek hitehagyottakká, mert ismerve a zsidóság történetét, tradícióit és törvényeinek bölcsességét, kénytelenek belátni, hogy a mi félreismerett vallásunk elite-vallás, amelynek forrásaiból a világ összes népei erkölcsi törvényeiket merítették. Éppen ezért szükséges, hogy a hitbeli anarchiának gátat emeljünk és különösen asszonyainknak, kiknek a vallás eddig hétepcsétes titkos könyv volt, kell a tudatukba átvinni, hogy a zsidó vallás, zsidó etika olyan nemes érzéseket keltene a hűvek és ismerőseikében, melyek a leggyönyörűbb altruista cselekedeteknek, messzire kiható szociális munkának a

kútforrása. Hiszen ma már nem is kell különösen hangsúlyozni, hogy a zsidó vallás hirdette először azt az alaptörvényt, amelyen a többi vallás is meg alapozódott: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat“.

A szövetségnek azért a legnemesebb törekvése az lesz, hogy a mi asszonyainkat, a humanitás leghívatottabb védő bástyáit, az ő vallási nemtörődomségükből felrázza, hogy merítsenek ők is vallásunk gazdag forrásából, amely eddig el volt zárva előlük, hogy végre ők a maguk részéről is arra a meggyőződésre jussanak, hogy a mi régi, szigorú és mégis a legszebb poézissal tele vallásunk belső morális és etikai tartalmával minden vallást felülmúl.

Ma, amikor a féktelen szenvedélyek önzése már-már irtó hadat indít a családi béke szentsége ellen, asszonyainknak kell ébren tartaniok a szebb idealban való hitet, amely minden embert megnevesít. És ezért ez programmunk középpontja; elősegíteni, hogy az atheismusban megkeményült asszonylelkeket a bensőséges igaz hit szelíd fénye járja át. Ez lesz egyszersmind biztos záloga annak, hogy elérjük programmunk második főpontját, hogy rendszeres szociális munka gyakorlásának tanításával a női jótékonyági testületek harmonikus együttműködését biztosítsuk. Mindazoknak, akik az élet könyörtelen harcában alul maradtak, kell hogy az asszonyok szövetsége védőjük legyen. Minden elnyomottnak és szenvedőnek meg akarjuk nyitni szívünket, hogy sebeiket szeretettel kötözzessük.

A szövetség külföldi mintákra, egy külön szekciót állít föl az asszonyok vallásosságának előmozdítására és az ifjúságnak rendszeres nevelésére kiváló magyarországi papok és tanítók égizse alatt és ezeknek hathatós közreműködésével arra fogja irányozni figyelmét, hogy a már fennálló jótékony intézményeink erős zsidó karaktert nyerjenek. A szövetség arra fog törekedni, hogy a mostani és a jövő generációk érdekében az asszonyok zsidó érzését felrázza, hogy tudatára jussanak nevelő szerepük felelősségének és ama rombolásnak, amelyet gyermekeik vallástalan nevelése bennük véghez visz és amely a napjainkban beállott dekadencia és erkölcstelenség alapja.

A szövetség maga önzetlen alakulás lesz. Nem akar hatalmat, hegemoniát a kezébe és senkit sem akar elnyomni. Csak közvetíteni akar azon célból, hogy az összes jótékonyági egyesületek együttműködéssel időszerű alapot nyerjenek. Csakis propagandisztikus működésre szorítkozik, csak szellemi központ akar lenni, megindítója és buzdítója, nemes ideáknak, míg a végrehajtást a különböző szekciókra bizza. Nem akar egyelőre új intézményeket felállítani, csak állandó kontaktusban lenni a meglevőkkel, hogy kölcsönösen segíthesse egymást. Legfeljebb igyekezni fog az egyesületeket modernebb alapokra fektetni, hogy elősegítse az átmenetet a caritas-ból a célszerű jóléti intézményekhez.

A szövetség mintegy telefonközpont-hoz hasonlítson, mely az összes drótokat mindenfelől mozgásba hozza egy nemes cél érdekében.

A haladás terjesztése, kultúra, humanitás a vallás útján!

A szövetség programjába tartozik továbbá, hogy úgy mint Amerikában 12–14 éves fiukkal és leányokkal ifjúsági szövetségeket alakítson az öregek vezetésével mellett, hogy már fiatal korukban vallásukhoz való hozzátartozásuknak tudatára jussanak és annak idején zsidó intézmények alapításában, munkájában résztvegyenek és a vallásos etikai fejlődés atmoszférájában fejlődjenek.

Programmunkba tartozik végül a zsidó nők teljes bevonása a zsidó közéletbe (iskolaszék stb.), erőinek gyarapítására és finomítására.

Körülbelül, rövid vonásokban, ez a szövetség programja, mely azonban még némi tekintetben gyarapítható is.

Reméljük, sikerül majd nálunk is, mint Londonban, a zsidó társaságok legelőkelőbb asszonyait közreműködésre megnyernünk. Angliában még az udvarnál is szívesen látott lady-k a vezetői a szövetségnek. A Rothschildok, a Sasson-ok, a Montefiorek azáltal, hogy az „Association of Jewish Women” elnökségében szerepelnek, büszkén vallják zsidóságukat. Sőt éppen mert vallásukhoz ragaszkodnak, még nagyobb becsültetésben van részük ama köröknél, ahol a hithűségre igen sokat adnak, mert visszataszítóknak találják azokat, kik szégyelik ősük vallását és, ahol lehet, letagadják.

Ha a szövetség beleviszi asszonyaink lelkébe azt a zsidó öntudatot, amelyet az angol zsidó nőszövetség nagy munkája legszebb eredményének hirdethet, ezt a zsidó női öntudatot pedig a modern zsidó szociális munka, a magasabb értelemben vett jóléti tevékenység szolgálatába tereli: akkor a szövetség jól végezte misszióját és a nemes célt való törekvései teljesülésbe mentek.

ZSIDÓ NÉPDALOKBÓL.

Andante espressivo. MURIN -- H. HERRLICH

The musical score is written for piano and voice. It consists of 12 staves, each with a piano accompaniment line and a vocal line. The lyrics are in Hebrew. The tempo is marked 'Andante espressivo.' and the composer is 'MURIN -- H. HERRLICH'.

Lyrics (Hebrew):

Be-schaat-mot Beth le-chem be-da-rech et
 ra-tah a-leh 'ke-zer ke-dai-mim
 le-wal-ma-as wet a-ue-aw oha-zot
 les-lah me-a-ra-a-fa-tah
 To-leh je-fal ma-reh beth keir-reh o-za
 wet a-ue-aw oha-zot les-lah
 Me-e-rez o fa-lah ca-leh je-fal
 ma-reh beth ke-wra o-sa wet

AZ OMIKE KULTURALMANACHJA.

z Országos Izr. Közművelődési Egyesület, mely energikus kultúrmunkájával igen rövid idő alatt az egész magyarországi zsidó intelligenciát meghódította, most adta ki dr. Hevesi Simon szerkesztésében a második Kultúralmanachját, amely azokat a zsidó eszméket ismerteti, amelyeknek jegyében az OMIKE megindult. Az Almanach, amely az Egyesület egész évi munkásságát tükrözi vissza, megint csak azt bizonyítja, hogy van nálunk is alkalmas tér a zsidó kultúra és tudomány számára és éppen az OMIKE az, amely ezt az életet követelő kultúrát életre akarja hívni. Az Almanach, — amint szerkesztője rövid előszavában is mondja — nem külső pompájával akar hatni, hanem kitűzött célját akarja szolgálni. Ez a különben is zsidó vonás: a benső értéknek minden külső hatásnál való többrebecsülése, jellemzi az Almanach egész tartalmát. Weissburg Gyula dr., a zsidó faj kultúrértékéről nyújt értékes tanulmányt. Ötvös Károly néhány meleg lírai hanggal gazdagítja az Almanachot. Neumann Ede dr. a zsidóság optimizmusáról ír igen alaposan és a témája iránti szeretettel. „Emléklap” címen „egy bölcs és szelíd aggastyán naplójegyzeteit” tartalmazó igen érdekes apróságokat találunk, amelynek írója nincs megnevezve. De mi elárulhatjuk, hogy a bölcs sorok írója a tavaly elhunyt Handler Márk tatai főrabbi, az Almanach szerkesztőjének nagytudású atyja. Kiss Arnold dr. a zsidó eszmék hőseiről ír sorozatosan és pedig Philótól egészen a hitvitázókig. A jeles poéta itt sem tagadja meg önmagát. Nyelve lendületes, előadása minden tudományossága mellett fülbemászó. Grauer Vilmos dr., mint a zsidó ifjúság melegszívű barátja, az egyetemi ifjúsághoz emel szózatot. Adler Illés dr. a héber nyelvről és fejlődéséről szól szakavatott hozzáértéssel és meleg zsidó érzéssel. A héber nyelvet ma már nagy kultúrája és csodálatos fellendülése valóságos élő nyelvvé tette és további fejlődése szinte általános kultúrérdeke a zsidóságnak. Grossmann Zsigmond dr. a XIX. századbeli zsidó kultúregyesületekről beszél, mint a magyarországi zsidó kultúra fejlesztőiről, amelyek mintegy előharcosai voltak az OMIKE munkájának. Diamant Gyula dr. a zsidó kultúráról értekezik igen érdekesen és tanulságosan. Lakatos Lajos „Szombat-esték” címen szép szemelvényeket ad egy tanítónő naplójából. Utána Regisztrátor (dr. Hevesi) „Helyesebb megítélés felé” című gyűjteménye következik, amely valóságos apológiája lehetne azoknak, akik a nem-zsidó kultúrharcosoknak a zsidóságról való véleménye iránt érdeklődnek. (Egy

részét bemutatjuk jelen számunk ifjúsági mellékletén). Es végül Hevesi Simon dr. az Almanach szerkesztője bezárócikkül jegyzeteket ad a Maimonidesről való nagyértékű és témájának minden súlyos tartalma mellett is könnyed és népszerű előadásából. Az értékes művet négy pompás mű-melléklet díszíti, amelyeket az Almanach a Mult és Jövő művészi sorozatából mutat be. A tudományos és művészi tartalom után az Egyesület hivatalos jelentései következnek dr. Weiller Ernő titkár tollából. Végül felhívás a Mult és Jövő ügyében, amelyben az elnökség közzé teszi, hogy az OMIKE pártfogó tagjainak tagilletményül adja a Mult és Jövőt és pedig 20 kor. évi tagsági díj után egyszerű, 30 kor. évi tagsági díj után díszkiadásban.

AZ I. M. I. T. KIADVÁNYAI. Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat ezidei tagilletményeiről már előző számunkban emlékeztünk meg. Lapunk zárta előtt meg is jelent a két hatalmas kötet, a Bánóczi József dr.-tól szerkesztett gazdag tartalmú Évkönyv és dr. Patai József „Héber költők” című anthológiájának második kötete, amely a ma élő héber költőktől (Bialik, Csernichovszki, Steinberg, Katzenelson, Seneour, Bolgár, Feuerstein, Káhn, Percz, Leawitt stb.) közöl legtöbb szemelvényt. Bialiktól mint a legnagyobb héber költőtől egy egész kötetre valót mutat be Patai anthológiája. Az Évkönyv tartalmát már előzőleg regisztráltuk, azonban mindkét műre még visszatérünk.

KISTELEKI EDE: FÖLDÖN ÉS ÉGEN. (Versek). Kisteleki Ede, a magyar irodalom kipróbált és mély talentumú poétájának egy újabb verses kötete jelent meg. Nem tartozik reánk, hogy Kisteleki nagygesztusú és általános emberi líráját bővebben méltassuk. Csak itt-ott találunk benne egy-egy verset, amely bennünket, mint zsidó irodalmi lapot közelebből érdekel és amelynek finom zsidó melegsége frappírozza az olvasót, aki rátalál benne a zsidólelkű költőre. A kötet a szerző kiadásában jelent meg (ára 2 korona).

BIALIK NÉMET NYELVEN. Ch. N. Bialik, a nagy héber poéta verseit már majdnem az összes európai nyelvekre fordították már, de legszámottevőbb fordításai a német és magyar fordítások. Németre Ernst Müller, magyarra pedig lapunk szerkesztője, dr. Patai József fordította. Most jelent meg Müllernek egy Bialik-kollekciója a Jüdischer Verlag kiadásában, amely a nagy héber költőt minden oldalról mutatja be. A német Bialik-fordítás nyereséget jelent a német irodalom számára, bár fordítója túlságosan laza technikájával kissé messze esik Bialik bibliai és minden ízében zsidó lírájától. A kötetet Herschdörffer érdekes illusztrációi díszítik, amelyekből egyet („Az éj rejtélye”) bemutatunk.

BEKÜLDÖTTÉK A KÖVETKEZŐ KÖNYVEKET:

Ein jüdischer Kaufmann, 1831—1911.

Lebenserinnerungen von Siegmund Mayer, Leipzig. Verlag von Duncker & Humblot 1911.

Dr. Goldberger Izidor: A sátorlajújhelyi szentegylet alapításának története. 1911.

Die Aramäer. Historisch-geographische Untersuchungen von Dr. Sina Schiffer jun. Paris, Leipzig. Hinrichssche Buchhandlung.

Werner Sombart: Judentaufen von namhaften Professoren. 1912. Georg Müller, Verlag München.

Passah und Mazzoth und ihr ägyptisches Urbild von Dr. Daniel Völter, pr. theol. in Amsterdam, E. J. Brill, Leiden.

Ziegler Ignaz Dr.: Die Geistesreligion und das jüdische Religionsgesetz. Mit einem Geleitwort von Rudolf Eucken. Berlin 1912.

Festschrift für Ignaz Goldziher (Zeitschrift für Assyriologie). Strassburg. 1912.

Sidersky M. D. Etude sur l'origine astronomique de la chronologie juive. Paris 1911.

Werner Sombart: Die Zukunft der Juden. Leipzig 1912.

A. L. Lewinsky összegyűjtött iratai, 2 kötet a „Jabnet“ kiadásában. Odessa 5672 (héberül).

Die römische und griechische Kirche in Syrien und Palästina von Fritz Lorch. Stuttgart, 1911.

Moledet, ifjúsági folyóirat, szerkesztő Ben Zion. 5—6. füzet. Jaffa (héber).

Herschdörffer: Az éj rejtélye (Illusztráció Bialik német kiadásához).

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

A MI AKCIÓNK. Valamely sajtóorgánum publicitásának és erejének legfőbb mértéke: a hatás, amelyet a közre gyakorolni képes; ennek legmagasabb foka pedig, ha mozgalmakat tud életbe hívni vagy ébren tartani. És ezért igaz örömmel szögezzük le azt a tényt, hogy a Mult és Jövő néhány hónapos fennállása alatt elérte azt, amiért másoknak évekig vagy évtizedekig kell küzdeni. Három-négy száma jelent meg összesen és már a Mult és Jövő nevéhez fűződik egy nagyjelentőségű akció, a zsidó nőegyletek szövetsége, amelynek éppen mai számunkban fejt ki részletesebb programját dr. Neumann Arminné, aki kezdettől fogva a töle megszokott energiával és lelkesedéssel támogatta agitációnkat. Az eszmét ugyan már 10 év előtt pedzette a Magyar Zsidó Nőben dr. Eisler Mátyás, aki a Mult és Jövőben is az akció lelkes propagálója, de csak itt érlelte meg a mozgalom a maga gyümölcseit. És amikor az OMIKE-nek a f. hó 11-én boglári Simon Jakab udv. tan. elnöklete alatt tartott igazgatótanácsi ülésén a szövetség ügyét dr. Hevesi Simon társ-

elnök ékes szavakkal előterjesztette, szerkesztőnk, dr. Patai József már kész eredményről számolhatott be. A Mult és Jövő céltudatos agitációja folytán majdnem az összes nagyobb nőegyletek bejelentették már szerkesztőségünknek a szövetséghez való csatlakozásukat. A szövetséget tehát a Mult és Jövő ténylegesen megteremtette és most már csak a formális megalakítás céljából adtuk át az ügyet az OMIKE vezetőségének. Az igazgatótanács egyhangú lelkesedéssel üdvözölte akciónkat és megbizta dr. Patai Józsefet, dr. Hevesi Simon társelnököt, dr. Adler Illés alelnököt és dr. Weiller Ernő titkárt, hogy szerkesszék meg a nőegyletek szövetségének programját és hivatalos felhívását, amelyet majd elküldenek az összes magyar zsidó nőegyletek vezetőségének és ezzel a mi akciónk a megvalósulás stádiumába lépett. Meg kell még emlékeznünk ezúttal a Zsidó Szemléről, amely kezdettől fogva hathatósan támogatta a nőegyletek szövetségének eszméjét és végül az egész napi sajtóról, amely az OMIKE igazgatótanácsának határozata után meleg hangon regisztrálta a Mult és Jövő akciónak sikerét.

AZ OMIKE ÚJ PÁRTFOGÓ TAGJAI. Arra a felhívásra, melyet az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület elnöksége a *Múlt és Jövő* második számában közzétett, a múlt hóban is szép számmal érkeztek szerkesztőségünkhöz a jelentkezések. Azok a pártfogó tagok, akik évi 20 korona tagsági díjjal lépnek be az egyesületbe, megkapják tagilletményül díjtalanul a *Múlt és Jövőt*; akik évi 30 korona tagsági díjjal lépnek be, megkapják a folyóiratot díszkiadásban. A március hóban jelentkezett pártfogó tagok névsora a következő:

30 korona tagsági díjjal: Réti Benő építész, Budapest, Láng Gyula mérnök, Budapest, dr. Polacsek Elemér operatőr, Budapest, Kereskedők és Gazdák Köre, Nyíregyháza, dr. Markovits Dezső ügyvéd, Budapest, Popper Dezső, az Általános Hitelbank tisztviselője, Budapest, Pallós Ignác vállalkozó, Budapest.

20 korona tagsági díjjal: Fekete Fülöpné Budapest, Pfeifer Manó könyvkeres., Budapest, dr. Kepes Ferenc ügyvéd, Budapest, Pollák Lipót gyárigazgató, Budapest, Grosz Ödön, az Ostende kávéház tulajdonosa, Budapest, Kovács Dezső házgondnok, Budapest, Zsengery Gusztáv tisztviselő, Budapest, Baróti Samu, a Központi Kereskedelmi és Iparbank igazgatója, Budapest, Darvas Nándor magántisztviselő, Székesfehérvár, Rosenstein Arthur zenetanár, Székesfehérvár, Braun József fakereskedő, Nagyszombat, dr. Juszth Armin ügyvéd, Nagyszombat, dr. Schnitzer Armin főrabbi, Komárom, Fried Miksa hajógyári igazgató, Komárom, Izr. hitközség Győr, Révész Ábris Verebély, dr. Schwartz Ignác Sopron, dr. Grosz Sándor Sopron, Szombathelyi Kereskedők Társulata Szombathely, Weisz Lajos, a Hungária kávéház tulajdonosa, Tasnád, dr. Havas Gyula orvos, Kőszeg, Izr. hitközség, Kőszeg, Blettler Pál nagykereskedő Czell-domölk, dr. Szekeres Pál ügyvéd, Czell-domölk, dr. Deutsch Soma, az izr. hitközség nevében, Czell-domölk, Izr. hitközség Temesvár, Porjesz Gyula Kecskemét, Lengyel Jakab Kecskemét, Vitéz Gusztáv Kecskemét, Goitein Miksa Kecskemét, dr. Donáth József ügyvéd, Kecskemét, dr. Virányi Lajos Kecskemét, Bleyer Ferenc Kecskemét, Kovács Jenő Kecskemét, Kohn Elek Kecskemét, Kardos Sámuel Kecskemét, dr. Bindfeld Lajos Kiskunfélegyháza, dr. Groszmann Dezső orvos, Bártfa, dr. Vértés Adolf Temesvár, Kalmár Miksa Szolnok, Roos Hermann Szolnok, Dénes Sándor Szatmár, Beer Mór Szatmár, Szöke Béla Szatmár, dr. Steiner Jákó ügyvéd, Székesfehérvár, Wiener Armin borkereskedő, Székesfehérvár, dr. Leopold Kornél Szekszárd, Izr. Nőegylet Kaposvár, Grün Gézáné szül. Farkasházi Fischer Flóra Marosújvár, Fleischmann Henrik földbirtokos, Domoszló, Freund Benőné, az Izr. Nőegylet elnöke, Érsekújvár.

Ezúttal is külön kell kiemelnünk azokat, akik a kulturális ügy iránt tanúsított nemes buzgal-mukban a taggyűjtés körül fáradoztak: Ehrlich

Gusztáv előjáró, aki minden zsidó kultúrügyet lelkesedéssel karol fel. Továbbá Goitein Miksa Kecskemét és munkatársunk dr. Fürst Aladár fő-reáliskolai tanár Székesfehérvár.

KÜLFÖLDI HANG A MAGYAR ZSIDÓ ALMANACHRÓL. A berlini Allgemeine Zeitung des Judentums, az európai zsidó lapok eme nesztora, március 15-ik számában kimerítő cikket közöl dr. Patai József Magyar Zsidó Almanachjáról. Jellemző, hogy a szenzációs tartalmú és kiállítású könyv még most is foglalkoztatja a külföldi zsidó lapokat és szinte egyetértőleg állapítják meg, hogy a mű egyedül-való a maga nemében. A cikk írója Krausz Sámuel, a nagyhirű bécsi professzor, aki egyebek közt a következőket írja: A magyar-zsidó publikum olyan könyvet bír az Almanachban, amelyről méltán mondhatjuk, hogy nincsen párja a zsidó irodalom-ban. Szerkesztője dr. Patai József, aki oly hirtelen és oly fiatalon a legelőkelőbb nevet vívta ki magá-nak... Az irodalmi részt a legelső írók cikkei töltik meg, a művészi részt a zsidóság legnagyobb mesterei. A könyv elsorángú művészi munka és ez vonatkozik a könyv ragyogó kiállítására is. Fejedelmi pompa, pazar fény uralkodik benne... A művészet és irodalom legnagyobb szellemei és zsenije adnak itt egymásnak internacionális ran-devút. Kívánunk a könyvnek sok szorgalmas olvasót, akik magukba szívják a könyv zsidó szel-lemét, sok vásárlót és végül dr. Patai Józsefnek, a szerkesztőnek, sok ilyen sikert...

ZSIDÓ VÁNDORLÁS 1911-BEN. 1911-ben 78,636 zsidó érkezett Amerikába. Közülük 39,513 férfiú, 35,830 asszony és 3238 gyermek. A bevándorlók közül Oroszországból jött 58,065, Ausztria Magyar-orzágból 10,969, Romániából 1683. A partra szál-lást 889 zsidónak nem engedték meg.

RÉGI HÉBER DALOK A BÉCSI AKADÉMIA FONOGRAF ARCHIVUMÁBAN. Köztudomású, hogy a bécsi akadémia egy igen gazdag fono-gráf-archivummal bír, ahol meg vannak rögzítve a kihalóba menő dialektusok és énekek. Többek között sikerült az Akadémiának több fonográf-fölvételt készíteni régi sémi dialektusról és ó-héber dalokról, amelyek állítólag még a királyság idejéből származnak. Valódi keleti karakterük van és zenei szempontból igen érdekesek.

BUDDHA VALLÁSÚ ZSIDÓK. Igen érdekes és tipikusan orosz esetről értesültünk, hogy az Amour vidéken 400 zsidó család buddhista lett. Erre a lépésre azért határozták el magukat, mert az Amour vidéki kormányzó rendeletet adott ki, mely a zsidókat kikergette a kormányzóság terü-letéről. Hogy a kitiltást elkerüljék, áttértek. Az át-térők azonban nem számítottak a kormányzóval, amennyiben ő a kitiltást továbbra is fenntartotta. Az új buddhisták ezért a szenátushoz apelláltak, mely dönteni fog abban, hogy a zsidók mint budd-histák bírhatnak-e majd teljes jogszabadságot.

A ZSIDÓ FŐISKOLAI HALLGATÓK ÉNEK-KARA. Manapság, mikor igen sok embernek a zsidósághoz tartozó kötelekei csak egy emlékhöz, régen hallott dalhoz fűződnek, igazán zsidó hivatást teljesít a zsidó énekkar, amely nagyszerű szereplésével, rövid idő alatt dédelgetett kedvence lett úgy a fővárosnak, mint a vidéknek. Már maga a tény, hogy 50—60 fiatal ember, az asszimilációra leginkább hajló korban héber dalokat tanult, s így héber kultúrával foglalkozik, igen dicséretre méltó, de az eddigi szereplésük csak tetézi érdemüket. A magyar zsidó ifjak egyesületének, a Menzák javára tartott bálján gyönyörű héber nótákkal tették emlékezetessé az estét, amihez első sorban *Burger Lajos* karigazgató kitűnő zenei hozzáértése, *Kun Armin* elnök zsidó lelkesedése és *Hercog Stella* nagy reményekre jogosító éneke járult. Az ének-kar legújabb szereplése Kecskeméten volt, hol a templom javára rendezett hangversenyen léptek fel. Gyönyörű énekükkel tomboló lelkesedést vontak maguk után. Az estélyen különben részt vettek dr. *Patai József*, lapunk szerkesztője, aki héber költőkből olvasott fel néhány szemelvényt és *Quartín Szável* főkantor, aki héber dalaival szinte elragadta a publikumot. Ezenkívül szerepelt még *Kerényi Adél* énekművész, aki megérdemelné, hogy művészetét a fővárosban érvényesíthesse és *Fehérvári Judith*, aki prólógot szavalt dr. Szabolcsi Lajostól.

Este nagy társasvacsora volt, amelyen a hitközség elnöke, dr. *Fodor Sándor* emelkedett hangú tószttal köszöntötte a vendégeket. Néhány mondata, amely a zsidó dal kultúrfontosságát méltatja, megérdemli, hogy mint szép aforizmákat közöljük:

„Vajjon mi az a csodás hatalom, mely a multak évezredes hagyományait fentartja, mi az a büvös erő, mely a legendák kincses házát feltárja? Nem más mint a mindeneke átfoglaló, szívünket és agyunkat, érzésünket és tudásunkat egyaránt megragadó ősi dal; ez az a közeg, mely az évezredes hagyományokat lelkünkhöz fűzi“.

„A mi szervezatlenségünk mellett egyedül az ősi hagyományokat fentartó zsidó dalköltészet az egyetlen kapocs, mely a mi erőnket, a mi nagyságunkat: a mi egységünket fentartja. Aki ennek „a kultusznak áldoz, istenes munkát végez“.

Az ÚJ PALESZTINA. Nagy és előkelő közönség előtt mutatta be a Magyarországi Cionista Szervezet folyó hó 6-án a Lloyd nagytermében a palesztinai zsidó kolóniák életét vetített képekben. A pompás képsorozatot *Beregí Armin* mérnök a Magyarországi Cionista Szervezet elnökének előadása kísérete, a ki meleg hangjával és az ő meggyőző erejével lekötötte a zsufolt termet. A vetített képek nagy érdeklődést keltettek a közönség körében, amely egészen új világításban látta a nálunk annyira félreértett cionizmus munkáját és annak gazdag kulturális és szociális eredményeit.

Az IMIT FELOLVASÓ-ESTÉJE. Az Izr. Magyar. Irodalmi Társulat március havi estéjén lapunk mun-

katársa, dr. *Eisler Máttyás* kolozsvári főrabbi, egyetemi magán tanár tartott felolvasást „A tenger a biblia poezisban“ címen, melyben mély alapos-sággal és a tárgyhoz illő lendületes előadással fejtegette a tenger fogalmát, mint a zsidó költészet egyik legkedveltebb és leghatalmasabb témáját. Utána *Sonneneld*, az J. K. A. igazgatója tartott igen érdekes előadást a Jewisch Colonisation Association argentiniai zsidó kolóniáinak életéről. Mindkét előadást nagy lelkesedéssel fogadta az előkelő közönség.

WIESNER EMIL meleg ünnepléséhez hozzá kell járulniok a magyar-zsidó kultúra hiveinek is. Kiváló munkássága nagyban elősegítette a magyar zsidó irodalom

terjedését, melyet mindenkor szíven viselt. Nagyszak-értelmmel és igaz szeretettel karolja fel az írókat és segítette szárnyra azok műveit. Nagyon sokan neki köszönhetik népszerűségüket.

Hogy csak egyet említsünk, az ő éles szeme vette észre a nagyközönség számára Makai Emilt és az ő Zsidó költőit.

Örömet veszünk

tehát részt mi is abban az ünnepben, mely egy percre megállítja az ő lelkesedéssel végzett vaszorgalmú kultúrmunkáját.

A BIBLIA ESZPERANTÓ FORDÍTÁSA.

Az eszperanto atyamestere, dr. L. L. Zamenhof, héberből fordítja a bibliát. Most jelent meg a Mózes második könyvének fordítása „Elíró“ címmel, az elsőnek „La genezo“ a címe. A fordítást kitűnően végezte, mert dr. Zamenhof, aki orosz származású zsidó, a hébert és az eszperantót kiválóan tudja.

A JERUZSÁLEMI HÉBER SZÍNPAD. A jeruzsálemi zsidó intelligencia szívesen jár el a héber színpad kedvelőinek (Chowewé Habamah Haibrith) színházába, ahol legutóbb Molière „Harpagon“-ját adták elő. A jeruzsálemi dilettáns színház ezzel az előadásával nagy haladást mutatott. Hasonló színház, mely szintén igen jól működik, van Jaffában.

A JAFFAI NARANCSTERMÉS. A jaffai német konzul legújabb jelentése szerint, a jaffai narancskivitel hat millió frankó volt. 1904-ben csak 440,600 láda narancsot exportáltak, most már a millió felül vannak. A jaffai narancsok nagyobb része Angliába kerül. Egyáltalán igen keresett cikk a palesztinai narancs és a lakosság nagy részének kitűnő jövedelmi forrása.

Wiesner Emil.

BEZALEL-KIÁLLÍTÁS LODZBAN. A jeruzsálemi zsidó művészeti iskola „Bezalel” a napokban Lodzban rendezett kiállítást, amelyet nagy közönség jelenlétében nyitottak meg. Dr. Brande tartotta a megnyitót héber és lengyel nyelven. A helyi sajtó szinte kitörő elismeréssel méltatta a kiállítást. A kiállítást óriási tömegben nézik meg és a műtárgyak mind elkeltek. 2000 rubelnyi utánrendelés volt már az első napokban.

ÚJ ZSIDÓTELEPÜLÉS PORTUGÁL-NYUGAT-AFRIKÁBAN. W. Terlo zsidó nagykereskedő Lisszabonban átadott a portugál kamarának egy emlékiratot és egy törvényjavaslatot, mely a zsidók letelepülését tervezi Angola és Mossamedes (Nyugat-Afrika) síkságán. A javaslatot, melyet dr. Manuel Bravo a parlament összes pártjainak beleegyezésével a kamara elé terjesztett, igen szimpatikusan fogadták, miután az összes napilapok igen kedvezően írtak róla. A javaslatot a szenátus egészen bizonyosan elfogadja, miután a tervezet ellen egyetlen hang sem volt. A javaslat minden letelepülőnek 500 hektár földet és egyéb kedvezményeket biztosít. A portugál sajtó ebből az alkalomból megemlékezik a zsidóságról és megállapítja, hogy Portugália hanyatlása a zsidók kiűzetésétől datálódik. A felajánlott földnek gazdag állat- és növényvilága van.

KÖZGAZDASÁG

A Triesti Általános Biztosító Társulat (Assicurazioni Generali) f. évi április 4-én tartott 80-ik közgyűlésén terjesztettek be az 1911. évi mérlegek.

Károki a társaság 1911-ben 45.723,647 kor. 90 fillért és alapítása óta 1.063.798,459 kor. 33 fillért fizetett ki. — E kártérítési összegből hazánkra 211.795,053 korona 79 fillér esik. Részvényenkint 700 arany frank kerül kifizetésre. A társaság összes tartalékjai és alapjai, melyek elsőrangú értékekben vannak elhelyezve, az idei átutalások folytán 392.746,965 korona 47 fillérről 416.840,622 korona 40 fillérre emelkedtek, melyek következőképpen vannak elhelyezve: 1. Ingatlanok és jelzálogkövetelések 101.703,390*60 kor. 2. Életbiztosítási kötvényekre adott kölcsönök 36.489,996*03 kor. 3. Letéteményezett értékpapírokra adott kölcsönök 4.961,098*36 K. 4. Értékpapírok 249.564,355*85 kor. 5. Követelések államoknál és tartományoknál 19.182,014*70 6. Tárcaváltók 634,457*05 kor. 7. Készpénz és az intézet követelése a hitelezők követeléseinek levonásával 4.305,309*81 kor. Összesen 416.840,622*40 Ezen értékekből 82 millió korona magyar értékekre esik.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

IPOLYI. Természetes, hogy láttuk! Hogy is méltóztatik gondolni, lemegyünk Kecskemétre előadást tartani a földrengéstől sújtott zsidó templom javára és magát a templomot meg se nézzük! Hogy hogyan „néz ki” most a templom? Vannak róla bőségesen fotográfiák és képes levelezőlapok, csak be kell szerezni egyet. Annyi bizonyos, hogy a földrengés jó tréfát csinált a kecskeméti zsidó templommal. Mint amikor a szél lehordja valakinek a kalapját, amely nem áll a fejére. Az ember végig néz a sok magyar zsidó templomon, csupa kupola, kupola és megint csak kupola. Mintha a művészi hatásnak más eszköze nem is volna. És íme jön a földrengés és lesöpri a zsidó templomról éppen a kupolát! Nem vagyok babonás, de tessék megnézni a kecskeméti zsinagóga képét kupolák nélkül. Én nem láttam a földrengés előtt, de alig hiszem, hogy szebb, művészibb, stíluszerűbb és eredetibb lett volna.

A kecskeméti zsidó templom a földrengés után.

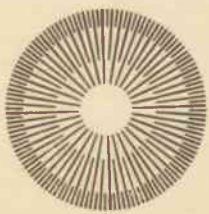
DR. F. BERLIN. Szó sincs róla. Sem a „Welt”-nek, sem az „Über Land und Meer”-nek nincs szükségük arra, hogy a Mult és Jövőből vegyék át a Lilien képeket. Hiszen Lilien épűgy átadhatta nekik is a munkáit reprodukálás végett, mint ahogy nekünk átadta. Különben szerencse, hogy az említett lapok két héttel később hozták azokat a képeket, mint mi. Mert ha fordítva lett volna, sok „jóakarónk” mosolygott volna, hogy ni-ni, régi dolgok!

CATULLUS. Köszönjük, jenni fog.

TÖBBEKNEK. A Mult és Jövő első két száma már hetekkel ezelőtt elfogyott. De rendezünk majd belőlük második kiadást és akkor pótlólag elküldjük új előfizetőinknek is.

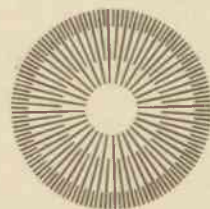
ÓDA A MULT ÉS JÖVŐRŐL. Köszönjük, de nem közölhetjük.

DR. L. Ráby Simon néven Rosenberg Salamon, az Orsz. Rabbiképző felső tanfolyamának kitűnő hallgatója ír.

REMÉNY

A „MULT ÉS JÖVŐ”
IFJÚSÁGI MELLÉKLETE

DR. HEVESI SIMON: NEM-ZSIDÓK A ZSIDÓSÁGRÓL.

zsidóságot mindig több-kevesebb rossz-
akarattal szerették megítélni. A Mak-
kabaesusok kora óta, amikor az első
lelkiismereti és vallásszabadságharc
ejtette bámulatba a világot, fekete
nyelvek milliárdjai igyekeztek besö-
tétíteni a zsidóságot, életprogrammá téve maguk-
nak, hogy hamis fogalmakat és ráfogásokat rö-
gzítsenek meggyőződésé az emberiség lelkében a
zsidóság felől. Ami rosszat csak egy a rosszban
jártas fantázia kieszelhet, mind a zsidóságra töre-
kedtek kenni. Erdemeiket és jelentőségüket igye-
keztek elvitatni, olyanna tették azt a zsidó dicső-
séget, mint a fáklya, mely mindakét végén meg-
van gyújtva, hogy hamarabb olvadjon el; — a
zsidóság nagy eszmekincseit majd eldisputálták
tőle és későbbi korok rendszereibe magyarázták
belé az eredetiséget, majd régebbi időkre vitték
vissza — mint a Hamurabbi-codex hamis kom-
mentárjai világosan mutatják — azzal a célzat-
tal, hogy a zsidóság originális értékét csökkent-
sék. A zsidóság tanait, életrendszerét, régi civil-
izációjából kialakult tulajdonságait, faji értékét
gúny és rosszakaratú kritika tárgyává tették. De
sokszor úgy jártak vele, hogy a gáncs csak leszö-
gezése volt olyan tényeknek, melyekben egy vilá-
gosabban látó és magasabb kultúrfokon álló ítél-
kező csak érdemeket és jelességeket látott, szel-
lemi érettség és értelmi fejlettség nyilvánulásait
ismerte fel. Ha a zsidóság jeles tulajdonságait kel-
lene regisztrálni, nem kelletnék egyebet tenni,
mint a gáncsoskodások nagy irodalmát sorra venni
és ott — nem fonákjáról, hanem nyüstjéről nézve
a dolgokat, igen-igen sok elismerést találhatnánk,
mert a gyűlölet és rosszakarat szeme éles és sok
olyan dolgot is észre vesz, amit a szeretet jósá-
gos pillantása nem lát, csak avval a külömbséggel,
hogy a gyűlölet hamisan értékkel és hamisan inter-
pretál.

Am mintha napjainkban a rosszakarat és elfo-
gultság felhőkárpitjai fel-felszakadoznának: az igaz-
ságnak és a becsületnek, komoly, őszinte értékelés-
nek sugarai áttörnek a gomolygó fellegtáboron.

A tudomány haladásának és az objektív kutatás
lelkiismeretes munkájának köszönhető ez, mely
már hosszabb idő óta hintegeti az igazság fény-
szilánkjait és újabb időben a modernista mozgalom
izgalmai között fokozott tevékenységet fejt ki az
e téren annyira szükséges felvilágosítás munká-
ban. Így halad a zsidóság lassan-lassan helyesebb
megítéltetés elé — és így halad maga a művelt
emberiség az igazság ösvényén.

Lássunk csak egynéhány adatot. Hiszen a mult-
jaért és szellemi kincseiért lelkesedő zsidó maga
sem gondolhat szebbet és fenségesebbet, mint azok
a meggyőzések, melyeket komoly tanulmány
az igazság embereiből kivált. Hát csak néhány
idézetet.

A történetírás sokszor nagyon mostohán bánik
Izraellel. A világtörténeti nagy szakmunkákban,
de még inkább az iskolai ifjúság számára írt tör-
téneti szakkönyvekben, igen mostohán, igen fuka-
rul bannak velünk. Mintha rabjai volnának egy
a világot rendszeresen félrevezető hatalmas bal-
itélet békóinak, még csak annyit se mernek el-
ismerni, hogy a zsidó népek vallási és erkölcsi
téren világtörténeti jelentőségű missziója volt, amit
pedig számos — bármely felekezeti szempontjából
megírt — egyháztudományi munka is kénytelen
— ha csak leplezetten bár — beismerni.

Ilyen körülmények között kellemes hatással
van, ha szélesebb látkörű és magasabb szempontú
történész szakit a kegyes tradícióval és bár meg-
mért szavakban, de kifejezést ad történelmi meg-
győződésének. Duruy Viktor az Institut tagja,
volt francia közoktatásügyi miniszter, az ő velő-
sen megírt világtörténetében „összehasonlíthatatlan
fensőbbiséget” tulajdonít a bibliai törvényeknek
minden más törvényhozás felett, melyekkel „Mó-
zes az ő népét az egyisteniség becses dogmájához
hozzácsatolta. Ebben a törvényben a zsidók a
polgári egyenlőséget nyerték Duruy szerint bir-
tokul”. Másutt — úgymond — a törvényhozó
nem törődik sem a szegénnyel, sem a szűköl-
ködővel és háttérbe tolja az idegent. Itt a törvény
a szegény felé hajolt, megtiltotta az uzsorát, aján-

lotta az alamizsnálkodást, szeretetet parancsolt még az állatok iránt is, az idegent a templomba és az áldozatokhoz hívta. A mózesi törvény fel-emelte mindazt, amit az óvilág lealacsonyított és elnyomott. E társadalomban az idegen nem volt többé ellenség, még a rabszolga is emberszámba jött s a nő méltósággal foglalta el helyét a családfő oldalánál, hasonló tisztelettől körveve“.

A zsidóság történetének helyes beállítása már praejudikál a faj erkölcsi és kultúrértékének megítélésében. Oly tér ez, ahol nagyon sokat vették az igazság géniusza és a zsidóság méltósága ellen. De hát hála Istennek, nem mindenki Chamberlain. Ribot „A lelki átöröklés“ című nagyfontosságú művében magáévá teszi De Candolle véleményét a zsidókról és azt szóról szóra átveszi a következőkben:

„Én a zsidó népet mindenkor és mindenütt munkaszeretőnek, értelmesnek, takarékosnak találtam, olykor a fukarságig, de egyúttal jótékonyak és személyek elleni vétségekre, erőszakosságra és iszákosságra kevésbé hajlamosítottak... Mindent összevéve a túlságosan civilizált népek előnyeivel és hátrányaival, azaz kiváló tulajdonságaival és elviselhető hibáival bírnak“.

„Ha Európában egyedül izraeliták laktának, úgy világrészünk a következő kialakulások színhelye lenne: Nem lenne többé háború, millió ember nem lenne kiszakítva mindenféle hasznos munkából, a közadósságok és velük az adók csökkennének. Az izraeliták ismert hajlamai szerint a tudományok, az irodalom, a művészetek, de különösen a zene művelése nagyon előre haladna, ipar és kereskedelem virágoznék, személyek elleni vétségek ritkábbak lennének és a vagyon ellen elkövetett vétségeket ritkábban kísérnék erőszakosságok... A papság nem jutna összeütközésbe az állammal, legfeljebb csak másodrangú kérdésekben... A házasságokat nagyon korán és nagy számban kötnék és azokat általában tiszteltben tartanák.“

„Ha csupán a vallás határozta volna meg a zsidók és keresztyének jellemét, úgy épp az ellenkezőjét láttuk volna annak, amit tényleg észlelünk. A zsidókat az öszövétség — a bosszúálló Isten vallása — vezérli. A keresztyéneket az evangélium vezérli, mely a szeretetet és alázatosságot a végtelenségig ajánlja, úgy hogy a másik orcánkat is oda kell nyujtanunk, ha az egyiket megütötték. Azonban éppen a zsidók alázatosak, szinte e sajátosság parancsolatnak való engedelmisségig, ellenben a keresztyének gyakran gögösek, erőszakosak és mértéktelenül szigorúak törvényeikben. Ha egyedül a hit tanításai formáltak volna a népeket, akkor az izraeliták ugyancsak erőszakosak lehetnének, míg a keresztyéneknek alázatos-lelkűeknek kellene lenniök, holott éppen az ellenkezőt tapasztaljuk.“

„Mondják, a zsidók alázatosak, egymáshoz szitók, takarékosak, bizalmatlanok, mivel soká vol-

tak üldözéseknek kitéve. Azonban sok keresztyén népet szintén ezerféle módon üldöztek, elnyomtak és azok ily viszonyok között mindig készek voltak a visszatorlásra, sőt bosszúból rettenetes kegyetlenségeket is követtek el... Az izraeliták aránylagos türelme tehát se vallási okokból, se azon bánásmódból nem magyarázható ki, melyben részesültek; inkább a természetrajz adja ennek magyarázatát. A zsidó faj a legrégebben civilizált népek egyike... Már 2000 évvel ezelőtt emelkedett erkölcsi fogalmaik voltak. A hagyomány azután annál inkább megőrizte ezeket, mivel általános szétszóródásuk sem volt képes a faj elszigetelődését megakadályozni. Mindezekből következik, hogy ha a zsidó őseihez vagy nagyon régi elődeikhez hasonlít: benne a civilizált ember jó és rossz tulajdonságai fel lesznek találhatók“.

De Candolle eme szavaihoz, melyek őszintén méltatják a zsidóság kultúrértékét és erkölcsi nivóját, csak annyi hozzátenni valónk lehet, hogy mi zsidók Istent nem neveztük soha a bosszúállás, hanem a büntetés és megtorlás Urának és az a hitünk, hogy Isten a gonosztevőnek büntetője, már maga fontos szerepet vitt a zsidóságnak az erőszakos cselekedettől való megóvásában még a harag és elkeseredés pillanatában is, mert nem nyúl a bosszúállás szerszámaihoz az, — aki Istenre bizza a maga ügyét. A büntetést mi nem Isten tulajdonsága gyanánt hisszük, hanem a világrendben kifejeződő funkciója gyanánt — Istennek tulajdonsága a szeretet és könyörület és erre mondják a bölcsek, hogy utánoznunk kell, „valamiképen. Ő kegyelmes és könyörületes, légy te is kegyelmes és könyörülő!“

Ferrero Guglielmo „Az ifjú Európa“ című művében a zsidókról megemlékezve a következő fejtegetésekbe bocsátkozik:

„A zsidó faj nemzeti vonása az ethikai szellem, mely a társadalmi erkölcsök és hazugságok kritikája iránti előszeretetten és a társadalmi balvélemények ellen folytatott harcban nyilvánul. Az óvilágban Görögország missziója esztétikai és bölcséleti, Rómáé politikai és társadalmi, a zsidóságé ethikai misszió, azzal a különbséggel, hogy míg Görögország és Róma szerepe már régen befejezést nyert, a zsidó nép még most is folytatja fájának százados munkáját. Régebben az ethikai szellem a prófétizmus alakját öltötte fel, ami nem más, mint a társadalom erkölcsének, ellentmondásainak és ellentétéinek szenvedélyes kritikája, óriási kísérlet egy logikusabb, őszintébb és kevésbé hazug morál megteremtésére... A faj prófétái termékenysége azonban még mindig nem merült ki, csak alakot változtatott.“

Maxim Gorkij egy Amerikában tartott előadásában következőleg nyilatkozik a zsidókról: „A zsidót idealizmusa miatt gyűlölik azért is, mert nincs hatalom a világon, mely az ő csodásan nyugtalan, mindent tanulmányozó és fürkésző szellemét megsemmisíthetné. Szükségesnek tartom ebbeli

nézetemet tisztázni, hogy senkinek se legyen kétsége, mily értelemben használok e szavakat: idealizmus és materializmus. Itt idealizmus alatt nem valamely meghatározott filozófiai felfogást értek, hanem hősi szellemet és ez az idealizmus nem ellenkezik a világtörténet materialisztikus magyarázatával...

Az emberiségnek a haladás és világosság felé vezető nehéz útján a zsidó mint élő tiltakozás és új utat kereső jelentkezett. Ő volt a világítótorony, melyen mindig kigyulladt büszkén és magasan a szakadatlan tiltakozás minden aljas ellen az emberi életben, az erőszakosság brutális tényei, az undorító baromság és a szellemi korlátoltság ellen.

A kereszténységben is a zsidó nép nagy ideális szelleme élt és a kormányok és az egyház minden üldözése dacára ez a szellem még mindig nincs kiűzve belőle. Ez a szellem apránként helyet hódított magának a népek értelmi világában és felvirágozott Spinoza filozófiájában éppen úgy, mint Moore Tamás utópisztikus fantáziájában. Ez az idealizmus, mely mindig tele volt azzal a törekvéssel, hogy a világot az igazság és egyenlőség új alapelveivel átalakítsa, a főoka és talán egyetlen oka az antiszemitizmusnak. Megzavarja a jóllakottság és önelégültség nyugalmát és a világosság egy sugarát veti az élet sötét oldalaira. Energiával és lelkesedéssel vitték be a zsidók az életbe az igazság után való fáradhatatlan törekvést. A nemzeteket felébresztették és ami földolog, ez az idealizmus adta a világnak a tömegek új vallását, a szocializmust. Rendíthetetlennek tartom elméletemet, hogy a zsidókat minden korban gyűlölték, mert mindenkor a haladás párhívei voltak."

Sokféle balmegítélésnek volt alávetve a zsidóság. Rosszakarát és elfogultság törekedtek befe-

ketíteni. Vele szemben nem volt igazságérzet. Amde a felsorolt idézetekben, melyeket sok száz hasonlóval lehetne szaporítani, kelő igazságérzet hajnalderengése mosolyog felénk, — legyen hát örömteljes nekünk a gondolat, hogy a zsidóság ezt a haladó elismertetést, ezt a kedvezőbb megítélést a haladó, lelkiismeretes, tárgyilagos tudomány egyre gyarapodó munkájának köszönheti.

De ha ez így van, akkor mire való a mi táborunkban, Izrael, — fájdalom — sok gyermekénél a fagyos csüggettség, a szégyenkező bujdokolás, a világi műveltséggel is sokszor együtt járó tudatlanságból eredő kicsinylelkűség, önértéktáhiány és hűtelenségre való szégyenletes hajlam? Mit szóljunk ahhoz, hogy sokan rosszakarató környezet hatása alatt megroppanva nem merik bátran hangoztatni és fenn kimondani: zsidó vagyok és az ég Istenét imádom, félelem én! Mit szólunk ahhoz, hogy egyesek kicsinyhítűségükben és gyöngegségükben meghunyászkodva, magukat az áru-lás, szökés, hitszegés, zászlóhagyás, hit- és ver-tagadás sötét eszméivel szívják tele és adott alkalommal elhazudják, elhagyják, elárulják, sárba tiporják, megtagadják származásukat és őseik szent-séges hitét, holott oly jól mondja a zsidókérdés-nek egy nem zsidóhitű szakírója: egy ténynek eltagadása nem változtatja meg magát a tény! Nincs szükség a gyáva bujdoklásra oly időben, mikor a tudomány és helyes megismerés szövét-neke új ragyogásban világítja meg a zsidóság nagyságát és értékét. Köszöntsük örömmel az új fénygyulladás, nyissuk meg lelkeinket előtte és ha magunkból nem tudunk meríteni, nyerjünk abból fölbuzdulást! Zsidó önérték, zsidó öntudat, jöjjön el a te hajnalod, jöjjön el a te világosságod! Haladjunk magunk is zsidóságunk értékelésében helyesebb úton — helyesebb megítélés felé!...

Kaukázusi zsidók.

N. Adler (London) felvétele.

ÚJ HÉBER KÖLTŐKBŐL

GORDON.

Jehúda Léb Gordon, a XIX. század leg-
ünnepeltebb héber költője, született 1832-
ben Vilnában, meghalt Pétervárott 1891-
ben. Mint az orosz zsidó ifjak rendesen,
fiatal korában talmudista volt, de már
korán magával ragadta a felvilágosodás
áramlata és mint autodidakta nagy művelt-
ségre tett szert. 1863-ban a póniveri állami
zsidó iskola tanára lett, innen a sávelli iskolához került,
majd a telzi iskolához igazgatónak. 1872-ben Pétervárra
hívták a hitközség és a „felvilágosodást terjesztő egyesü-
let” titkáriának. Ezt az állását azonban nemsokára ellensé-
gei áskálódása folytán elvesztette. Ettől fogva a tolla
után élt. Ot évig szerkesztette „Hamélic” c. héber lapot,
ezenkívül dolgozott különböző héber és orosz lapokba
és folyóiratokba. 25 éves írói jubileuma alkalmából meg-
jelentek összes költői művei több díszes kötetben. Gordon
költészete felöleli a lírát és epikát egyaránt. Legszebb
lírai verseit az 1881-díki orosz zsidó meszárlások után
írta (Üdvöske húgom). Epikai versei részint romantiku-
sok, mint első műve, Dávid és Michál szerelmének
története, részint patriotikusok, mint a zsidó történe-
lemből vett tárgyaik, de legkiválóbbak szatirikus el-
beszélő költeményei, melyekben az Írás betűihez ragasz-
kodó fanatizmust gúnyolja (Két árpaszem). Szatirikusok
a „nagy gyermekeknek írt kis meséi” is, mint pl. az
„Adoni Bezek”, mely a nép kiszípolozásával vádolt
zsidóság sorsára céloz. Gordon belevitte a költői nyelvbe
a legújabb héber nyelv-elemeket is, ami által a héber
költői stíl sokkal elevenebb lett.

KINEK ÍROK?

Még jön a muzsám lopódzva, titkon, halkan,
Még forr szívem és éneket zeng ajkam,
Felejtett dalt felejtett régi nyelven. —
Oh, minek zendül dal a pusztaságba?
Oh, miért pusztul lelkem ifjúsága?
Kinek kell dalom? Kinek, kinek zengem?

Szülőim, kik az Isten útján járnak,
Tudást kerülnek, miként vészes árnyat,
Céljuk kenyér és szent parancsolat.
„Az ének átok, minden dal eretnek,
A költők szelet, hiuságot vetnek...”
Oh, köztük engem szítok, gúny fogad.

Testvéreim, kik tudást izlelének,
Előttük avult már az ősi ének.
Ők megvetik elaggot anyjukat.
„Az ódon nyelv rég halott már, halott.
A sors új nyelvet, új hazát adott
Oh hagyjuk hát az agyonjárt utat!”

Növéréim, Ción leányai!
Tán ti hallgattok dalaimra? Ti?
Érző szívet adott Isten belétek,

Jehúda Léb Gordon.

Hő, érző szívet, nemes, tiszta lelket.
De oh mint rabnöt, börtönben neveltek,
Es bölcsek monják: tanulnotok vétek.

Es gyermekink? a jövő nemzedék?
Idegen nekik, mi lelkünkben ég,
Értük foly vére szívem mély sebének,
Előre törnek. törtetnek líhegve,
Ki tudja: meddig, meddig, hova, merre?
Tán oda, honnan vissza sohse térnek?

Kinek írok hát? kinek zúgolódom?
A néhánynak, kiknek a dal nem ódon
S nem gúnyolódnak Ción énekén?
Oh, gyér kalászkok, merre, merre vannak?
Kopár földjéről aszott sivatagnak
Szomorún, búsan intenek felém.

De bárhol vagytok, s bár oly kevesen,
Könnyes szemetek nyelvünkön pihen,
S szóltok hozzám: „testvér, előre csak”
Es csóválhatják fejüket sokan,
Én dalolok, dalolok boldogan
S ti értitek, mit dalaim zsonganak.

Én lelkem, könnyem néktek áldozom,
S veletek sirva enyhül bánatom.
Jertek hát, hulljon hű testvéri csók!
Ki tudja hajh, Ción tar mezején
Tán az utolsó költő vagyok én?
S ti vagytok az utolsó olvasók?

(Dr. Patai József antológiájából.)

(FOLYTATÁS.)

indnyáján meglepetve néztek rá s azalatt a rabbi arcára csendes mosoly lopódzott. — Hol találtad a pénzt, Mojse? — kérdezé.

— Az utcán, amikor a hajóról kiszálltunk. — Az inspekciós tovább hahotázott. A rabbi Gordonsky vállára tette a kezét.

— Attól tartok — mondá szelíden, — hogy fia és barátja azt a pénzt szedték fel, amit a zsebéből kihullatott.

— S a gyerek azt hitte, hogy az utcán találta a pénzt. Hehehe! — nevetett az inspekciós, ezután látva, hogy senki sem osztozik derűltségében s Mojse arcán egy leperdülő könnyet pillantva meg, amint csalódásának tudatára ébredt, az inspekciós komollyá vált. — Sebj! Legalább a pénz egy részét visszakapták. Lehet, hogy a többi is megkerül.

— Az a snorrer! — kiáltott Gordonsky. — Merre van? Elő kell teremtenem.

Az ajtó felé indult, de a rabbi visszatartotta.

— Várjon egy percig! Így nem lehet Newyorkban megtalálni valakit. Bizza azt a rendőrségre.

Az inspekciós egy detektivet hívatott s megmagyarázta neki a helyzetet.

— Menjen ezekkel az emberekkel s ha csak lehet, nyomozza ki azt a fickót.

Amint a rendőrséget elhagyták, az inspekciós valamit Mojse markába nyomott. — Tedd a zsebedbe — szólt — s ne nézd meg addig, míg haza nem érsz.

A Grand Street-en szerencsére hamarosan megtalálták a snorrer nyomát. Egy jiddis házaló mindjárt ráismert a leírás után.

— Az az — szólt élénken. Egy elegáns idegen — aszondja, egy kis gyerek volt vele, aki elveszett s tudakozódott, mit tegyen. Mondok, a rendőr a kapitányságra szokta vinni az eltévedt gyerekeket s ott tartja, míg értők jönnek. Helyes! — aszondja — akkor nem sietős a dolog, magam is elbódultam — aszondja — de én majd csak eltalálok s a gyerekekre is ráakadok, ha dolgomat végeztem. Mondja meg, aszondja — hol kaphatnék vajjon egy szép finom nyakkendőt? Megmutattam neki a Rosenstein boltját, lehet, hogy most is ott van.

Gordonsky mormogott valamit. A tolvaj — dörmögte — nemcsak új ruhát, hanem nyakkendőt is az én pénzből vesz. Menjünk — szólt a rabbihoz — siessünk, amíg el nem herdál mindent.

Rosenstein boltjába siettek. Szent igaz, a snorrer megfordult ott.

— Igen igen, egy piros nyakkendőt vásárolt, éppen olyant, amilyen az uraságé — szólt Rosenstein a rabbi nyakkendőjére mutatva — s egy papírra írta fel, hogy mibe került.

— Nem mondta, hova megy? — kérdezte a detektív.

— Nem, csak azt kérdezte, hol vehetne egy szép óraláncot, én mondtam, hogy Levin az Essex Street-en olcsó és megbízható cég, de nem tudom, odament-e?

— Egy óraláncot! — sóhajtott Gordonsky, mikor tolmácsolták előtte a dolgot. — A tolvaj! A képmutató! Még egy házat is vesz majd.

Csakugyan ott volt Levinnél is, kiválasztotta a legszebb, legsúlyosabb imitált aranyláncot, ami raktáron volt.

— Kérdje meg, mibe került? — sugta oda Gordonsky. — Két dollár? Négy rubel? Istenem, megölöm, ha szemem elé kerül.

— Az uraság — magyarázta Levin — fellejegyezte az árát.

Még több nyomra is akadtak aztán. Negyed-órái nyomozás után megtudták, hogy aranyfogantyús botot, piros selyem zsebkendőt s egy pár cipőt is vett magának a snorrer. Azután, mintha hire-hamva veszett volna.

— Ma már, úgy látszik, alig mehetünk többre — szólt a detektív. — Jobb ha visszajönnek a kapitányságra s pontos személyleírást adnak a fickóról. Köröztetni fogjuk s azt hiszem, hamar ráakadunk.

Előbb visszavitték Mojsét az anyjához s aztán visszatértek a kapitányságra. Alig léptek be, Gordonsky megpillantotta Lapidoviczt, rettenetesen kicsipve, nagy csomaggal a hóna alatt, amint az inspekciós asztala előtt állva, bőbeszédűen tiltakozott letartóztatása ellen.

— Tolvaj! — kiáltott Gordonsky, előre ugorva, — add vissza a pénzem!

— Gyere, gyere! — kiáltott a snorrer élénk örömmel. — Ez itt a barátom. Beszélj el Gordonsky, hogy tévedtem el?

— Tolvaj! — ismételte Gordonsky, de Lapidovicz sokkal izgatottabb volt, semhogy rá hallgatott volna.

— Oroszországban sem lehetne rosszabb — ordította. — Csak jön a rendőr s kérdezi, mi van a bugyromban? Mondom: ruhák. És hol vettem az új ruhámat? Mondom: vettem. És honnan vettem a pénzt? Az utcán találtam, mondom, mint mindenki. És hol lakom? Nem tudom, mondom. És most itt vagyok semmiért a köterban. Szólj neki Gordonsky, beszéljen vele, rabbi. Én nem hazudok.

— A pénzemet! Hol a pénzem? — kiáltott Gordonsky.

— A pénzed? — kérdezte Lapidovicz — mit tudom én?

— Ide figyeljen, — szólt a rabbi s kezdte magyarázni a helyzetet Lapidovicznak. A snorrer kezdetben nem igen látszott érteni a dolgot, mire a rabbi újra kezdte. Lassanként aztán a snorrerarc a kipirult, megértett mindent. Kívette zsebéből azt, ami még maradt a talált pénzből s szó nélkül átnyújtotta Gordonskynak, aki gyorsan megszámlálta.

— Majdnem ötven dollárom hiányzik — szolt.
— Mennyi pénzt költött el? — kérdezte most a rabbi. A snorrrer előrántott zsebéből egy papírszeletet.

— Harminckilenc dollárt, — szolt, miközben védelmet esdön az inspekciós felé fordult. A rabbi vigyorgott. Ismerte jól a snorrrer-típust.

— Van nála pénz? — sugta oda Gordonskynak.

— Hogyne volna! A zsványnak. Nem emlékszik, hogy százötven rubelt váltott!

— Ugy van! Nos, Lapidovicz úr, félek, hogy vissza kell térítenie a pénzt, amit elköltött, Gordonskynak.

A snorrrer irgalomért appellálva nézett az inspekciósra. — Igen — szolt az, — itt az a törvény.

Lapidovicz szó nélkül elővette amerikai pénzét s leszámolt harminckilenc dollárt, amit átadott Gordonskynak. — Elmehtek? — kérdezte az inspekcióst.

— Természetesen. Nem tartóztatjuk le. A rendőrgyanúsna hitte. De most már minden rendben van.

Amint távozóban voltak, az ajtóból a snorrrer

visszakiáltott az inspekciósna: — Oroszországban nem fosztják ki a foglyokat.

— Vigasztalódjék — szolt a rabbi, miközben hazafelé ballagtak. — Van szép ruhája s Gordonskynál egy szép szoba áll rendelkezésére. Nem kell azért kétségbeesni. Hamar keresethez juthat.

— Beteg vagyok — szolt a snorrrer.

Gordonsky elnevette magát. — Hiszen arra kuporgattad a pénzedet. No nem? Legyen betegség esetére.

De Lapidovicznak nem volt kedve visszavágni. Mikor kis lakásukra értek a nagy bérházban, mely most már otthonuk volt, Mojsét még ébren találták. Várta őket.

— De jó, hogy megtaláltad Lapidovicz urat — kiáltott feléje. — Nézd papa, mit adott nekem a rendőr bácsi! — S egy vadonatúj fél dolláros mutatott neki. — Ha nincs is pénz az utca kövezetén s ha nem is szabad az ember, de jó népek vannak.

— Jó népek — felelt az apa elmosolyodva. — No nem igaz, Lapidovicz? (VÉGE.)

DR. VENETIANER LAJOS: RÉGI ÍRÁSOKBÓL.

Ha kincsekre vágyol, gondolj Monobazra, Adiabene megtért királyára, ki tartós szárazság idején megnyitotta a szűkolködők előtt az ősei által telerakott gabonaraktárakat s aki miután rokonai szemére vetik, hogy miért tékozolja el a családi kincset, melyet az ősök takarékosága nagyra növelt, azt felelte: őseim földi kincseket gyűjtöttek, én pedig menygyei kincseket akarok gyűjteni: őseim olyan helyre gyűjtötték a vagyont, melyhez könnyen hozzáférhet az emberi kéz, én pedig olyan helyre rejtem, honnét el nem viheti senki ember fia: őseim olyan kincseket halmoztak, melyek mi hasznót sem hoztak nekik, én pedig olyan vagyont gyűjtök, melynek majd örök hasznát élvezem: őseim a Mammont áhitották, én pedig lelki kincsekre vágyom, őseim mások számára takarékoskodtak, én azonban magam részére gyűjtök, őseim csak földi javakat óhajtottak, én pedig örök élet kincsét szerzem meg (B. bathra 11.).

Legyetek óvatosak az ítékezésben s ne ítéletek meg felebarátaitokat, míg az ő helyzetükbe nem jutottatok (Aboth 2.).

Lám egy ízben Jannaj mester elé panaszosok jöttek s bevádoltak egy polgárt, kinek udvaráról terebélyes fa nyújtotta ki a kerítésen az utcára galyait, melyek zavarták a járókelőket. Jannaj, kinek udvaráról szintén kinyúlt az utcára ily lombozatos fa s aki abban a hiszemben volt, hogy az árnyékos fával nem hogy zavart, de élvezetet nyújt az arramenőknek, meghallva a panaszt, másnapra rendelte magához a vádlókat. A közbe-

eső éjszakán kivágatta a saját fáját. Midőn másnap eléje jöttek a felek s a vádlott meghallotta az ítéletet, hogy fáját ki kell vágnia, rákiáltott a mesterre: Hisz' a magad udvarán is áll ugyan olyan fa. Menj hát oda — felelte Jannaj — s győződjél meg róla. Előbb önmagát tisztázta Jannaj s csak aztán ítelt meg másokat (B. bathra 60.).

Ne higj annak, aki mondja: fáradtam, de nem találtam, annak se higj, aki mondja: nem kutattam s mégis leltem; csakis annak higyjél, aki mondja, fáradtam és találtam is (Megilla 6.).

S tudod, mi a legfőbb törvény? Híllél mester mondta: Amit Isten parancsolt meg, hogy: Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat, az azt jelenti, hogy amit te gyűlölsz, azt ne tedd másnak sem: ez az egész Törvény, a többi csak magyarázat (Sabbat 31.).

Tisztelettel szólj atyádról még akkor is, ha szemed láttára kincses ládat dobott a tengerbe s csókold meg anyád kezét, mellyel nyilvános gyűlekezetben sujtott le rád (Kiddusin 31.).

De szüleidnél is többel tartozol tanítóidnak, mert azok csak testi fejlődésedet mozdították elő, ezek pedig lelked örök életéről gondoskodtak (Szanhedrin 101.).

Hiszen megmondatott, hogy ne öl s aki embert öl, az haljon meg. Tudd meg azonban, hogy aki rágalmaz, az olyan, mintha vért ontana s aki felebarátját gyűlöli, olyan, mintha vért ontott volna (Derecherec 10.) s aki embertársát nyilvánosan megszégyeníti, olyan, mintha vérént ontaná (B. Mecia 58.).

A
„JÜDISCHER VERLAG“
LEGÜJABB 1911. ŐSZI KIADVÁNYAI:

Dr. Arthur Ruppín: Ch. N. Bialik:
Die Judender Gegenwart. Gedichte.

II. teljesen átdolgozott kiadás. ✱ Ára füzve
5 márka, kötve 6 márka.

Bialik válogatott verseinek német fordításai.
Fordította és bevezetéssel ellátta Dr. ERNST
MÜLLER. Ára füzve 3 márka, kötve 4-20 M.

Dr. Daniel Pasmanik: Heinrich Löwe:
Die Seele Israels. Die Sprache der Juden.

Füzve 2 márka, kötve 2-60 márka.

Ára füzve 2 márka.

Dr. Max Besser:
Die Juden in der modernen Rassentheorie.
Ára füzve 40 pfennig.

RÉGEBBI FONTOSABB KIADVÁNYOK:

Bar-Kochba-Almanach, Mózes a képzőművészetben,
Junge Harfen (költői antológia), J.L. Perez: Erzählungen (zsargon-
ból fordítva), J.H. Kann: Erez Israel (palesztinai útleírás), Eisler: Von
Jüdischer Kunst.

A „Jüdischer Verlag“ a modern zsidó irodalom legértékesebb termékeinek, Herzl és Nordau cionista
műveinek, a Jüdischer Almanachnak és még számos nagyfontosságú zsidó munkának a kiadója.

A „Jüdischer Verlag“ összes kiadványairól kitűnő áttekintést nyújt a „*Bücher der Jüdischen
Renaissance*“ c. katalógusa, amelyet kívánatra ingyen küld meg a kiadóhivatal.

A „Jüdischer Verlag“ kiadója Hirszenberg képeinek, valamint az összes zsidó tárgyú
képek és szobrok reprodukcióinak. ✱ Rendelések egyenesen a kiadóhivatalhoz intézendők:

JÜDISCHER VERLAG, BERLIN W. 15.
✱ ✱ SÄCHSISCHESTRASSE NR. 8. ✱ ✱

Az Athenaeum Könyvtárban

legújabbban megjelent
Balzac: A számárbőr.

Regény. Fordította: Harsányi
Kálmán. Csinos, elegáns kötésben.

Eddig megjelentek:

**KÓBOR TAMÁS: KOMÉ-
DIÁK.** Novellák (424 oldal).
BIRÓ LAJOS: GLÓRIA.
:: Novellák (448 oldal). ::

Sajtó alatt vannak:

Zola Emil: Pascal orvos. Regény.
Dickens: Két város. Regény.
Anatole France: A Pinguinek
:: színete. Regény, stb. ::

1^{kor.} **190** EGY-EGY KÖTET ÁRA **190** ^{kor.}

Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

**MAGYAR SOKSZOROSÍTÓ
MŰIPAR RÉSZE. TÁRS.
EZELŐTT DIVALD KÁROLY
BUDAPEST, VIII. KISFALUDI UTCA 9. SZ.**

**MODERN MŰVÉSZI KIVITELŰ FEKETE ÉS
SZÍNES REPRODUKCIÓK. TIPOGRAFIAI, FÉNY-
NYOMATVÉSI ÉS FOTÓGRAVÜR ELJÁRÁS
OKHOZ BERENDEZETT GRAFIKAI
HELY**

Moderne künstlerische Ausführung in schwarzen und farbigen Reproduktionen für typographischen, sowie Lichtdruck und Photographure. □
UNGARISCHE REPRODUKTIONS-KUNSTGEWERBE-AKT.-GES. (VORMALS KARL DIVALD) BUDAPEST, VIII. BEZ., KISFALUDI-UTCA 9.

Schlesinger Jos.

Budapest, VII., Király-utca 1.

Mindenemű templomi aranyhímzések készítése, párochesz, Tóra-ruha, Almémor-takaró, Chuppa stb. Izléses, művészies kiállítás. Jutányos árak. Rajzok, minták s részletes ajánlatok ingyen és bérmentve.

Nagy raktár az összes zsidó rituális tárgyakból, templomi és házi használatra. Szefer tóra, klékedes, tóradszek, kina- és valódi ezüstséből. Selyem talisz, imakönyvek stb.

Az összes zsidó irodalmi művek nagy raktára. A Magyar Zsidó Könyvtár (szerkeszti: dr. Patai József) kiadóhivatala. Zsidó ifjúsági és kulturális egyesületi könyvtárak berendezése.

MARX ÉS MÉREI

TUDOMÁNYOS MŰSZEREK GYÁRA. BPEST.
VI., BULCSU-UTCA 7. SZ. TELEFON 21-06.

FIZIKAI, KÉMIAI, GEOMÉTRIAI ÉS GEODÉZIAI MŰSZEREK, TÁVCSÖVEK RÖNTGENBERENDEZÉSEK, FESZMÉRŐK, LÉGÜRMÉRŐK, HŐMÉRŐK. — AZ ORSZÁG EZIRÁNYÚ LEGNAGYOBB ÜZEME. 100 MUNKÁS, 16 HP.

Egyéves önkéntességre

logosító vizsgára előkészít
legrövidebb idő alatt
Tandij csakis sikeres
vizsga esetén fizetendő.

HOROVITZ

Az intézet VII. Akácfa-
utca 5. f. em. alatt van.

RÖSER-TANINTÉZET

Alapítvány
1893-ban

I. Háromosztályú felső kereskedelmi iskola. II. Négy-
osztályú polgári iskola. III. Nevelő-internátus. —
Értesítő-kivonatot küld az igazgató.

Igazgatóság: Budapest, VI., Aradi-utca 10. sz.

Porosz
kőszén-
tégla a

legjobb fűtőanyag

Pongrácz és
Pongrácz
VII., Erzsébet-
körút 50.

Telefonszám
177-41
és 178-02

HOLZER

CS. ÉS KIR. UDV. ÉS KAMARAI SZÁL-
LÍTÓ DIVATHÁZA BUDAPEST, IV.,
KOSSUTH LAJOS-UTCA 9. SZÁM.

Toilettek, kosztümök, paletók,
blúzok, pongyolák, kesztyűk,
harisnyák, ernyők, reticülők,
női fehérneműek egyszerű és
elegáns kivitelben.

KOHN ARNOLD

SÍRKÖRAKTÁRA, BUDAPEST,
VII., KÁROLY-KÖRÜT 15. SZ.

SÍREMLÉKEK

minden ár- és kivitelben, áthelyezé-
sek exhumálásoknál. Javítási műn-
kák a temetőben. — Szombaton és
ünnepeken zárva. Telefon 13-76.

Legjobb, legtartósabb s így leggazdaságosabb a
Metzeler auto-pneu
METZELER & Co. R. T. MÜNCHEN

Magyarországi vezérkép-
viselet és állandó raktár

KÁLLAI GY. és TSA

cégnél, Budapest, VI. ker., Mezősár-utca 12. sz.
Ugyanott megrendelhető a legjobb auto-olaj és a
Budapesti ásványolajgyár vezérképviselőtől benzín.

JAKOBI G. LAJOS

ANGOL URISZABÓ, BUDAPEST, PODMA-
NICZKY-UTCA 11. :: TELEFON 153-94.

Ajánl elsőrendű kivitelben, kizárólag mérték után készülő,
legújabb tavaszi öltönyöket és double felöltőket jutányos
árak mellett. Nagy választék a most érkezeti legfino-
:: mabb angol és skót szövet-különlegességekből ::

NEWYORKI GERMANIA ÉLETBIZTOSÍTÓ TÁRS.

BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-KÖRÜT 44

Olcsó díjak. Háborúközkázat díjmentes. Kölvények 1 év után
megtámadhatatlanok. Osztalék évenként felvehető. A bizto-
sítás másodlik évtől kezdődőleg évenként csökkenő díjfelvétel.
Díjtáblázatot és felvilágosítást ad azonnal a Vezérképviselőség.
HELYI KÉPVISELŐKET KERESÜNK.